

Національна академія педагогічних наук України
Український науково-методичний центр
практичної психології і соціальної роботи

Кращий досвід роботи регіональних центрів практичної психології і соціальної роботи за 2011 р.

Національна академія педагогічних наук України

Український науково-методичний центр
практичної психології і соціальної роботи

Кращий досвід роботи регіональних центрів
практичної психології і соціальної роботи
за 2011 р.

Київ
Ніка-Центр
2011

ББК 88.8:74.00
УДК 159.9.316
К77

Авторський колектив: Марухина І.В., Кепканова О.І., Антоненко О.М., Максимова Н.А., Грищенко І.В., Хоменко Л.П., Сарженко І.В., Липко К.М., Лісовецька І.М., Нечипорук Н.М., Салацька Н.В.

Рецензенти:

Ю.Б. Ірхін, кандидат психологічних наук;
С.К. Шандрук, кандидат психологічних наук.

Науковий редактор:

В.Г. Панок, кандидат психологічних наук,
І.І. Цушко, кандидат філософських наук.

Рекомендовано до друку Науково-методичною Радою Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (протокол №4 від 22.11.2011 р.)

К77 Кращий досвід роботи регіональних центрів практичної психології і соціальної роботи за 2011 р./ за ред. В.Г. Панка, І.І. Цушка.– К.: Ніка-Центр, 2011. – 164 с.
ISBN 978-966-521-575-3

Досвід роботи регіональних центрів практичної психології і соціальної роботи за 2011 р підготовлений на виконання НДР «Організаційно-методичне забезпечення діяльності психологічної служби і психолого-медико-педагогічних консультацій системи освіти» (держаний реєстраційний номер № 0111U000082).

Для педагогічних працівників, викладачів, практичних психологів, соціальних педагогів загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладів, студентів із зазначених спеціальностей.

ББК 88.8:74.00
УДК 159.9.316

ISBN 978-966-521-575-3

□ Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2011
□ Оригінал-макет. Видавництво “Ніка-Центр”, 2011

Зміст

1. Марухина І.В. Мобільні соціально-психологічні пункти освітніх округів як одна із моделей соціально-психологічного супроводу сільської школи
2. Кепканова О.І. Використання інтерактивних технологій в організації курсів підвищення кваліфікації працівників психологічної служби
3. Антоненко О.М. Організація психологічного супроводу сучасного змісту дошкільної освіти
4. Максимова Н.А. Підготовка працівників психологічної служби до роботи з батьками
5. Грищенко І.В. Методичний супровід діяльності працівників психологічної служби з питань впровадження гендерних підходів в освітній процес
6. Хоменко Л.П. Організаційна модель діяльності психологічної служби Городищенського району Черкаської області
7. Сарженко І.В. Міське методичне об'єднання працівників психологічної служби як головна умова якісної неперервної освіти
8. Липко К.М. Застосування інтерактивних методів та інноваційних технологій, як складових методичної роботи
9. Лісовецька І.М. Науково-методичне забезпечення діяльності практичних психологів закладів освіти інтернатного типу
10. Нечипорук Н.М. Організація та методичне забезпечення діяльності працівників психологічної служби вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації
11. Салацька Н.В. Діяльність психологічної служби сільського району (з малою чисельністю учнів)

1. Мобільні соціально-психологічні пункти освітніх округів як одна із моделей соціально-психологічного супроводу сільської школи

Марухина Ірина Володимирівна,
завідуюча обласним центром
практичної психології і
соціальної роботи при
управлінні освіти і науки
Сумської обласної державної
адміністрації

Демократизація освіти, надання їй державно-національної спрямованості вимагають від психологічної служби постійного пошуку та застосування нових шляхів якісного соціально-психологічного супроводу навчально-виховного процесу.

Соціально-економічні проблеми, демографічна ситуація, яка склалася як в Україні в цілому, так і в області зокрема, унеможливають розвиток мережі психологічної служби, а відповідно – і впровадження ефективних форм психолого-педагогічного супроводу, особливо в сільській місцевості. Тому одним із завдань «Концепції розвитку психологічної служби системи освіти України на період до 2012 року» (затверджена наказом МОН України від 19.06.2008 №554) є реалізація практичних заходів, спрямованих на розбудову психологічної служби у сільських школах.

Цю проблему управління освіти і науки Сумської облдержадміністрації усвідомило ще в 2004 році. Аналіз забезпечення закладів освіти фахівцями психологічної служби засвідчив, що 63% сільських шкіл становили школи з наповнюваністю учнів до 100 осіб. Відповідно до діючих на той час нормативів це унеможливувало введення в них посад практичних психологів та соціальних педагогів. Кількість шкіл, в яких фахівці служби мали навантаження на повну ставку, становила лише 23 заклади (або 5%). В дошкільних навчальних закладах ситуація була ще більш складною. В цілому дефіцит ставок становив 114 ставок практичних психологів (59%) та 105 соціальних педагогів (79%) від потреби.

Тому в «Програмі розвитку психологічної служби системи освіти Сумської області на період до 2008 року», затвердженій наказом управління освіти і науки від 15.11.2008 №517, окремим пунктом була

передбачена розробка моделі соціально-психологічного супроводу сільської школи. Розглядалися та апробувалися різні варіанти супроводу: це і відвідування методистом з психологічної служби за графіком тих шкіл, де відсутні спеціалісти, і створення мобільних груп із спеціалістів, які за запитом виїжджали до навчального закладу, і введення до штату методичного кабінету практичних психологів та соціальних педагогів, які розподіляються за тими чи іншими навчальними закладами та інші. Однак найбільш прийнятною в умовах нашої області стала модель мобільних соціально-психологічних пунктів освітніх округів.

Мобільні соціально-психологічні пункти освітніх округів як модель діяльності психологічної служби

Упродовж останнього десятиліття в теорії і практиці організації освіти в сільських регіонах країни утвердилось положення про те, що якісна і доступна освіта можлива на основі координації і кооперації діяльності сільських загальноосвітніх навчальних закладів та установ освіти регіону. Освітні округи – перспективний шлях забезпечення рівного доступу до якісної освіти сільських дітей в умовах профілізації старшої школи. Автономними та самодостатніми підсистемами освітнього округу є психологічне забезпечення навчально-виховного процесу та соціально-педагогічний патронат. Однією із організаційних форм психологічного забезпечення діяльності закладів в освітньому окрузі є мобільні пункти.

Законодавчою базою для створення мобільних пунктів в області стало розпорядження голови Сумської обласної державної адміністрації від 01.12.2006 №632 «Про затвердження Положення про мобільні соціально-психологічні пункти освітніх округів». На виконання розпорядження за 4 роки введено додатково близько 100 ставок спеціалістів служби, що сприяло збільшенню чисельності спеціалістів у сільській місцевості. Так, якщо у 2005 році у сільській місцевості працювала лише третина від загальної кількості фахівців, то у 2008-2009 навчальному році кількість спеціалістів у міській та сільській місцевості майже вирівнялася: 301 і 248, у поточному навчальному році відповідно – 332 і 281, причому соціальних педагогів в сільській місцевості працює більше, ніж у містах та районних центрах.

На сьогодні в області функціонує 76 мобільних пунктів, що становить 80% від потреби. Мета їх діяльності полягає в психологічному забезпеченні навчально-виховного процесу та організації соціально-педагогічного патронату в дошкільних, усіх типах загальноосвітніх та

інших навчальних закладах системи загальної середньої освіти, що входять до освітнього округу. Дана мета реалізується через такі напрями діяльності спеціалістів, як консультативно-просвітницька та профілактична робота з усіма учасниками навчально-виховного процесу в освітньому просторі округу.

Пріоритетом у роботі мобільного пункту є соціально-психологічний супровід допрофільної підготовки та профільного навчання в освітньому окрузі. З цією метою спеціалістами проводиться вивчення соціального замовлення в окрузі щодо формування допрофільних і профільних класів та обґрунтування необхідності, потреби в їхньому рівномірному розподілі в межах округу. Результати вивчення виносяться на розгляд ради округу, яка й приймає остаточне рішення щодо профілів навчання. Модель співпраці мобільного пункту з радою округу з цього питання була представлена в травні 2009 року на базі Жовтневого освітнього округу Білопільського району на семінарі начальників, завідуючих управлінь, відділів освіти з питань організації допрофільної підготовки та профільного навчання

До складу мобільного пункту входять практичний психолог, соціальний педагог опорного навчального закладу та практичні психологи, соціальні педагоги тих навчальних закладів, що є суб'єктами округу. При цьому посади практичного психолога і соціального педагога вводяться в опорному закладі із розрахунку одна ставка практичного психолога і одна ставка соціального педагога. У випадку, коли в опорному закладі спеціаліст вже працює на ставку, то вводиться окрема ставка на округ. У разі наявності певного навантаження по опорному закладу (0,5 чи 0,75 ставки) спеціаліст за рахунок місцевих коштів довантажується до ставки. Посади практичного психолога і соціального педагога у закладах – суб'єктах округу вводяться згідно з нормативами чисельності.

Відповідними листами управління освіти і науки облдержадміністрації визначені основні засади діяльності пункту та перелік документації, що її ведуть спеціалісти. Пункт забезпечує соціально-психологічний супровід в освітньому окрузі за встановленим планом та графіком роботи, які погоджуються радою округу, оскільки п.4.10. Примірного тимчасового положення про освітній округ (затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 11.06.2004 №653) саме на раду округу покладається відповідальність за діяльність соціально-психологічної служби округу.

Графік відвідування складається з урахуванням кількості закладів в освітньому окрузі, дітей, які в них навчаються (але не менше 2 разів на

місяць у кожному закладі, якщо психолог чи соціальний педагог має ще навантаження по опорному закладу). У випадку, коли спеціаліст має навантаження тільки по освітньому округу, то кількість відвідувань закладів вираховується пропорційно по кожному з них. Реалізації супроводу в освітньому окрузі сприяє програма «Шкільний автобус».

Мобільний пункт має угоду про співпрацю суб'єктів освітнього округу щодо забезпечення соціально-психологічного супроводу, посадові обов'язки спеціалістів пункту. В закладах - суб'єктах округу обов'язково розміщена інформація щодо роботи спеціалістів пункту, рекомендації спеціалістів з питань навчання та виховання дітей.

У кожному освітньому окрузі соціальними педагогами створені соціальні паспорти округу, банки даних різних категорій сімей, база даних про всіх неповнолітніх, які знаходяться в складних соціальних умовах і потребують особливої уваги та захисту.

Спеціалісти мобільних пунктів здійснюють психологічний супровід в усіх суб'єктах освітнього округу. Це дозволяє забезпечити наступність у роботі дошкільних навчальних закладів, шкіл, що входять до округу, при переході дитини до навчання в опорному закладі чи то в школу II ступеня, чи то III ступеня.

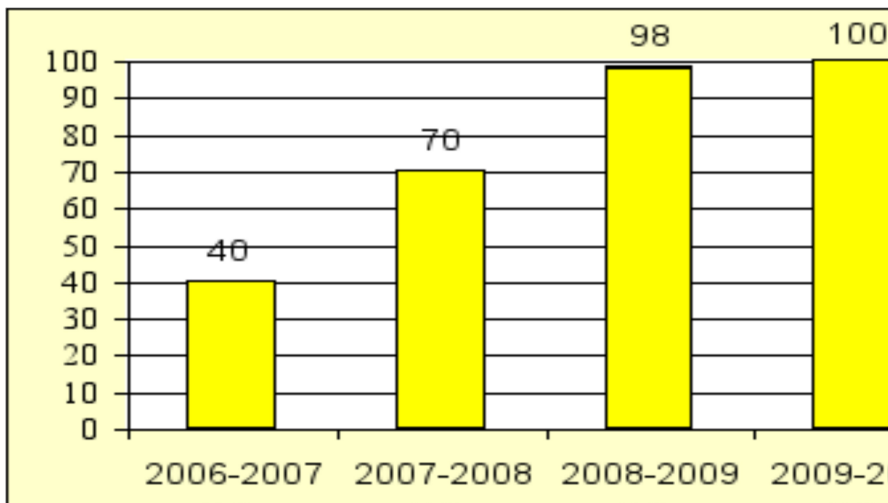
На сьогодні в області вже напрацьовано певний досвід роботи мобільних пунктів. Особливо в цьому відношенні хотілося б відзначити Охтирський, Білопільський, Буринський, Кролевецький та інші райони.

Так, в Охтирському районі перші мобільні соціально-психологічні пункти освітніх округів з'явилися в січні 2007 року. Вони були створені на базі тих навчальних закладів, де вже були введені посади спеціалістів служби. Всього було створено 6 пунктів, в яких працювало 11 спеціалістів. Соціально-психологічним супроводом на той час було охоплено понад півтори тисячі дітей і учнів, що становило 40% від їх загальної кількості. Однак уже перші кроки діяльності мобільних пунктів переконливо засвідчили, що в умовах району, де налічувалося 15 малокомплектних шкіл із 26 загальноосвітніх шкіл, вони є досить перспективними. А тому відділом освіти була проведена значна робота щодо комплектації пунктів спеціалістами. На сьогодні в районі функціонує 9 мобільних соціально-психологічних пунктів освітніх округів, в яких працюють 10 практичних психологів і 9 соціальних педагогів. При цьому 8 пунктів укомплектовані обома спеціалістами, в одному працює поки що один практичний психолог.

Розширення мережі пунктів дало змогу охопити соціально-психологічним супроводом усіх дітей дошкільного і шкільного віку в

районі.

Кількість дітей шкільного та дошкільного віку, охоплених соціально-психологічним супроводом в Охтирському районі (у %)

Створення мобільних соціально-психологічних пунктів освітніх округів сприяло не тільки збільшенню кількості охоплених супроводом дітей, але й розширенню мережі навчальних закладів, в яких з'явилися спеціалісти психологічної служби. Так, якщо у 2006 році супровід дошкільників здійснювався тільки в одному дитячому садку, то з появою пунктів психологічним супроводом охоплені усі дошкільні заклади району. Це дає можливість вже на ранніх етапах виявляти дітей з вадами психофізичного розвитку, своєчасно розпочинати корекційно-розвивальну роботу.

Значну допомогу учням, батькам, вчителям спеціалісти пунктів надають в рамках індивідуального та групового консультування, корекційно-розвивальної роботи, психологічної просвіти учасників навчально-виховного процесу. Так, у поточному навчальному році практичними психологами та соціальними педагогами надано понад 1 тис. індивідуальних і групових консультацій, корекційно-розвивальна робота здійснена з близько дев'ятьмастами учнями, проведено ділових ігор, тренінгів з близько восьмистами особами, охоплено соціально-психологічним патронажем понад семисот осіб.

Практичними психологами проводиться вивчення здібностей, інтересів, нахилів учнів, стану перебігу адаптації при вступі до школи, при переході на навчання до 5 класу, на етапі допрофільної підготовки та профільного навчання. Результати вивчення розглядаються на психолого-

педагогічних консилиумах, які все активніше впроваджуються в закладах освіти району. На сьогодні фахівцями мобільних пунктів консилиуми проводяться в кожному навчальному закладі району, а не тільки в тих, де посади введені за нормативами.

Важливе місце в роботі спеціалістів мобільних пунктів займають проблеми соціального характеру: соціально-психологічний супровід сімей, які опинилися в кризових ситуаціях, просвітницька робота з батьками щодо забезпечення прав дітей, створення умов для соціально-психологічного комфорту і безпеки дітей, реалізації їх права на рівний доступ до якісного навчання та задоволення потреб, соціально-психологічний супровід дітей трудових мігрантів. Так, соціальним педагогом Хухрянського освітнього округу Тараскіною Л.В. проведена значна робота щодо організації під'їзду до опорного навчального закладу учня з обмеженими фізичними можливостями, який проживає в сусідньому селі, забезпечення його комп'ютерною технікою. Соціальним педагогом створено театр «Диво», до участі в якому залучені діти-сироти, інваліди, діти з неповних та багатодітних сімей. На сьогодні підготовлені вже дві вистави: «Наталка Полтавка» та «Колобок».

Соціальними педагогами мобільних пунктів щорічно проводяться благодійні акції: «Почуйте всі», «Подаруйте радість дітям», «Твори радість і добро», «Зігрій любов'ю дитину», «Дивіться на нас, як на рівних», «Повір у себе, у тебе повірять інші». Отримані під час акцій кошти перераховуються на лікування хворим та соціально незахищеним категоріям дітей.

Є певні надбання і в соціально-психологічному супроводі дітей, сім'ї яких опинилися в складних життєвих ситуаціях. Завдяки зусиллям працівників мобільних пунктів у сім'ї опікунів влаштовано 4 дитини, 7 - до школи - інтернату; 2 - у прийомну сім'ю.

Для учнів, які знаходяться на індивідуальному навчанні, розроблена програма соціально-психологічного супроводу, яка передбачає допомогу дитині протягом року, підготовку її до участі в засіданні психолого-медико-педагогічної консультації.

Важливим напрямком діяльності соціально-психологічних пунктів у районі є профілактична робота з учнями з ускладненою поведінкою. Робота передбачає вивчення індивідуально-типологічних особливостей учнів, корекційну роботу, консультування, залучення учнів даної категорії до колективних творчих справ. Дана робота має позитивні результати: за 3 роки зменшилася кількість учнів, які стоять на загальношкільному обліку. Так, в Чернечинському освітньому окрузі у 2006-2007 н.р. на обліку

знаходилося 36 учнів, у 2007- 2008 н.р. - 24 учні, то у 2010-2011 н.р. - 10 учнів.

Діяльність спеціалістів мобільних пунктів здійснюється за активної підтримки відділу освіти, директорів шкіл-суб'єктів. Тільки у 2010 році питання роботи пунктів заслуговувалося на колегії відділу освіти, виносилося на нараду директорів, раду методичного кабінету.

Обласним центром практичної психології і соціальної роботи щорічно вивчається стан роботи мобільних пунктів того чи іншого району з метою оптимізації їх діяльності. На сьогодні вивчено стан роботи мобільних пунктів Буринського, Лебединського, Охтирського та Білопільського районів. Результати вивчення узагальнюються в довідках, які доводяться до відома відділів освіти, керівників навчальних закладів.

Без сумніву, в роботі мобільних пунктів є і певні проблеми, які потребують вирішення: у половини фахівців відсутні належні умови праці в закладах-суб'єктах округу, в ряді випадків є транспортні проблеми у під'їзді до закладів.

У той же час перші кроки діяльності мобільних пунктів засвідчують, що їх створення дозволяє:

- реалізувати принцип особистісно-орієнтованого підходу до навчання і виховання дітей;
- здійснювати профілізацію старшої школи;
- здійснювати діагностичну та психокорекційну роботу з різними категоріями населення, у тому числі з неблагополучними сім'ями, багатодітними сім'ями, дітьми-сиротами тощо;
- здійснювати групове та індивідуальне консультування дітей різних вікових категорій, дорослих, батьків.

Висновки

Враховуючи перший досвід роботи мобільних соціально-психологічних пунктів освітніх округів, «Програмою розвитку психологічної служби системи освіти Сумської області на період до 2012 року» (затверджена наказом управління освіти і науки від 28.11.2008 р. № 832) передбачена подальша робота щодо їх розвитку, організаційного та методичного забезпечення з метою створення умов для якісного соціально-психологічного супроводу навчально-виховного процесу в закладах освіти сільської місцевості. Ця робота передбачає проведення обласних семінарів, конференцій з обміну досвідом роботи спеціалістів пунктів, підготовку методичних матеріалів, інструктивно-методичних листів тощо.

2. Використання інтерактивних технологій в організації курсів підвищення кваліфікації працівників психологічної служби

Кепканова Олена Іванівна,
завідувач науково-методичним
центром практичної психології і
соціальної роботи Інституту
післядипломної педагогічної
освіти Київського університету
імені Бориса Грінченка

Актуальність та доцільність дослідження:

Гуманістичні цінності освіти зумовлюють зміну авторитарно-дисциплінарної моделі навчання на особистісно орієнтовану. Визначальною рисою особистісно орієнтованого навчання є взаєморозуміння, взаємодія, творча співпраця. Важливим за таких умов є вміння організувати навчальний процес як взаємодію, спрямовану на розвиток особистості.

Сьогодні є нові типи навчання, які спираються на гуманістичну парадигму освіти і дозволяють ефективніше розв'язати життєво важливі педагогічні завдання. Особливий інтерес викликає інтерактивне, або взаємодіюче, навчання. Слово «інтерактив» прийшло до нас з англійської мови від слова «interact», де «inter» - спільний и «act» - діяти. Таким чином, інтерактивний - готовий до спільних дій, діалогу. Такі підходи до навчання не є повністю новими для української школи. Частково вони використовувалися ще в перші десятиліття минулого сторіччя і були поширені в педагогіці і практиці української школи в 20-і роки - роки масштабного реформування шкільної освіти. Використовували у той час бригадно-лабораторний і проектний методи, робота в парах змінного складу, виробничі екскурсії були передовими не тільки в радянській, але і в світовій педагогіці.

Інтерактивне навчання будується із врахуванням психології людських взаємин. У процесі такого навчання суб'єкти активно взаємодіють один з одним з метою спільного розв'язання поставленого завдання. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання ролевих ігор, сумісне рішення життєвих ситуацій на основі аналізу відповідної ситуації. Воно ефективно сприяє формуванню навичків і вмінь, створенню атмосфери співдружності, взаємодії.

Об'єктом дослідження є підвищення кваліфікації працівників психологічної служби.

Предмет: інтерактивні форми роботи під час підвищення кваліфікації.

Мета досвіду: дослідити значення використання інтерактивних форм роботи в організації підвищення кваліфікації працівників психологічної служби.

З метою реалізації мети нами були поставлені наступні задачі:

Завдання дослідження:

- розглянути теоретичні аспекти організації підвищення кваліфікації та використання інтерактивних форм роботи в освіті;
- визначити основні напрямки використання інтерактивних форм та методів ;
- встановити певні закономірності підвищення ефективності курсів підвищення кваліфікації при використанні інтерактивних методів роботи;
- розробити рекомендації для працівників психологічної служби щодо організації ефективного навчання дорослих та застосування тренінгових програм.

Методи дослідження:

1. Анкета оцінки професійної компетентності психолога
2. Анкета «Закінчи речення»
3. Анкета «Визначення пріоритетних напрямків роботи психолога»
4. Підсумкова анкета якості курсів підвищення кваліфікації.

Новизна досвіду полягає у поширенні інтерактивних методів в організації курсів підвищення кваліфікації працівників психологічної служби системи освіти та розробки системи методичного супроводу.

Практичне значення одержаних результатів:

При складанні психологічного моніторингу на кожному віковому етапі ми керувалися певною схемою. А саме:

- виявили мету, проблему, для чого ми це робимо;
- вибрали методи дослідження, які ми застосовуємо в своїй роботі (опитувальники, тренінги, анкетування, тести і ін.);
- застосували методи дослідження;
- розробили програму, рекомендації по подальшому розвитку дитини.

1. Опис досвіду роботи

Проблема професійного становлення практичного психолога, соціального педагога навчального закладу в останній час є однією з найважливіших в обговоренні питань розвитку психологічної служби освіти. Сьогодні, коли відбувається інтенсивний пошук нової освітньої парадигми, широкого поширення набувають різні види і форми неперервної професійної освіти. Так, у Національній доктрині розвитку освіти зазначається, що "...мета державної політики щодо розвитку освіти полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя".

Наданий досвід містить узагальнений та систематизований матеріал щодо використання інтерактивних технологій в організації підвищення кваліфікації працівників психологічної служби системи освіти.

На першому етапі роботи автор досліджує пріоритетні напрямки роботи психолога, оцінку професійної компетентності психолога за допомогою анкетування. Вивчає теоретичні аспекти організації підвищення кваліфікації та визначає основні напрямки використання інтерактивних форм та методів в освіті. А саме, зазначає певні особливості використання інтерактивних технологій в навчальному процесі на курсах підвищення кваліфікації.

Автор розкриває основні принципи навчання дорослих та використовує їх :

1. Доросла людина - незалежна, самостійна особистість.
2. Дорослі мають великий накопичений досвід, який визначає їх шлях у навчанні.
3. Соціальний статус та конкретний період життя дорослої людини безпосередньо впливає на процес опанування нею знаннями.
4. Дорослі притримуються тієї точки зору, що потрібні лише ті знання, які можна безпосередньо застосувати на практиці.

Велику увагу автор приділяє тому що особливістю професії психолога є те, що цінність розвитку є ключовою в професійному самоствердженні та становленні. Оскільки не всі аспекти діяльності практичного психолога методично обґрунтовані, психологу, особливо початківцю, часом важко зорієнтуватися та самовизначатися в умовах, що постійно змінюються.

Існують різні точки зору на питання про саму сутність професіоналізму практичного психолога освіти. Багато вчених вважають, що професійний розвиток відбувається в процесі набуття психологом нових можливостей професійної діяльності. Н.Н. Толстих, як критерії

професійної зрілості виділяє здатність психолога визначати коло доступних йому завдань, спираючись на умови закладу освіти. В.Е. Пахальян розглядає проблему професійного розвитку через призму реальних умов, в яких відбувається становлення психолога і здійснюється його професійна діяльність.

М.А. Степанова виділяє такий критерій, як «якісний професійний аналіз», який здійснюється за умови деякої відстороненості психолога від ситуації. Проблема галузевих умов професійної діяльності практичного психолога освіти вирішується досить складно, але аналіз можливостей внутрішніх ресурсів розвитку самого фахівця, його самовизначення і самопочуття, його здатності розвивати себе в професії потребує систематизації та подальших наукових досліджень. В центрі навчання знаходиться особистість дорослої людини з її життєвим і професійним досвідом, сталою системою (вже досить стійкою) поглядів, цінностей, переконань, з певним ставленням до своєї професійної діяльності та освіченості, життєвими перспективами і проблемами, реалізованими та потенційними здібностями, можливостями, потребами.

1.1. Використання інтерактивних методів в організації підвищення кваліфікації працівників психологічної служби.

Інтерактивні технології навчання можна класифікувати в основні чотири групи.

По-перше, кооперативне навчання. Найпоширенішими методами цієї групи є робота в парах під час проведення письмових опитувань, тестування, виконання завдань; синтез думок для вирішення складних проблем під час практичних занять; пошук скарбів при проведенні семінарських занять; коло ідей при вирішенні суперечливих питань. Такі методи співпраці не дають можливості студентам ухилятися від виконання завдань, сприяють розвитку навичок спілкування у групі, критично мислити, переконувати.

По-друге, колективно-групове навчання, при якому використовуються методи: мікрофон; мозкова атака при вирішенні проблемних завдань; аналіз ситуацій при вивченні деяких аналітичних понять; дерево рішень при аналізі конфліктних ситуацій. Ці методи допомагають студентам висловити свою думку.

По-третє, ситуативне моделювання. До цієї групи можна віднести імітаційні ігри-тренінги та рольові ігри.

Четверта група – це опрацювання дискусійних питань. Тут можна застосовувати методи: займи позицію (власна думка) та дискусія. Ці

методи вчать студентів відстоювати власну думку, вести дискусію, стимулюють до розвитку критичного мислення, поглиблюють знання з обговорюваної теми.

Інтерактивні моделі навчання допомагають урізноманітнити навчальний процес, зробити його більш цікавим для студентів. Але від викладача використання таких методів потребує серйозної підготовки.

1.2 Тренінг, як інтерактивна техніка взаємодії учасників під час динамічного процесу

Тренінг (від англ. train), що означає «навчати, тренувати, дре-сировати».

Тренінг – це одночасно: цікавий процес пізнання себе та інших; спілкування; ефективна форма опанування знань; інструмент для формування умінь та навичок; форма розширення досвіду.

Під час тренінгу створюється неформальне, невимушене спілкування, яке відкриває перед групою безліч варіантів розвитку і вирішення проблеми, заради якої вона зібралася. Як правило, учасники в захваті від тренінгових методів, тому що вони роблять процес навчання цікавим, не обтяжливим.

Тренінг і традиційні форми навчання мають суттєві відмінності. Традиційне навчання більше орієнтоване на правильну відповідь, і за своєю сутністю є формою передачі інформації та засвоєння знань. Натомість тренінг, перш за все, орієнтований на *запитання* та *пошук*. На відміну від традиційних, тренінгові форми навчання повністю охоплюють весь потенціал людини: рівень та обсяг її компетентності (соціальної, емоційної та інтелектуальної), самостійність, здатність до прийняття рішень, взаємодії тощо. Звичайно, традиційна форма передачі знань не є сама по собі чимось негативним, проте в світі швидких змін і безперервного старіння знань, традиційна форма навчання має звужені рамки застосування.

Як і будь-яке навчальне заняття, тренінг також має певну мету: інформування та набуття учасниками тренінгу нових навичок та умінь; опанування новими технологіями; зменшення чогось небажаного (проявів поведінки, стилю неефективного спілкування, особливостей реагування тощо); зміна погляду на проблему; зміна погляду на процес навчання як такий, що може приносити наснагу та задоволення; підвищення здатності учасників до позитивного ставлення до себе та життя; пошук ефективних шляхів вирішення поставлених проблем завдяки об'єднанню в тренінговій роботі різних спеціалістів, представників різних відомств, які впливають

на вирішення зазначеної проблеми.

У тренінгу широко використовуються *методи, які спрямовані на стимуляцію взаємодії учасників*. Всі вони об'єднуються під назвою *інтерактивні техніки* і забезпечують взаємодію та власну активність учасників під час динамічного навчального процесу.

Інтерактивний – рух, що відбувається між об'єктами: зовнішніми – між окремими людьми, внутрішніми – активність, яка відбувається в самій людині і яка призводить до змін її поглядів, думок, поведінки тощо.

Проведення тренінгу відбувається за чітко визначеною *структурою*. Типова структура, мета та завдання тренінгу разом слугують основою для складання *плану* його проведення. Такий план може мати різні форми (табличну, переліку послідовних дій, схеми, мапи тощо), але принципово (і це слід добре засвоїти майбутньому тренеру), що план тренінгу повинен бути складеним обов'язково. Природно, це не означає, що тренінг пройде повністю так, як було заплановано, проте план допоможе тренеру дотримуватися основних питань, які мають бути опрацьовані в ході роботи групи, інакше неможливо досягти поставленої мети тренінгу.

Тренінг сприяє інтенсивності навчання, результат якого досягається завдяки власній активній роботі його учасників. У центрі уваги – самостійне навчання учасників та інтенсивна їх взаємодія. Відповідальність за результативність навчального процесу несуть однаковою мірою як ведучий, так і кожний учасник тренінгу.

Оскільки успішність навчання залежить від взаємної *активності* тих, хто навчається і того, хто навчає, то надзвичайного значення набуває психологічна атмосфера, яка панує у середовищі навчання. Вона має всіляко сприяти і заохочувати ініціативу, творчість та самостійність учасників, забезпечувати толерантність взаємин. Для цього тренер (ведучий) повинен виконувати, окрім ролі вчителя, ще й специфічну роль помічника у навчанні – *фасилітатора*.

Фасилітатор – це той, хто допомагає учасникам розвинути власну активність, чим значно сприяє ефективності навчання. Фасилітатор несе подвійну роль – того, хто веде за собою учасників навчання, і того, хто всіма способами сприяє, щоб учасники самі визначалися в пріоритетах свого навчання і способах досягнення мети. Успішність виконання ролі фасилітатора тренером (ведучим тренінгу) визначається тим, наскільки учасники через деякий час виявлятимуться здатними самостійно визначати завдання, потрібні для досягнення мети навчання, і знаходити шляхи/способи їх вирішення.

Як фасилітатор, тренер прагне вирішити наступні завдання:

- допомагти учасникам зрозуміти, що вони самі можуть визначати процес свого навчання та змін;
- допомогти кожному краще зрозуміти власну точку зору та думки інших учасників тренінгу;
- уважно простежити процес послідовного опанування учасниками основних питань за тематикою тренінгу, своєчасно звернути увагу на недостатньо з'ясовані питання;
- допомогти учасникам усвідомити власні результати навчання, підтримати впевненість у власних силах, умінні індивідуально знаходити конструктивні способи вирішення завдань, розуміючи одночасно цінність колективної взаємодії, толерантності взаємин, що ведуть до позитивних довготривалих наслідків.

Тренер-фасилітатор організовує процес навчання так, щоб учасники самі цим навчанням керували. Це сприяє ефективності навчання, розширенню досвіду учасників, збільшенню можливостей його застосування на практиці. Фасилітатор допомагає учасникам знайти власний шлях до набуття знань та внесення змін у своє життя.

Слід розуміти, що обидва стилі навчання – викладання (традиційний «формальний» та «за допомогою фасилітатора», який стає дедалі популярнішим у наш час) не заперечують один одного, скоріше є такими, що взаємно доповнюють.

1.3 Порівняльна характеристика стилів навчання – викладання

Традиційне «формальне» викладання (повноформатні лекції, семінари тощо)	Навчання за допомогою фасилітатора (семінари, тренінги)
Формальна атмосфера	Неформальна атмосфера
Односторонній потік інформації від викладача до слухачів	Інтерактивний обмін інформацією в обох напрямках між тренером і учасниками, а також між самими учасниками
Викладач вважається носієм знання	Знання і досвід учасників визнаються і цінуються
Викладач навчає людей	Фасилітатор допомагає людям навчатися
Навчання переважно спрямоване на надання знань	Навчання не обмежується знаннями, переважно спрямоване на зміни ставлення та поведінки (прищеплення

	навичок)
Слухачі пасивно сприймають матеріал	Учасники активно діють
Місця для учасників розташовані у традиційний аудиторний спосіб орієнтовані на центральну особу: викладача	Розташування місць для учасників змінюється залежно від завдань тренінгу: за колом, півколом, малими групами тощо
Учасники, не будучи рівноправними з викладачем дійовими особами процесу навчання, відчувають певне відсторонення, безвідповідальність за результати	Учасники відчують свою причетність до процесу навчання, відповідальність за результати, вважають тренінг «своєю власністю»
Складно протягом тривалого часу підтримувати увагу та інтерес за одноманітної форми діяльності	За чергування різноманітних форм діяльності легше підтримувати увагу та інтерес
Переважно одна людина говорить протягом тривалого часу	Всі учасники мають можливість вільно висловлювати свої думки
Арсенал методів навчання, як правило, обмежений	Як правило, застосовується широкий спектр методів навчання
Складно забезпечити зворотний зв'язок щодо розуміння матеріалу та оцінювання результатів безпосередньо в процесі навчання	Зворотний зв'язок забезпечений безпосередньо в процесі навчання, що дозволяє оперативно коригувати навчальний процес, з'ясувати незрозумілі питання

Попри ряд обмежень, притаманних класичній (академічній) формі лекційного викладання, без неї важко обійтися, коли потрібно надати учасникам системні знання, ґрунтовну теоретичну підготовку стосовно певного кола питань, що розглядаються в ході тренінгу, у природному зв'язку із загальними науковими закономірностями психології людини та соціальних явищ. Тому тренінги передбачають використання обох стилів навчання – викладання в залежності від специфіки конкретних питань, що розглядаються, та найбільш доцільних шляхів їх вирішення.

Загалом для досягнення максимальної ефективності тренінгу потрібно використовувати різні канали сприйняття інформації у різних комбінаціях. Перевагу доцільно надавати таким методам, коли учасники одночасночують і бачать інформацію стосовно питань, що вивчаються, обговорюють

її, виконують вправи, в ході яких пояснюють свої дії, дискутують з цього приводу з іншими людьми, навчають один одного.

Висновки

Представлений досвід використовується автором у практичній діяльності під час проведення курсів підвищення кваліфікації як для працівників психологічної служби так і вчителів - предметників. Досвід роботи показав актуальність розглядаємих питань і відзначили, що тренінг як форма роботи максимально сприяє не тільки саморозкриттю внутрішнього потенціалу кожного учасника, але й розвитку групи та колективу в цілому. Може бути рекомендований для використання у підвищенні кваліфікації працівників психологічної служби системи освіти.

Література

1. Бурнард Ф. Тренінг навчових консультировауя. – СРб.: Питер, 2002. – (Серия «Эффективный тренинг»). – 256с.
2. Грива О.А. Подготовка педагогов и психологов в „Артеке” // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 7. – С. 53-55.
3. Дементьев П.С. Перепідготовка кадрів для психологічної служби в системі освіти // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 6-7. – С. 84.
4. Корнев М.Н., Коваленко А.Б. Соціальна психологія: Підручник. – К., 1995. – 304 с.
5. Кушнірук Т.Д. Подолання конфліктності серед педагогів. Соціально-педагогічний аспект // Практична психологія та соціальна робота. 1998 – № 9. – С. 38-42.
6. Лахман Г.В. Психологічна служба в системі освіти області: проблеми становлення та ефективної діяльності // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – №5. – С. 40-41.
7. Скрипка Л.В. Подготовка к эффективному общению // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 6-7. – С. 52-53.
8. Толстолужська Л.Г. Тренінг-курс ефективної взаємодії як метод розвитку професійної мотивації студентів // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 7. – С. 5-9.
9. Цушко І.І. Структура управління психологічною службою освіти // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – № 6. – С. 40-43.
10. Шемелюк І.Я. Короткий індекс самоактуалізації і шкала ясності Я-концепції як показник особистісної зрілості // Практична психологія та

соціальна робота. – 2000. – № 6. – С. 26-27.

3. Організація психологічного супроводу сучасного змісту дошкільної освіти

Антоненко Олена Михайлівна,
методист Чернігівського
обласного центру практичної
психології і соціальної роботи

З огляду на реформування змісту та гуманізації цілей дошкільної освіти України, що є складовою процесу оновлення світових та європейських освітніх систем, одним із пріоритетних завдань психологічної служби системи освіти є забезпечення відповідного психологічного супроводу розвитку дітей перших шести(семи) років. Метою реформування є акцент на створення умов для розвитку компетентності дошкільника у сфері життєдіяльності „Я Сам”, тісно пов’язаної зі специфічними для даного вікового періоду особистісними новоутвореннями (дитячим світоглядом, особистою свідомістю, довільністю поведінки, внутрішніми етичними інстанціями, супідрядністю мотивів, найпростішими формами рефлексії). Основним реформуючим фактором змісту дошкільної освіти стало затвердження і впровадження Базової державної програми розвитку дитини дошкільного віку „Я у Світі”, розробленої на виконання Закону України „Про дошкільну освіту” та Базового компонента дошкільної освіти в Україні. Програма є спільною для всіх дошкільних навчальних закладів України, розкриває інваріативну частину змісту дошкільної освіти, отже визначає її загальнодержавний компонент. Поява Базової програми зіграла важливу формуючу і стимулюючу роль для визначення основних пріоритетів психологічної служби дошкільних навчальних закладів. Проаналізувавши рівень та характер психологічного супроводу освітнього процесу в дошкільних навчальних закладах на момент появи програми, авторка досвіду прийшла до висновку, що рівень сформованості системи діяльності практичних психологів дошкільля в цілому дає можливість забезпечення психологізації навчально-виховного процесу згідно вимог програми. Але за умови психологічної компетентності всіх учасників освітнього процесу. Про це свідчить супідрядність цілей і мотивів психологічної служби і Базової програми, авторський колектив якої взяв за основу принципи гуманістичної педагогіки, розглядав дитину як найвищу цінність, активізував увагу на важливості розширення її життєвого простору, виведення її за межі традиційного, штучно створеного, жорстко унормованого у вузьких рамках групової кімнати буття у широкий простір

реального світу. У зв'язку з цим у Програмі передбачено нові для дошкільної методики (відсутні в попередніх програмах) і вже давно актуальні для практичної психології, важливі напрямки педагогічної діяльності — розвиток емоційної сфери; догляд за душевним станом дитини, формування оптимістичної життєвої позиції; формування в неї елементарної картини реального світу, дитячого світобачення, первинної системи ціннісних орієнтацій; формування елементарних форм самосвідомості (адекватної самооцінки, самоповаги, саморегуляції поведінки, рефлексії, усвідомлення своїх прав і обов'язків, уявлення себе в минулому – теперішньому – майбутньому часі), розвиток зачатків совісті як внутрішнього етичного регулятора дій та поведінки, виховання креативності, творчих здібностей; статеve виховання тощо.

Авторка досвіду, детально ознайомившись з вимогами Програми, узгодивши їх з принципами, організаційними моделями та науково-методичним забезпеченням психологічної служби дошкільних навчальних закладів, вбачає актуальним активізацію процесу психологічної просвіти серед всіх учасників навчально-виховного процесу дошкільних навчальних закладів.

Метою узагальнення досвіду є висвітлення важливості підвищення рівня психологічної компетентності учасників освітнього процесу дошкільних навчальних закладів для ефективного впровадження Базової державної програми розвитку дитини дошкільного віку „Я у Світі”.

Завдання:

1. Проаналізувати стан організаційного та науково-методичного забезпечення діяльності психологічної служби дошкільних навчальних закладів в напрямку психологічної просвіти.

2. Провести теоретичний аналіз проблеми психологічної компетентності всіх учасників навчально-виховного процесу дошкільних навчальних закладів в рамках впровадження державної Базової програми розвитку дитини дошкільного віку „Я у Світі”.

3. Дослідити рівень психологічної компетентності педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів.

4. Розробити та апробувати просвітницькі семінари-тренінги „Психологічна компетентність педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів”, „Психологічна культура сучасної родини”.

5. Дослідити результативність просвітницьких заходів щодо підвищення рівня психологічної компетентності всіх учасників навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах.

6. Методично забезпечити систему розвиваючих занять практичних

психологів дошкільних навчальних закладів з вихованцями всіх вікових груп.

7. На рівні обласного центру практичної психології і соціальної роботи налагодити взаємодію з представниками дошкільної освіти різних рівнів ієрархії для створення методики психологічної просвіти в системі роботи практичних психологів.

8. Активізувати роботу щодо забезпечення всіх учасників навчально-виховного процесу дошкільних навчальних закладів методичними та практичними матеріалами для організації профілактики ВІЛ/СНІДу в дошкільних навчальних закладах у рамках формування навичок здорового способу життя .

9. До тематики просвітницьких заходів включати психологічний аналіз як державних, так і варіативних програм для дошкільних закладів, ознайомлення з новинками вітчизняної та світової психологічної літератури, обговорення сенсаційних педагогічних повідомлень, цікавого досвіду, педагогічних інновацій з визначенням доцільності їх упровадження.

10. На рівні районних методичних кабінетів та науково-методичних центрів слід урізноманітнити форми презентації цілей та можливостей психологічної служби дошкільних навчальних закладів з метою підвищення рівня кадрового забезпечення.

Антоненко О.М. організовує методичну роботу відповідно до нормативно правових документів системи освіти та психологічної служби. Щорічно нею здійснюється самоаналіз попередньої діяльності та планується робота та навчальний рік з урахуванням заходів обласного центру практичної психології і соціальної роботи. Складається індивідуальний план методиста, що погоджується директором центру та затверджується ректором інституту оскільки центр є структурним підрозділом Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського.

Для вирішення поставлених завдань методистом було розроблено та апробовано просвітницькі семінари-тренінги „Психологічна компетентність педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів”, „Психологічна культура сучасної родини”. Цільову аудиторію для проведення семінарів склали практичні психологи та вихователі дошкільних навчальних закладів області. Семінари-тренінги було включено в програми курсів підвищення кваліфікації практичних психологів всіх закладів освіти та вихователів дошкільних навчальних закладів.

Було проведено емпіричне дослідження рівня психологічної

компетентності педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів до та після проведення просвітницьких семінарів-тренінгів „Психологічна компетентність педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів”, „Психологічна культура сучасної родини”. Дослідження проводилось в рамках курсів підвищення кваліфікації практичних психологів дошкільних навчальних закладів і навчально-виховних комплексів та вихователів дошкільних навчальних закладів.

Метою дослідження було визначення рівня психологічної компетентності педагогічних працівників системи дошкільної освіти; вміння інтегрувати психологічні знання в освітній процес з метою здійснення особистісно орієнтованого підходу.

Висновки:

1. Ефективність формування соціальної компетентності дошкільника залежить від рівня психологічної компетентності педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів.

2. Рівень психологічної компетентності педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів підвищується за рахунок проведення просвітницьких семінарів-тренінгів „Психологічна компетентність педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів” та „Психологічна культура сучасної родини”.

3. Просвітницькі семінари-тренінги «Психологічна компетентність педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів» та «Психологічна культура сучасної родини» слід включити до методичних рекомендацій «формування психологічної компетентності всіх учасників навчально-виховного процесу дошкільних навчальних закладів».

На думку авторки досвіду, психологічна просвіта не має розглядатися лише як залучення педагогічного колективу, батьків та дошкільників до психологічних знань. Психологізація дошкільної освіти має носити прикладний, дієвий характер, створювати міцне підґрунтя для виховного впливу, слугувати базовим орієнтиром у створенні навчального середовища дошкільників. Психологічна служба області при роботі над стратегією психологізації дошкільної ланки намагається активізувати всі потенційні можливості просвітницької політики. На жаль, на разі, стан забезпечення фахівцями психологічної служби дошкільних навчальних закладів області досить низький, вагомий відсоток в кадровому забезпеченні займають новопризначені спеціалісти. Це стало причиною активізації заходів по формуванню адаптивності новопризначених психологів до специфіки освітнього процесу дошкільних навчальних закладів та пошуку альтернативних форм підвищення рівня психологічних знань педагогів

дошкілля та батьків в закладах, не охоплених психологічним супроводом.

Пріоритетним напрямком в роботі авторки досвіду на протязі всього звітного періоду залишалось організаційно-методичне забезпечення діяльності практичних психологів дошкільних навчальних закладів. Аналіз загального кола питань, які постають перед практичним психологом у дошкільному закладі, показує, що при всьому своєму розмаїтті вони зводяться до основних блоків:

- виявлення і подолання відхилень в інтелектуальному, особистісному, емоційному, соціальному розвитку дошкільників;
- допомога дорослим (вихователям, батькам) у виявленні і врахуванні індивідуальних відмінностей дітей;
- підвищення рівня психологічної грамотності дорослих;
- створення сприятливого мікроклімату в педагогічному колективі.

Специфіка співпраці психологічної служби з дошкільною ланкою полягає саме в особливості організації освітнього процесу. Умови дошкільного закладу, риси сімейності на побутовому рівні, тісна взаємодія між дитиною і дорослими вимагають від психолога цілої низки особистісних якостей: комунікативні та організаторські здібності, емпатійність, тактовність у спілкуванні, творчі та артистичні здібності, рефлексія, вміння аналізувати свою діяльність, це врівноваженість і емоційна стабільність, впевненість у собі і адекватна оцінка своїх можливостей і досягнень, грамотна, зрозуміла мова і вміння володіти аудиторією тощо.

Психологу слід реально оцінювати всю відповідальність перед своїм професійним статусом, пам'ятати, що на результативність його роботи впливає рівень його авторитету серед педагогів, батьків і, звичайно, вихованців. Володіти знаннями з психології для психолога дошкільного закладу замало без вміння побудувати взаємини на різних рівнях комунікацій. Кожний учасник навчально-виховного процесу потребує від психолога врахування його індивідуальних особливостей і побудови відповідної моделі психологічного супроводу. Метою співпраці психолога з педагогічним колективом є підвищення рівня психологічної компетентності, заохочення до вивчення кожної дитини, розвиток психологічного мислення, допомога кожному вихователю в опануванні методами індивідуального і особистісно орієнтованого підходу у вихованні, вміння визнавати кожную дитину підростаючою особистістю, поважати її і надавати відповідну допомогу.

На рівні конкретного закладу психологічну просвіту серед педагогів практичний психолог має здійснювати спираючись на результати

психологічної діагностики, а саме:

1. Вивчення звернень вихователів усіх груп, спеціалістів, що ведуть гуртки, студії, щодо психологічних проблем, пов'язаних з дітьми та проблем визначення методів ефективного виховного впливу.

2. Аналіз планів вихователів стосовно їх відповідності віку та можливостей дітей.

3. Вивчення рівня комунікативних умінь і навичок, ціннісних орієнтацій педагогічних працівників тощо.

4. Вивчення ступеня готовності вихователя до інноваційної діяльності.

Проаналізувавши опрацьований діагностичний матеріал разом з адміністрацією закладу, практичний психолог може прогнозувати, планувати і здійснювати систему просвітницьких заходів, що мають на меті підвищення психологічної культури і професійної компетентності вихователів.

В роботі з педагогами практичний психолог має широко використовувати всі доступні методи формування психологічної компетентності, як в професійному так і в особистісному плані. Серед форм психологічної просвіти авторка досвіду пропонує використовувати такі: психолого-педагогічні читання, науково-практичні конференції, семінари, проблемні семінари, психолого-педагогічні виставки.

Психолого-педагогічні читання.

Це форма колективного вивчення і обговорення актуальних проблем. Психолого-педагогічні читання готують психолог і методист дошкільного закладу. Вони розробляють план підготовки, визначають теми доповідей і виступів, організують консультації, виставки літератури з даної проблеми. На виставці мають бути висвітлені наслідки роботи педколективу за певний період. На читаннях аналізуються складні дидактичні ситуації, обговорюються варіанти їх вирішення.

Науково-практична конференція

Науково-практична конференція є своєрідним підсумком результатів роботи педколективу над актуальними проблемами, є формою виявлення й узагальнення найкращого педагогічного досвіду. Конференції можуть бути інтегрованого характеру та з окремих тем і проблем. Конференція може бути побудована у формі коротких виступів, які потім обов'язково обговорюються, найчастіше в полеміці, дискусіях.

Семінар

Семінар має на меті інформування педагогів щодо нових досягнень і передового досвіду. Характерною особливістю в роботі семінарів є

органічний взаємозв'язок теорії та практики. Існують і проблемні семінари, розраховані на ґрунтовне опрацювання однієї особливо важливої та складної теми. Тематику роботи семінару визначає колектив дошкільного закладу. Розробляють план на кожне семінарське заняття, в якому має бути відображена тема, питання для розгляду, література, рекомендована для опрацювання. Список літератури має бути невеликим, із зазначенням розділів, сторінок.

Види семінарів-практикумів

Прес-конференція

Ставлять проблемне питання. Розподіляють ролі:

а) група „головних експертів” - 3 особи. Пропонують інформацію з теми, ефективні шляхи розв'язання окресленої проблеми;

б) група „журналістів”. Висувають гострі та складні запитання „головним експертам”, висвітлюють додаткову інформацію з теми прес-конференції;

в) група „комісія з підрахунків”. Визначає ступінь активності кожного слухача.

Правила гри: ведучий висуває проблему обговорення, готує слухачів до гри, керує грою, але не виступає з категоричними зауваженнями. „Журналісти” мають своїми гострими запитаннями „загнати” „експертів” у глухий кут, знайти у їхніх виступах слабкі місця, а за потреби й самі відповісти на запитання. „Комісія з підрахунків” має об'єктивно оцінити діяльність „експертів” і „журналістів”.

Педагогічний ринг

Поводять під час атестації.

Мета: правильне застосування практичних знань.

Правила гри: учасники за певний час (3-5 хв.) по черзі розкривають питання, і впродовж 3-х хв. кожен відповідає на запитання слухачів. Участь у „ринзі” оцінюється певною кількістю балів. Журі теж оцінює роботу учасників, але своє рішення оголошує після збирання карток слухачів.

Мозкова атака

Колективний пошук нетрадиційних шляхів розв'язання проблеми. Керівник семінару пропонує орієнтовний план проведення „мозкової атаки” за певною темою. Формують кілька груп по 3-4 особи, які пропонують ідеї (3 хв.). Формують експертну групу, яка оцінює запропоновані ідеї.

Психолого-педагогічна виставка

Завдання виставки – показати нові зразки методичної діяльності

педагогів, поширити передовий досвід. Наприкінці слід підбити підсумки, оформивши все у вигляді текстів документів

Психолого-педагогічний консиліум – оптимальна форма роботи з педагогами дошкільного навчального закладу. На консиліум збираються представники різних груп, сідають за переговори у коло, розділившись на мікрогрупи. Кожна мікрогрупа розглядає проблему зі своєї позиції.

Ігрове моделювання ситуації – одна з форм удосконалення фахової майстерності педагогів.

Диспут – це зіткнення ідей, думок, точок зору. Може бути усною науковою суперечкою, дебатами після доповіді. Як правило, опонентів визначають заздалегідь.

Дискусія – це колективне обговорення складного питання. До дискусії готуються всі учасники. Можуть бути створені невеличкі творчі групи, які висувають свою програму, позицію. Наприкінці дискусії формується єдине колективне розв'язання проблеми або рекомендації. Важливо правильно обрати тему, яка б відповідала вимогам сьогодення і проблемам саме цього дошкільного навчального закладу. Пропонується не більше п'яти питань.

Для організації дискусії або диспуту створюють ініціативну групу, оформлюють приміщення плакатами, малюнками тощо. У дискусії дуже важлива роль ведучого.

Ділова гра – одна з найскладніших і водночас ефективних форм навчання. Вона дає змогу в навчальних умовах відтворити реальну педагогічну діяльність, імітувати реальні чи умовні педагогічні ситуації. Програючи ситуації, педагоги не тільки знаходять конкретне рішення, а й розвивають комунікативні здібності.

Семінари-супутники слугують для поглиблення теоретичних знань. На семінарі-супутнику розглядають окремі питання проблеми. Форми проведення занять можуть бути різними. Наприклад, семінар-брифінг. До нього готується кожен вихователь. Після взаємного привітання і вступної промови колектив вихователів розподіляється на підгрупи (до 4-х) залежно від кількості обговорюваних питань. Кожна підгрупа розв'язує своє питання семінару-брифінгу. Підбивають підсумки і запрошують іншу підгрупу, щоб обговорити наступне питання.

До тематики просвітницьких заходів слід включати психологічний аналіз як державних, так і варіативних програм для дошкільних закладів, ознайомлення з новинками вітчизняної та світової психологічної літератури, обговорення сенсаційних педагогічних повідомлень, цікавого досвіду, педагогічних інновацій з визначенням доцільності їх

упровадження; прогнозувати зміни у власній роботі, заохочувати до творчого опрацювання змісту і форм роботи з дітьми на основі досвіду і нахилів вихователів.

Орієнтовна тематика занять:

1. Особливості та умови розвитку особистості у різні періоди дошкільного дитинства.

2. Вирішальна роль батьків у розвитку особистості дитини. Матеріали для проведення батьківських зборів (наукові положення варто супроводжувати аналізом конкретних випадків родинного виховання).

3. Вплив біологічних умов, спадкових факторів та стану екології на розвиток дитини.

4. Мета і сутність особистісно орієнтованого та індивідуального підходу до дитини.

5. Адаптація дитини до умов дошкільного закладу. Роль вихователя у подоланні ускладнень адаптаційного періоду.

6. Розвивальне значення різних видів діяльності дитини: ігри, ігри-драматизації, елементи психотерапевтичних методик, малювання, конструювання, спостереження, музика, співи, танці, спортивні заняття, вивчення іноземних мов, перегляд книжок, ілюстрацій, картин тощо.

7. Аналіз розвивальних можливостей ігор та іграшок (з практичною демонстрацією).

8. Чинники та фактори забезпечення емоційного комфорту дитини в групі.

9. Психологічні умови комплектації та виховного процесу у різновікових та родинних групах.

10. Діти з особливими потребами та специфіка роботи з ними.

11. Обдаровані діти, їхні особливості та умови, що сприяють розвитку здібностей.

12. Психологічні умови довіри і взаємодії вихованців з батьками.

13. Шкільна зрілість та психологічна готовність дитини до навчання.

14. Методи формування соціальної адаптивності дошкільників на різних вікових етапах.

Тематику занять слід узгоджувати з навчально-тематичним планом закладу, формувати залежно від потреб і звернень, умов виховання, специфіки закладу, основної проблеми над вирішенням якої працює заклад, нарешті з рівнем психологічної компетентності педагогів.

Психологічна просвіта передбачає надання психологом практичної допомоги вихователям у створенні розвивального середовища та сприятливого психологічного клімату у групах. А саме:

1. Навчати вихователів аналізувати наявне предметне та ігрове середовище у групах з метою визначення його придатності для індивідуальних і колективних занять дітей; періодично вносити зміни під час організації ігрового середовища.

2. Допомогати вихователям у підготовці до прийому нових дітей.

Застосовувати метод психолого-педагогічного спостереження за взаєминами дітей, звертаючи увагу на такі прояви:

- хто з ким приятелює, дружить, на яких засадах виникає дружба, кого у групі поважають (не поважають), з ким не дружать;
- хто з ким грається. у що граються, рівень гри;
- хто чим цікавиться;
- які нахили мають діти;
- що є характерним для спілкування між дітьми;
- якою є культура поведінки, етика стосунків дітей;
- розвиток мовлення, мислення, уваги, уяви у дітей.

2. Надавати психологічну допомогу в організації життя дітей у групах; у розподілі групи на підгрупи для проведення занять; у проведенні індивідуальної роботи з дітьми.

4. Привчати вихователів аналізувати своє ставлення до кожної дитини і ставлення дітей до вихователя, внутрішні причини емоційного неприйняття деяких вихованців.

5. Допомогати їм коригувати своє ставлення до дитини.

6. Складати для вихователів індивідуалізовані програми навчально-виховного впливу на ту чи іншу дитину (за зверненнями вихователів), залучаючи вихователів до створення та обговорення цих програм.

7. Надавати вихователям допомогу у залученні батьків до співпраці, підтримування в них інтересу до життя групи.

В основі методичного забезпечення, на думку методиста, в центрі уваги практичного психолога дошкільного навчального закладу має бути індивідуальність дитини. Саме психолог забезпечує глибоке вивчення рис характеру кожного дошкільника, здійснює профілактичну роботу щодо попередження кризових станів, турбується про стан психічного здоров'я дітей, проводить корекційно-розвивальні заняття, здійснює індивідуальний підхід до малюків.

Індивідуальний підхід до дітей дошкільного віку полягає у використанні різноманітних методів і прийомів виховання залежно від потреб та можливостей кожної дитини, у варіативності фізичного та психічного навантаження, доборі завдань різного ступеня складності, які пропонуються на заняттях, розумінні педагогом зацікавлень дітей, їх

здібностей, мотивів поведінки тощо, тобто у створенні найсприятливіших умов для розвитку і виховання дитини.

Насамперед необхідно знати реальний стан здоров'я дитини, що безумовно впливає на її психічний розвиток. Цей факт потребує розширення меж взаємодії практичного психолога закладу з іншими структурними підрозділами: медичними працівниками дошкільних навчальних закладів, спеціалістами обласної та районних медико-психолого-педагогічних комісій тощо. Окрім того беруться до уваги основні складові особистості: стиль поведінки (зумовлений темпераментом і характером), спрямованість, здібності, інтереси, нахили. Відіграють свою роль і взаємини дошкільнят, статусне становище кожного в групі. У формуванні індивідуальності важливе значення має адекватність самооцінки дитини і думки про неї дорослих та однолітків. Особливості розвитку пізнавальної активності малюка – вагомий показник стану його психічного здоров'я, а тому мислення, пам'ять, увага, уява, сприймання, які у дітей по-різному виявляються і від яких залежить успіх навчального процесу, також потребують уваги психолога. Так само необхідно визначити стан нервової системи дошкільнят, наявність або відсутність тривожності, страхів, провідні емоції. Бажано врахувати й особливості сімейного виховання: стиль спілкування батьків з дитиною, кількість дітей в родині тощо.

У старшій групі слід зосередитися на аспекті сформованості у дітей психологічної готовності до навчання у школі. Її складові:

1. *фізична готовність* (повноцінний зір, добре розвинене слухове сприймання, дрібна моторика рук, координація рухів);

2. *соціальна готовність* (адекватна самооцінка, об'єктивна оцінка вчинків і дій інших людей, дотримання правил поведінки, вміння будувати взаємини з однолітками й дорослими, самостійно організовувати спільну діяльність, справедливо розв'язувати конфліктні ситуації);

3. *емоційно-вольова готовність* (сталість, довільність емоційних проявів і почуттів, уміння докладати вольових зусиль, стримувати імпульсивність, рівновага процесів збудження і гальмування);

4. *інтелектуальна готовність* (розвинені наочно-образне та логічне мислення, мовлення, довільна увага, уява, наявність пізнавальної активності, певних знань та уявлень про довкілля, вміння читати, лічити тощо);

5. *мотиваційна готовність* (наявність бажання відвідувати школу, його позитивні і активізуючі мотиви).

Залежно від конкретних умов індивідуальні особливості вихованців дитячого садка вивчаються по-різному. Скажімо, у 10-14 групових

дошкільних закладах з високою наповнюваністю груп достатньо розуміння і усвідомлення цих особливостей без оформлення додаткової документації.

Можливим є варіант розробки психологічних паспортів на окремих дітей (за запитом вихователів) або на окремі групи. У малокомплектному дошкільному навчальному закладі з незначною кількістю дітей індивідуальні особливості розвитку і поведінки вихованців фіксуються у психологічних паспортах (*щоденниках, картах обстеження*) групи. Можлива також подальша розробка програм індивідуального розвитку окремих дітей.

За результатами методів вивчення індивідуальних особливостей дітей, психологами дошкільних навчальних закладів області умовно виділяється декілька груп (розподіл на так звані важкі і розумні, рухливі і повільні вважається за некоректний і недоцільний, тому рекомендовано використання умовної типології для поглиблення подальшої корекційно-розвивальної роботи).

ГРУПА ПІДТРИМКИ (П) – діти, чий розвиток необхідно підтримувати у напрямку, що здійснюється. Їх фізичний розвиток, стан нервової системи, інтелектуальні можливості, характер не викликають тривоги. Діти здебільшого показують найвищі результати, заслуговують схвалення значущих для них дорослих. Пропоновані їм завдання мають обов'язково враховувати високі можливості дошкільнят і містити певну складність. Вагому роль відіграє оцінка дорослого, але важливо не перехвалити дитину: висока оцінка досягнень потрібна їй тоді, коли вона долає певні труднощі.

ГРУПА КОРЕКЦІЇ (К) – діти, чий загальний розвиток не викликає особливого занепокоєння. Однак, у психологічному розвитку спостерігаються поодинокі відхилення, які потребують відповідної цілеспрямованої корекції. Наприклад, фіксуються незначні вади інтелектуального розвитку дитини за наявності показників фізичного й емоційного стану в межах норми. Або, навпаки, високий інтелектуальний розвиток супроводжується порушеннями у соціальній або емоційній сферах. До цієї ж групи відносять дітей, чий розвиток за більшістю параметрів оцінюється середнім балом.

Зазначені особливості розвитку дітей необхідно враховувати, організовуючи заняття, добираючи завдання, будуючи навчально-виховну роботу. Психологи працюють з дітьми цієї підгрупи епізодично, здійснюючи загальну корекцію виховних впливів педагогів та батьків. У разі потреби, психолог сам проводить спеціальні корекційні заняття – найчастіше тоді, коли наявна велика відмінність за окремими показниками

розвитку: скажімо, високі інтелектуальні здібності поєднуються з низькою комунікабельністю або наявністю численних страхів.

ГРУПА РОЗВИТКУ (Р) – діти, які потребують особливої уваги педагогів і психолога, педагогічно занедбані або із затримкою психічного розвитку. Діагностування, як правило, за більшістю параметрів дає низькі результати.

З такими дітьми рекомендується проведення психологом і вихователями (дифектологами) групи комплексних, бінарних корекційних занять. Розвивальна робота індивідуального характеру передбачає використання різноманітних комплексів ігрових вправ та завдань, проведення яких вимагає від педагогів відповідного рівня психологічної компетентності. Практичним психологам необхідно сформулювати толерантне ставлення до таких вихованців з боку педагогів. Ставлення педагогів до таких дітей аж ніяк не може бути скептичне й зверхнє – тільки віра у можливість дитини, схвалення її дій можуть викликати в неї бажання діяти і прагнути до подолання проблем в особистісному розвитку.

Протягом звітної періоду було проаналізовано систему корекційно-розвивальної роботи практичного психолога на предмет формування психологічної і соціальної компетентності дошкільників. Результатом проведеного аналізу стало системне впровадження в закладах розвивальних занять з дошкільниками всіх вікових груп. Заняття проводяться один раз на тиждень з усією групою згідно календарного плану закладу. З метою конкретизації методичних вимог, практичним психологам дошкільних закладів було надано методичні рекомендації по організації і проведенню розвивальних занять.

На основі даних, зібраних у процесі вивчення індивідуальних особливостей дітей, розробляється програма корекційної роботи. Вона включає такі складові:

1. Створення сприятливих умов для становлення індивідуальності дитини на рівні вимог дошкільного навчального закладу (турбота про оптимальний кількісний склад групи, їх комплектацію за законами психологічної сумісності, забезпечення гнучкого режиму дня, раціонального харчування, добір педагогічних кадрів тощо).

2. Оптимізація навчально-виховного процесу педагогами, які працюють з групою: цілеспрямований підхід до його побудови на основі глибокого знання індивідуальних особливостей вихованців, свідомий вибір найдоцільніших для конкретної дитини методів і прийомів виховного впливу (індивідуальні заняття, заходи для полегшення адаптації, система розвивальних ігор).

3. Забезпечення підтримки розвитку дитини і корекційного впливу на неї в сім'ї: ознайомлення батьків на семінарах, круглих столах, батьківських зборах, індивідуальних консультаціях зі змістом розвивальних ігор, обговорення педагогічних ситуацій, яке допомагає їм усвідомити здібності і можливості своїх дітей, вибір найдоцільніших методів виховання.

4. Проведення індивідуальних корекційно-розвивальних занять фахівцями: логопедом, психологом, фізінструктором, музкерівником тощо.

Серед корекційно-розвивальних занять, що повинен проводити психолог дитячого садка, варто виділити такі:

- заняття з розвитку комунікабельності, взаємин, підвищення статусу дітей в групі;
- пізнавальної активності, психічних процесів – пам'яті, уваги, уяви, мислення тощо;
- позитивних емоцій, зняття емоційної напруженості, тривожності, страхів, попередження неврозів.

Напрямки та тематика корекційно-розвивальних занять повинна враховувати рівень кваліфікації психолога, його досвід, запити педагогів і, найважливіше, потреби дітей. Молодим фахівцям рекомендовано розпочинати цю роботу з відпрацювання одного виду занять і поступово розширювати свої можливості, переходити до більш складних і глибоких проблем. Так, психолог-початківець може орієнтуватися на проведення занять щодо корекції інтелектуальної сфери. З часом – накопичувати матеріал і переходити до проведення занять з розвитку комунікабельності в Т-групах. Через певний період відпрацьовувати зміст занять з корекції емоційної сфери, зняття тривожності і страхів.

За допомогою діагностики відбувається підбір та комплектація підгруп дітей з різних вікових груп для проведення корекційно-розвивальних занять у відповідності до проблем, що існують в розвитку дошкільників.

Обов'язковою складовою методики психологічної просвіти авторка досвіду вважає проведення заходів по підвищенню рівня психологічної компетентності різних категорій педагогічних працівників. Протягом звітнього періоду Олена Михайлівна брала участь у навчально-методичних семінарах для методистів інституту, семінарах завідуючих і методистів дошкільних навчальних закладів області.

Приймала участь у проведенні курсів підвищення кваліфікації:

- практичних психологів дошкільних навчальних закладів та навчально-виховних комплексів;

- педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів області;
- завідуючих та методистів дошкільних навчальних закладів області.
- Були прочитані лекції за наступними темами:
 - „Психологічна культура сучасної родини”;
 - „Адаптація дітей до умов дошкільного навчального закладу”;
 - „Врахування типу темпераменту дошкільника як одного із факторів ефективності особистісно орієнтованого підходу”;
 - „Основний зміст та напрямки діяльності практичного психолога у дошкільному навчальному закладі”;
 - „Психологічний супровід учасників навчально-виховного процесу дошкільних навчальних закладів”.

Для курсів підвищення кваліфікації практичних психологів дошкільних навчальних закладів та навчально-виховних комплексів на базі Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. К.Д. Ушинського підготовлено, проведено та проаналізовано вхідне та вихідне діагностування. В рамках курсів започатковано проведення конференції по обміну досвідом з проблеми „Психологічний супровід навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах всіх типів”.

За відгуками учасників конференції означена форма роботи носить дієвий характер, розширює горизонти професійної компетентності, стимулює до співпраці і колегіальної співдружності.

Методист бере участь у засіданні атестаційної комісії практичних психологів та соціальних педагогів. Досвід практичних психологів дошкільних навчальних закладів систематизуєть, вивчається на предмет його поширення та вноситься до каталогу.

Протягом звітнього періоду приймала участь в обласних семінарах:

1. „Організаційно-методичні основи реалізації Плану дій Концепції розвитку психологічної служби системи освіти у 2009-2010 н.р.” - для методистів районних методичних кабінетів, відповідальних за психологічну службу області. Антоненко О.М. була підготовлена та висвітлена тема „Організація проведення моніторингу з питань психологічного супроводу навчально-виховного процесу у дошкільних навчальних закладах”.

2. Семінарі-нараді для методистів районних методичних кабінетів, відповідальних за психологічну службу області з проблеми „Моніторинг діяльності працівників психологічної служби системи освіти у 2009-2010 н.р.”, на якому було висвітлено питання „Стратегія взаємодії працівників психологічної служби з учасниками навчально-виховного

процесу дошкільного навчального закладу”.

В рамках „Тижня міжнародної освіти дорослих” проведено семінар-тренінг „Психологічна культура сучасної родини” серед слухачів курсів підвищення кваліфікації інституту.

На семінарі для методистів Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. К.Д. Ушинського Антоненко О.М. висвітлено питання „Психологічна компетентність як один із основних факторів ефективності освітнього процесу”. Особлива увага акцентувалася на наступних питаннях: організація навчально виховного процесу на високому рівні психологічної компетентності педагогічних працівників; знання вікової, педагогічної психології, психології навчання, психології виховання тощо - один з факторів ефективності освітнього процесу навчальних закладів; високий рівень засвоєння учнями та вихованцями знань та навичок як результат психологічної компетентності педагогів.

Методист взяла участь у проведенні семінару методичних об'єднань вчителів образотворчого мистецтва та музики Чернігівського району. Було висвітлено питання „Корекція емоційно-поведінкових розладів у дітей засобами арт-терапії”.

Методистом центру здійснено виїзди:

- до м. Прилуки, до м. Ніжина для участі у виїзних курсах підвищення кваліфікації вихователів дошкільних навчальних закладів області з метою підвищення рівня психологічної компетентності педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів. Педагогічним працівникам дошкільних навчальних закладів області, які не забезпечені практичними психологами, надані конкретні рекомендації щодо налагодження тісної взаємодії з батьками в рамках підвищення рівня психологічної компетентності;

- до м. Бобровиця, до м. Талалаївки для надання методичної допомоги методистам з психологічної служби, пропагування необхідності розширення мережі служби. Така форма роботи є дуже ефективною і різноплановою, так як дає можливість не лише вивчити стан організаційного забезпечення районної психологічної служби, а й надати конкретну методичну допомогу учасникам освітнього процесу дошкільних навчальних закладів району по організації психологічної просвіти.

Автор досвіду брала участь у Всеукраїнській конференції для фахівців психологічної служби „Теоретичні, методичні та практичні проблеми у психології”. Була присутньою на майстер-класі В.В. Рибалки „Честь і гідність особистості як предмет діяльності практичного психолога”.

Антоненко О.М. входила до складу делегації від Чернігівської області

на I Всеукраїнський з'їзд педагогічних працівників дошкільної освіти.

Методист Центру прийняла участь в підготовці і проведенні „Психологічного туру” конкурсу „Вчитель року”.

Брала участь в розробці тестових завдань для вхідного і вихідного діагностування до Програми освітньої діяльності підвищення фахової кваліфікації педагогічних працівників з напрямку „Практична психологія. Соціальна педагогіка”.

Протягом звітнього періоду надавалась методична допомога практичним психологам та педагогам дошкільних навчальних закладів області, було проведено 28 консультацій для різних категорій педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів області, практичних психологів та батьків.

Тематику звернень можна класифікувати на наступними категоріями:

- нормативно-правове забезпечення діяльності практичних психологів дошкільних навчальних закладів;
- планування та звітність практичних психологів дошкільних навчальних закладів;
- адаптація дітей до умов дошкільного закладу;
- налагодження позитивного мікроклімату між учасниками навчально-виховного процесу дошкільних навчальних закладів;
- взаємодія практичного психолога з адміністрацією дошкільного навчального закладу;
- психологічний супровід розвитку дітей з особливими потребами;
- індивідуальний підхід до виховання гіперактивних, тривожних та агресивних дітей.

Проведено роботу щодо забезпечення всіх учасників навчально-виховного процесу дошкільних навчальних закладів методичними та практичними матеріалами для організації профілактики ВІЛ/СНІДу в дошкільних навчальних закладах у рамках формування навичок здорового способу життя (Відеофільм „Позитивні діти”, просвітницький мультиплікаційний фільм для дитячої аудиторії, соціально-просвітницький семінар-тренінг „Розбудова партнерства з питань профілактики ВІЛ-інфекції в дошкільних навчальних закладах”, методичні рекомендації для його проведення та „Кишеньковий poradnik” для розповсюдження серед батьків та педагогічних працівників).

Сформовано банк просвітницької літератури з метою підвищення рівня психологічної компетентності всіх учасників навчально-виховного процесу дошкільних навчальних закладів.

Налагоджено тісну співпрацю з дошкільним навчальним закладом

№23 м. Чернігова, на базі якого функціонує консультаційний пункт для батьків дітей з особливими потребами. Адміністрації та практичному психологу закладу надавалися науково-методичні рекомендації щодо підвищення рівня просвітницької діяльності серед батьків.

Протягом між атестаційного періоду проведено обласний семінар для керівників методичних об'єднань практичних психологів дошкільних навчальних закладів області на тему: „Організація психологічного супроводу сучасного змісту дошкільної освіти”. На семінарі було заслухано доповідь Петренко М.А., провідного спеціаліста відділу розвитку дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти управління освіти і науки облдержадміністрації, з питання: „Стан та перспективи розвитку дошкільної освіти в системі освіти області”. В ході семінару було висвітлено ряд актуальних питань для практичних психологів дошкільних навчальних закладів:

- „Нормативно-правова база діяльності практичних психологів дошкільних навчальних заходів” (Чала Т. І., директор обласного центру практичної психології і соціальної роботи).

- „Науково-теоретичні засади створення державної Базової програми розвитку дитини дошкільного віку „Я у Світі” (Полуян О.Ф., ст. викладач Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. К. Д. Ушинського).

- „Організація психологічного супроводу навчально-виховного процесу дошкільних навчальних закладів” (Антоненко О. М.).

Також на семінарі розглядалося питання „Профілактика ВІЛ/СНІДу в дошкільних навчальних закладах”. З метою висвітлення медичного аспекту означеної проблеми було запрошено дитячого лікаря-інфекціоніста обласного центру профілактики та боротьби зі СНІДом Козлову О.С.

Методистом Антоненко О.М. було презентовано соціально-просвітницький семінар-тренінг для всіх учасників навчально-виховного процесу дошкільного навчальних закладі „Розбудова партнерства з питань профілактики ВІЛ-інфекції в дошкільних навчальних закладах”.

Результатом семінару стало:

- розгляд науково-методичної проблеми психологічного супроводу державної Базової програми розвитку дитини дошкільного віку „Я у Світі”;

- надання методичних рекомендацій методистам з психологічної служби районних (міських) методичних кабінетів, практичним психологам щодо організації профілактики ВІЛ/СНІДу в дошкільних навчальних закладах в рамках формування навичок здорового способу життя.

У співпраці з відділом початкової та дошкільної освіти Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. К.Д. Ушинського було розроблено рекомендації щодо урізноманітнення форм співпраці психологічної служби дошкільних навчальних закладів з іншими учасниками навчально-виховного процесу в рамках впровадження державної Базової програми розвитку дитини дошкільного віку „Я у Світі”.

Методист Центру взяла участь у обласному семінарі практичних психологів закладів освіти інтернатного типу та спеціальних навчальних закладів з проблеми „Система медико-психолого-педагогічної реабілітації дітей в умовах спеціального навчального закладу”.

Антоненко О.М. ознайомила учасників семінару з організацією роботи практичних психологів в контексті оновлення сучасного змісту дошкільної освіти. Розглядалась проблема формування соціальної компетентності дошкільників, що є на сьогодні однією з найактуальніших і особливо для дітей, які виховуються в спеціальних навчальних закладах. У виступі було надано конкретні рекомендації з організації психологічної просвіти серед педагогічних працівників щодо формування у дошкільників емоційно-ціннісної лінії розвитку та підвищення рівня соціальної адаптивності вихованців спеціалізованих закладів.

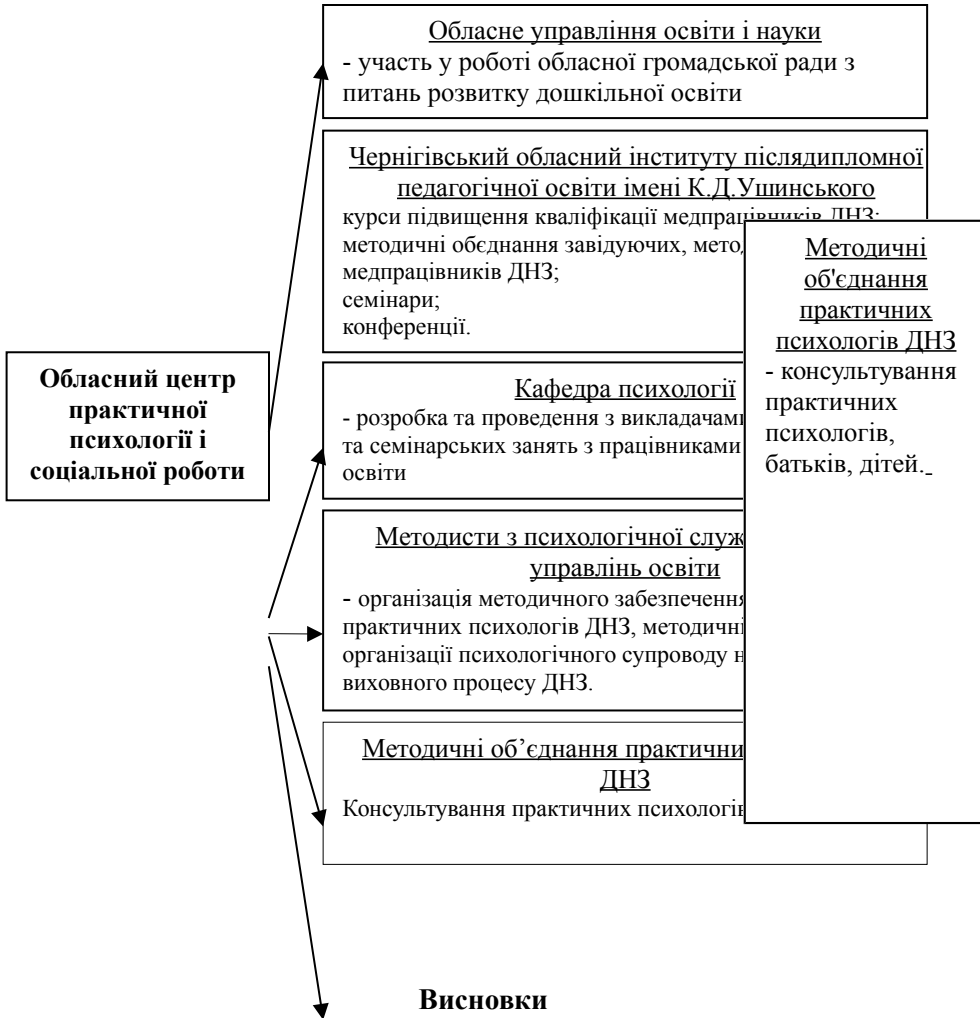
Результатом семінару стало:

- підвищення поінформованості учасників семінару з проблеми медико-психолого-педагогічної реабілітації дітей в умовах спеціального навчального закладу;
- визначення методів і форм психологічної, соціальної, медичної допомоги дітям з особливими освітніми потребами;
- окреслено шляхи проведення корекційно-відновлювальної та розвивальної роботи з дітьми спеціальних навчальних закладів;
- обговорено методика застосування у практичній роботі з дітьми обладнання сенсорної та релаксаційної кімнат;
- надано рекомендації з організації психологічної просвіти серед педагогічних працівників.

Усвідомлюючи важливість системного підходу при організації психологічного супроводу освітнього процесу дошкільної ланки, авторка досвіду вважає за необхідне врахування специфіки взаємодії психологічної служби і системи дошкільної освіти на різних рівнях формування. Так, ефективно скоординувати просвіту серед педагогічних працівників та батьків на формування належного рівня психологічної компетентності неможливо без врахування факторів впливу методичних і управлінських

структур на рівні області, районів (міст, сіл) і конкретних закладів.

Для реалізації намічених планів необхідна системна злагоджена взаємодія методичної психологічної служби області зі спеціалістами системи дошкільної освіти всіх рівнів. Антоненко О. М., таким чином, виокремлює в своїй методичній роботі стратегічні напрямки просвітницької політики, з урахуванням ієрархії системи освіти:

1. Організаційне та науково-методичне забезпечення діяльності психологічної служби дошкільних навчальних закладів в напрямку

психологічної просвіти здійснює обласний центр практичної психології і соціальної роботи.

2. Проведено теоретичний аналіз проблеми психологічної компетентності всіх учасників навчально-виховного процесу дошкільних навчальних закладів в рамках впровадження державної Базової програми розвитку дитини дошкільного віку „Я у Світі”.

3. Досліджено рівень психологічної компетентності педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів.

4. Розроблено та апробовано просвітницькі семінари-тренінги „Психологічна компетентність педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів”, „Психологічна культура сучасної родини”.

5. Досліджено результативність просвітницьких заходів щодо підвищення рівня психологічної компетентності всіх учасників навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах.

6. Методично забезпечено проведення системи розвиваючих занять практичних психологів дошкільних навчальних закладів з вихованцями всіх вікових груп.

7. На рівні обласного центру практичної психології і соціальної роботи налагоджено взаємодію з представниками дошкільної освіти різних рівнів ієрархії для створення методики психологічної просвіти в системі роботи практичних психологів.

8. Активізовано роботу щодо забезпечення всіх учасників навчально-виховного процесу дошкільних навчальних закладів методичними та практичними матеріалами для організації профілактики ВІЛ/СНІДу в дошкільних навчальних закладах у рамках формування навичок здорового способу життя.

9. До тематики просвітницьких заходів включено: психологічний аналіз як державних, так і варіативних програм для дошкільних закладів; ознайомлення з новинками вітчизняної та світової психологічної літератури; обговорення сенсаційних педагогічних повідомлень, цікавого досвіду, педагогічних інновацій з визначенням доцільності їх упровадження.

10. На рівні районних методичних кабінетів та науково-методичних центрів урізноманітнено форми презентації цілей та можливостей психологічної служби дошкільних навчальних закладів з метою підвищення рівня кадрового забезпечення.

Рекомендації:

1. Узгоджувати завдання Концепції розвитку психологічної служби системи освіти України на період до 2012 року, Програми розвитку

психологічної служби системи освіти області на період до 2012 року з вимогами Базової державної програми розвитку дитини дошкільного віку „Я у Світі” з метою забезпечення психологічного супроводу на якісно високому рівні.

2. Застосовувати ефективні методи формування психологічної компетентності педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів області.

3. Продовжити тісну співпрацю з методистами відділу дошкільного виховання та початкового навчання з метою системної психологізації навчально-виховного процесу.

4. Розробити рекомендації для методистів з психологічної служби щодо організації психологічної просвіти серед педагогічних працівників та батьківської аудиторії в дошкільних закладах освіти не охоплених психологічною службою.

5. Аргументовано мотивувати начальників районних відділів освіти, завідуючих дошкільних навчальних закладів області про необхідність введення посад практичних психологів.

6. Продовжити системну розробку та впровадження семінарів-тренінгів по формуванню психологічної компетентності всіх учасників освітнього процесу дошкільних навчальних закладів області.

7. Відслідковувати шляхом моніторингових досліджень якісний та кількісний рівень формування психологічної компетентності, оцінити ефективність просвітницьких методик.

Література

1. Конвенція про права дитини // Дошк. вихов. – 193. – №7. – С.2-9; Інформ. збірник МО України, 1995, №9. – С.3-25.

2. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь-справочник по психологической диагностике. – К.: Наук. думка, 1989.

3. Воспитание детей дошкольного возраста/ Под ред. Прокопиенко Л.Н., Котырло В.Н., Тищенко С.П. – К.: Рад. школа, 1991.

4. Дошкільник. Особливості психічного розвитку в умовах екологічної кризи (Поради вихователю дитячого садка): Методичні рекомендації / Укл. С.Є.Кулачківська, С.О.Ладивір. – К., Мінчорнобиль України, 1995.

5. Індивідуальний підхід: суть і шляхи реалізації у вихованні дошкільників (метод. Матеріали) / Упорядник Кононко О.Л. – К.: «Освітнянин», 1996.

6. Кузьменко В.У. «Словничок психолога» // «Дошк. виховання». – 1995. – №7,8,9,12; 1996. – №1,5,6,8,10,12; 1997 – №1,8,9.
7. Лаврентьева Г.П., Титаренко Т.М. Практична психологія для вихователя. – К.: ВІПОЛ, 1993. – Вип.. I, II.
8. Леві В. Нестандартна дитина. – К.: Рад. школа, 1991.
9. Максимова Н.Ю., Мілютіна К.Л., Піскун В.М. Основи дитячої патопсихології. – К. – Перун, 1996.
10. Проскура О.В. Психологічна культура праці завідуючої дошкільним закладом. – Київ. – 1994.
11. Рабочая книга школьного психолога / Под ред. И.В.Дубровиной. – М.2000.

4. Підготовка працівників психологічної служби до роботи з батьками

Максимова Наталія Анатоліївна,
методист центру практичної
психології і соціальної роботи
Київського обласного інституту
післядипломної освіти
педагогічних кадрів

Не можна, щоб дитина зростала, оновлюючи своє життя тільки у школі або тільки у сім'ї; якщо ми прагнемо виховати особистість, то все оточення, всі люди, які спрямовують цей процес, повинні становити цілеспрямоване виховне середовище.

Ш.А. Амонашвілі

Є теми, ніби створені завжди бути актуальними. Серед них – співпраця, взаємодія родини і школи. І зрозуміло чому, адже кожен по-своєму навчає і виховує дитину. Ідея ця не нова. До даної проблеми зверталися М. Лютер, Я. Коменський, Ж. Руссо, І. Песталоцці, Ф. Фребель та інші дослідники [11]. Питання взаємодії сім'ї та школи завжди було актуальним для педагогів і психологів, має своє відображення в роботах К.Д. Ушинського, Л.С. Виготського, П.П. Блонського, А.С. Макаренка, В.А. Сухомлинського, А. Дістерверга, Г. Сковороди та інших відомих учених.

Досвід показує досить наочно, що з одного боку, жодні виховні заклади, навіть найкращі, не можуть виконувати ту роль у вихованні дітей, яку відіграє сім'я, не можуть ефективно функціонувати без участі і допомоги сім'ї, без взаємодії з батьками. З іншого боку, політичні зміни, економічна, соціальна і духовна криза негативно вплинули на пересічну сім'ю, зруйнували багато моральних і духовних цінностей, батьки висунули на перший план матеріальне забезпечення дитини (а це в наших умовах забирає надзвичайно багато сил і часу). У результаті сучасна сім'я втратила головні орієнтири для побудови власного життя. У зв'язку з цим загострилися питання соціальної і психолого-педагогічної допомоги сім'ям у вихованні дітей [12].

Родина – основа зростання здорової дитини, це світ, у якому людина навчається жити. Надзвичайно важливою постає проблема взаємодії

школи і сім'ї, зміцнення їхніх зв'язків, покращення емоційного контакту між батьками, дітьми та педагогічними працівниками; заохочення до партнерських, демократичних стосунків, що є основою створення гармонійного середовища для розвитку особистості дитини.

За даними наукових досліджень сім'я в умовах кризового розвитку суспільства поставлена в ситуацію конфлікту та непорозуміння між батьками і дітьми, а повноцінний розвиток підростаючої особистості можливий лише за умови взаєморозуміння дітей та батьків. Для вирішення такої проблеми долучається школа, де педагоги і психологи використовують методи оптимізації стосунків учнів та батьків.

Психологія становлення особистості дитини в сім'ї відбувається через її емоційний, соціальний розвиток, на що суттєво впливають дитячо-батьківські відносини, а саме психологічний клімат в сім'ї, взаємовідносини батьків та стосунки дитини з іншими членами сім'ї. Дитячо-батьківські відносини є провідним чинником психічного здоров'я дитини, формування особистісних особливостей, соціальної адаптації в школі, розвитку емоційності та емпатії. Сім'я може і негативно впливати на формування особистості дитини через негативний приклад спілкування батьків між собою, їхню агресивність, негативізм, маніпуляцію, гіперопіку дитини чи байдужість. Виховання дитини в сім'ї та процес її подальшого розвитку також аналізувала В. Сатир. У процесі виховання на перший план вона ставила стосунки в сім'ї, взаємини між батьками, які в подальшому визначають поведінку дитини. Аналогічної думки притримувався Ф. Гальтон. Як і В. Сатир, вивчаючи типологію сім'ї, він визначав домінуючий вплив внутрісімейної психологічної атмосфери на формування особистості дитини, а також вважав це фактором розвитку здібностей дитини, інтелекту, комунікації тощо.

Сімейною терапією та вихованням батьків з метою впливу на дитину займався відомий вчений А. Адлер. Він розробив критерії, принципи виховання батьків, а також вказував, що взаємоповага, сімейна атмосфера, її цінності є основними в такому напрямку.

Проблема виховання дітей має своє висвітлення в теорії біхевіоризму Уотсона і Скіннера. Вони розробили програми ознайомлення батьків з теоретичними положеннями, основними термінами, для допомоги батькам в управлінні власною поведінкою, вироблення в них навичок та методів виховання. К. Роджерс у процесі виховання дитини робив акцент на створенні умов для самовираження і самостійності дитини, що, на його думку, призводить до гармонійного розвитку особистості.

Сім'я, родина виконує важливі функції, а саме:

- репродуктивну (продовження людського роду);
- матеріально-економічну (планування бюджету сім'ї);
- побутову (забезпечення житлом, ведення домашнього господарства);
- комунікативну (створення сприятливого сімейного мікроклімату);
- рекреативну (організація вільного часу та відпочинку, розвиток інтересів і потреб особистості);
- виховну (формування особистості дитини, передача свого соціального досвіду).

Головна з цих функцій – виховання повноцінної особистості.

Труднощі виконання виховної функції сім'ї значною мірою пов'язані із низьким рівнем педагогічної культури батьків, відсутності стратегії виховання дитини в сім'ї, недостатньої підготовки молоді до материнства та батьківства.

Відносини сім'ї і школи регламентуються державними документами. Стаття 50 Закону України «Про освіту» називає батьків у числі рівноправних учасників навчально-виховного процесу [1]. Адже саме партнерство сім'ї та школи є тією ключовою позицією, яка здатна забезпечити реалізацію мети діяльності психологічної служби закладу: виявлення і створення оптимальних соціально-психологічних умов для розвитку особистості. У Положенні про психологічну службу системи освіти України зазначено, що практичний психолог навчального закладу формує психологічну культуру вихованців, учнів, педагогів, батьків, консулює з питань психології, її практичного використання в організації навчально-виховного процесу (п. 4.3.), соціальний педагог здійснює посередництво між освітніми установами, сім'єю, трудовими колективами, громадськістю, організовує їх взаємодію з метою створення умов для всебічного розвитку дітей і підлітків (п. 4.5.).

Однак, практика свідчить, що як батьки, педагоги, так і працівники психологічної служби не завжди достатньо підготовлені до такої співпраці. Саме тому, один із провідних напрямів роботи працівників психологічної служби системи освіти, такий як робота з батьками виявляється найскладнішим для багатьох із них. Проте, без точного знання того, з чим дитина народжується на світ, без глибокого розуміння процесів її природного розвитку за біогенетичними законами важко відтворити повну і досить складну картину розвитку особистості та будувати на її основі навчання і виховання. Батькам часто бракує певних знань щодо психологічного та соціального розвитку дитини. Адже розуміння дорослими закономірностей дитячого розвитку дозволить їм самостійно

відшукувати найефективнішу лінію власної поведінки в тій чи іншій складній ситуації.

Необхідно, щоб дитина, батьки і вчителі не були «ізольовані» один від одного, щоб між ними не було протистояння. Над виникаючими проблемами вони повинні працювати спільно, тому що тільки в цьому випадку можливе оптимальне рішення. Головне завдання працівника психологічної служби полягає не в тому, щоб розв'язати проблему за них, а в тому, щоб об'єднати їх зусилля для її вирішення. Практична значущість здійснення підготовки працівників психологічної служби до роботи з батьками полягає у створенні середовища односторонців з метою формування у батьків культури причетності до освітньо-виховного простору закладу, до виховання, становлення їхніх дітей, як особистостей у соціумі, що і є запорукою формування у членів батьківської громади та сьогоденних дітей, як майбутніх батьків почуття усвідомленого батьківства.

Організація роботи з батьками в освітньому закладі – багатоаспектна і має значні педагогічні можливості. Успіх в організації роботи з батьками великою мірою залежить від особистості й авторитету працівника психологічної служби, його професійності, високих моральних, людських якостей, вміння спілкуватись з батьками, з колегами, з дітьми, від його готовності до здійснення такого напрямку діяльності.

Для успішного вирішення цього завдання необхідна спеціальна змістовна і методична підготовка практичних психологів, соціальних педагогів.

Спираючись на проаналізовані теорії взаємодії сім'ї та школи ми провели анкетування батьків учнів, що стосувалося їхніх знань і вмінь виховання, а також необхідності роботи з практичним психологом, соціальним педагогом. Результати опитування показали, що майже всі батьки мають лише загальне уявлення про виховання і розвиток дитини, більшість з них переконані в тому, що вміють виховувати, значна частина опитуваних доводить знання психології своєї дитини, проте майже всі висловили потребу у допомозі щодо формування особистості дитини.

Отже, одержані дані підтверджують необхідність перебудови діяльності практичного психолога у напрямку активізації роботи з батьками, а саме організації просвітницької роботи, застосування активних методів у формі психологічного тренінгу з колективом батьків, так як ці фактори підвищують успішність роботи практичного психолога з батьками учнів.

Підготовка працівників психологічної служби до роботи з батьками здійснюється за такими основними напрямками:

I. Діагностичний

Відповідно до наказу Головного управління освіти і науки Київської обласної державної адміністрації "Про проведення експертизи психологічного та соціологічного інструментарію, що використовується в навчальних закладах" від 24.12.2009 № 344 в області здійснюється експертиза інструментарію. Зокрема, Максимова Н.А. є експертом експертної комісії Центру практичної психології і соціальної роботи Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних з напрямку «Інструментарій, що використовується у роботі з батьками». Всього області за час проведення експертизи було подано 199 цих діагностичних матеріалів. З них 151 експертна комісія ухвалила до використання, 44 – рекомендувала подати на повторну експертизу, 20 – вилучити з використання. У обласному центрі методистом створено банк діагностичних методик, які рекомендовано використовувати працівникам психологічної служби закладів освіти області.

Методист, здійснюючи координацію діяльності асоціації працівників психологічної служби Київської області, на черговому засіданні з теми «Наступність у здійсненні психологічного супроводу навчально-виховного процесу дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів» висвітлював важливість питання взаємодії батьків і педагогів, починаючи з дошкільного закладу. В результаті такої діяльності було створено творчу групу з розроблення індивідуальної картки соціально-психологічного супроводу.

II. Розроблення інформаційно-методичних матеріалів, рекомендацій

Методистом розроблено методичні рекомендації щодо організації просвітницької роботи з батьками з питань визначення профілю навчання дитини, які розміщені у Віснику психологічної служби Київщини «Організація та зміст психологічного супроводу до профільного і профільного навчання». Розроблено збірник методичних рекомендацій «Психологічний порадижник для батьків», який є результатом спільної діяльності з практичним психологом Рокитнянського району Пахаленко І.А. Матеріали щодо організації роботи з батьками були розміщені у збірнику методичних матеріалів з досвіду роботи обласної школи передового педагогічного досвіду «Модель психологічного супроводу навчально-виховного процесу в сільському регіоні», координацію діяльності якої здійснював методист. Збірники схвалені науково-методичною радою Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів. Готується до друку наступний

випуск Вісника психологічної служби Київщини «Організаційно-методичні аспекти роботи з батьками».

З метою розвитку професійної майстерності працівників психологічної служби з даного напрямку роботи методист висвітлює на семінарах та інструктивно-методичних нарадах такі питання:

- Організація і зміст психологічного супроводу дітей дошкільного віку: робота практичного психолога дошкільного навчального закладу з батьками;

- Організація і зміст просвітницької діяльності працівників психологічної служби з батьками щодо профілактики суїцидальної поведінки учнів;

- Підготовка працівників психологічної служби до здійснення психолого-педагогічного супроводу профільного навчання: робота з батьками учнів.

III. Проведення серії тренінгів

З метою підвищення рівня обізнаності батьків учнів про конструктивні методи міжособистісного спілкування в родинному середовищі проведено навчальні тренінги для голів районних, міських асоціацій батьківської громади. Програма тренінгів будувалася на вивченні запитів та потреб батьків, їхніх можливостей. Розпочато таку роботу було за ініціативи голови асоціації батьківської громади Київщини і вже впродовж двох років методист розробила та реалізує програму та навчальні тренінги для батьків. Для голів районних, міських асоціацій батьківської громади проведено такі тренінги:

«Мистецтво родинного спілкування»,

«Врахування вікових та індивідуальних особливостей дитини в сімейному вихованні»,

«Дитячі страхи. Шляхи їх подолання»,

«Насильство над дітьми: види, причини, наслідки»,

«Гендер та гендерна культура»,

«Роль батьків у професійному самовизначенні дитини».

Результатом зазначеної роботи були розроблені районні та міські програми просвітницької роботи з батьками. Максимова Н.А. консультувала, здійснювала супервізію такої діяльності: «Програма діяльності працівників психологічної служби з асоціацією батьківської громади м. Фастова.

IV. Консультування, надання адресної допомоги

Методист постійно надає рекомендації із зазначеного питання на

запит методистам, які відповідають за психологічну службу районів, міст, працівникам психологічної служби освітніх закладів області. Нею розроблено та постійно проводиться дистанційне консультування методистів, практичних психологів, соціальних педагогів. Так, питання роботи з батьками розглядалися під час надання адресної методичної допомоги працівникам психологічної служби м. Переяслав-Хмельницького, Переяслав-Хмельницького району, Державного професійно-технічного навчального закладу «Переяслав-Хмельницький центр професійно-технічної освіти», – «Взаємодія працівників психологічної служби з педагогами і батьками під час здійснення корекційної роботи»; м. Обухова, Обухівського району, Професійного ліцею м. Українки, Трипільської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату I-II ступенів – «Психологічні основи організації та проведення просвітницької роботи з батьками».

Методистом здійснюється супервізія діяльності закладів освіти області, проводиться експертиза проблемних ситуацій (за розглядом скарг, звернень) (у Бородянському, Кагарлицькому та Білоцерківському районах).

V. Узагальнення та поширення перспективного досвіду

Методист вивчає, узагальнює та презентує на заняттях курсів підвищення кваліфікації, вносить до анотованого каталогу обласної виставки «Освіта Київщини: творчі здобутки, перспективні педагогічні ідеї та технології» матеріали працівників психологічної служби області з питань організації і змісту роботи з батьками, формування в учнів готовності до відповідального батьківства, а саме:

- Андруша Н.І. «Основи етики та психології сімейного життя» (авторська програма курсу за вибором для учнів ІІ класів);
- Давиденко О.П., Хмельницька Т.В. «Інтерактивні форми роботи з батьківською громадою» (збірник тренінгових занять);
- Данілович Н.В., Левчук С.С., Несторук Н.О., Хронюк І.Є., Ярова Т.В. «Технологія організації та проведення тренінгу» (навчально-методичний посібник);
- Левчук С., Щеглюк Т. «Вдивляйся у себе» (збірка історій для натхнення);
- Стреж Л.В. «Організація і зміст психологічного супроводу дітей дошкільного віку»;
- Гаврилук Т.О. «Світ батьків – світ дітей» (тренінгове заняття);
- Сухоцька Л.В. «Спілкуємось з любов'ю» (програма батьківського клубу);

- Черданцева І.С. «Здоров'я та розвиток дитини – спільне завдання дошкільного закладу і родини» (програма формування психологічної культури батьків);
- Марченко В.М. «Організація і зміст роботи практичного психолога з батьками» (програма психологічних семінарів);
- Садковська Н. «Успішна взаємодія в сімейних конфліктах» (просвітницький тренінг для батьків);
- Комінко А.В. «Як спілкуватися з дитиною» (тренінг для батьків);
- Губарева М.М. «Співдружність школи і сім'ї – умова успішного виховання» (матеріали для бесід);
- Огороднік О.В. «Батьки і діти: тонкощі стосунків» (тренінгові заняття з батьками);
- Коваленко М.А. «Адаптація учнів 5 класу до навчання у школі» (батьківські збори);
- Семірунник С.В. «Сила слова в житті людини» (матеріали для бесіди з батьками).

Матеріали з даної проблеми розміщені на сайті освітнього порталу КОПОПК «Мій кращий урок».

Література

1. Закон України «Про освіту» від 23 травня 1991 року N 1060-XII
2. Інтерактивні заняття психолога з батьками / О. Мерзлякова. – К. : Шк. Світ, 2008. – 120 с.
3. Кутнікова І. С. Сім'я як об'єкт соціально-педагогічного впливу / І. С. Кутнікова // Соціальна педагогіка : теорія і практика. – 2009. – № 4. – С. 60-65.
4. Не рядом, но вместе / сост. О. А. Хаткевич – Минск : Красико-Принт, 2007. – 176 с.
5. Отрощенко Н. Л. Організація взаємодії школи й батьків щодо питань соціально-професійного самовизначення старшокласників / Н. Л. Отрощенко // Соціальна педагогіка : теорія та практика. – 2009. – № 4. – С. 126-127.
6. Павлюк Н. В. Сімейна роль як чинник статево-рольового розвитку особистості / Н. В. Павлюк // Соціальна педагогіка : теорія та практика. – 2010. – № 1. – С. 26-29.
7. Брюхова В. М. Партнёрство семьи и школы / В. М. Брюхова – М. : Чистые пруды, 2007. – 32 с.

8. Педагогический калейдоскоп / сост. Е. Е. Уварова, Ю. А. Лежнёва – Минск : Красико-Принт, 2008. – 176 с.
9. Психологія сім'ї. Техніки раціонально-інтуїтивної психокорекції родини. – К. : Главник, 2007. – С. 144.
10. Робота з батьками молодших школярів / упоряд. : Т. Бишова. – К. : Шк. світ, 2008. – 128 с.
11. Руда О. З. Школа і сім'я. Як співпрацювати ефективно? / О. З. Руда // Діти – батьки – сім'я : Випуск 1. – К. : Наук. Світ, 2004. – С. 36.
12. Система роботи з батьками : модель співпраці міського відділу освіти і навчальних закладів. – К. : Шк. Світ, 2008. – 128 с.
13. Сорочинська В. Є. Організація роботи соціального педагога : навч. посібник. – К. : Кондор, 2005. – 198 с.
14. Соціальна педагогіка. Підручник / за ред. проф. Капської А. Й. К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 467 с.

5. Методичний супровід діяльності працівників психологічної служби з питань впровадження гендерних підходів в освітній процес

Грищенко Ірина Володимирівна,
заст. директора Чернігівського
обласного центру практичної
психології і соціальної роботи

З розвитком демократичних процесів в Україні дедалі актуальнішою є потреба інтеграції гендерного компоненту у різні сфери життєдіяльності українського соціуму. Неабияку роль у формуванні гендерного паритету в нашій державі відіграє сфера освіти. Включення гендерного компоненту у зміст та організацію навчального процесу сприяє формуванню егалітарної свідомості, вихованню особистості, вільної від гендерних стереотипів та упереджень, здатної комфортно вписатись у концепцію демократичного суспільства.

Протягом останніх років у нашій державі прийнято ряд законодавчих актів, спрямованих на подолання гендерної нерівності:

- Конвенція «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок»;
- Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005);
- Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на 2006-2010 роки» від 05.07.06 р. № 384-р;
- Наказ Міністерства освіти і науки України «Про заходи Міністерства освіти і науки України на виконання Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року» від 18.05.2007 року № 399;
- Наказ Міністерства освіти і науки України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» від 10.09.2009 р. № 839 та інші.

Проте, прояви гендерної нерівності не втратили своєї актуальності. Існує певна невідповідність між очікуваним результатом українського законодавства й традиційними патріархатними стереотипами.

Поняття «стереотип» (з грецької: *stereos* – твердий, *typos* – відбиток) було введено в наукову термінологію американським психологом У. Ліппманном (V. Lippmann) у 1922 р. і означає сукупність спрощених узагальнень про групу індивідуумів, яка дає можливість розподілити

членів групи за певними категоріями і сприймати їх шаблонно, згідно з очікуваннями щодо поведінки людей, які належать до певної категорії.

Поняття „гендерні стереотипи” в гендерній педагогіці та психології найчастіше пояснюється наступним чином: „статеві типізовані поведінки”, „стандартизовані уявлення про моделі поведінки, рис характеру чоловіка/жінки” (Н.Лавріненко), „нав’язування виконання тих чи інших функцій, ролей” (Т.Дороніна), „закріплюють існуючі гендерні розбіжності і стають завадою до змін у сфері гендерних відносин” (О.Цокур, І.Іванова), „стримують розвиток особистості й реалізацію існуючого потенціалу” (Л.Степанова) тощо. Але розвиток передбачає процес, формування, трансформацію, що є антонімами до слів „стандарт”, „схема”, „шаблон”, „усталена норма”. Тому виникає актуальна потреба впровадження в освітній процес принципів гендерної педагогіки, що базується на паритетності, взаємодоповнюваності, міжособистісній гармонії статей.

У визначенні поняття гендерної педагогіки виділяються дві тенденції: прихильники першої практично прямо пов’язують гендерну педагогіку зі статевим вихованням, вимагаючи виховувати та навчати не абстрактну особистість, а саме хлопчика чи дівчинку. Прихильники іншої точки зору вважають, що задача гендерної педагогіки у вихованні андрогінної особистості, у всебічному навчанні дитини (з урахуванням необхідних соматичних показників) без акценту на стать.

Предметом гендерної педагогіки є корекція процесу соціалізації молоді залежно від статі відповідно до соціально-економічних вимог.

Розробка теорії гендерної освіти та виховання має такі напрями:

- дослідження педагогічних аспектів процесу гендерної соціалізації дівчинок і хлопчиків як суб’єктів шкільного виховання, визначення впливу батьків, однолітків, педагогів, навчальної літератури на формування гендерної ідентичності індивідів обох статей;
- виявлення закономірностей педагогічного впливу вчителів на гендерну ідентичність учнів з метою створення відповідного середовища для самореалізації індивідуальних можливостей учнів.

Метою гендерної педагогіки є пом’якшення гендерних стереотипів через створення толерантних умов для формування особистості дитини. Гендерні стереотипи в повсякденній практиці шкільного навчання укорінюються внаслідок **прихованих** (наявність гендерних стереотипів у шкільних підручниках та інших навчальних матеріалах, їх ретрансляція в поведінці вчителя під час занять) чи **відкритих** (наявність навчальних програм, що викладаються окремо для хлопчиків і дівчинок) елементів статевої дискримінації.

Гендерна освіта включає в себе: систематичне навчання, просвіту (тобто пропаганду й розповсюдження гендерних знань і гендерної культури), стимулювання гендерної самоосвіти.

Отримані гендерні знання мають проявлятися в адекватній поведінці. А це вже сфера виховання. Гендерне виховання – процес, спрямований на формування якостей, рис, властивостей, що визначають необхідне суспільству ставлення людини до представників іншої статі. Тому у сферу гендерного виховання входять не лише такі специфічні відносини між представниками чоловічої і жіночої статі, як подружні, але й будь-які інші: в суспільному житті, праці, відпочинку тощо.

Мета гендерного виховання полягає не лише у формуванні правильного розуміння сутності моральних норм та установок у сфері взаємин статей, але й потреби керуватися ними в усіх сферах діяльності.

Останнім часом гендерна проблематика все активніше стала заявляти про себе в різних галузях наукового знання, в тому числі й у психології. З'явився ряд досліджень, присвячених цій проблематиці (О. Б. Візгін, С. Р. Пантелєєв, 2001; В. Є. Каган, 2000; К. С. Кльоцина, 2003; І. С. Кон, 2001; Ж. В. Коробанова, 2003; О. Г. Лопухова, 2001; Д. Л. Нечаєвський, 2000; Л. В. Попова, 2000; О. М. Разумнікова, 2002; Л.Е.Семенова, 2002; В.С. Собкін, Є.М. Маріч, 2003; Н.А. Шведова, 2002 та ін.).

Важливим фактором психічного розвитку особистості є соціальна ситуація розвитку. Дослідження, що проводилися вітчизняними і зарубіжними вченими, розкрили роль соціально-психологічних факторів у психічному розвитку дітей в залежності від статевої приналежності. До цих факторів відносяться культурно-історичні умови соціального середовища та особливості найближчого соціального оточення.

Дослідження науковців доводять, що процес гендерної ідентифікації починається буквально з моменту народження дитини. Гендерна ідентичність створюється протягом всього життя людини під час засвоєння індивідом культурної системи гендеру того суспільства, у якому вона живе, - під час гендерної соціалізації.

Гендерна ідентичність, точніше, її необхідна складова – розуміння константності своєї статі, - формується у дітей у віці 5 -7 років, а у подальшому іде її розвиток і змістовне насичення за рахунок власного досвіду.

Значимість агентів соціалізації на всіх етапах життєвого шляху різна. У період дитинства провідну роль відіграють сім'я, групи однолітків, відповідні засоби масової інформації, школа тощо.

В процесі виховання сім'я, система освіти та культура укорінюють у

свідомості дітей гендерні норми, формують певні правила і створюють уявлення про те, хто є «справжній чоловік» і якою має бути «справжня жінка», тобто гендерні стереотипи.

Зміну гендерних стереотипів можуть забезпечити лише нове розуміння взаємин чоловіків і жінок, здатність сприйняти багатомірність особистості, незалежно від статі.

Таким чином, освоєння гендерної культури є складним процесом взаємодії соціального оточення та сім'ї. Значну роль у профілактиці інтолерантної поведінки по відношенню до протилежної статі відіграє організація конструктивного гендерного виховання в сім'ї та школі. Структурою, що здійснює впровадження гендерного компоненту у систему роботи дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів за трьома напрямками - робота з педагогами, з дітьми та батьками – є психологічна служба системи освіти. Проте, лише поклавши в основу гендерної просвіти ідею комплексності, системності та міждисциплінарності, можна сподіватися на позитивні зрушення у даній проблематиці.

Протягом 2009-2011 р.р. заступник директора ОЦППСР Грищенко Ірина Володимирівна спрямувала свою організаційно-методичну та практичну діяльність на розв'язання завдань визначених Стратегією розвитку психологічної служби України і Програмою розвитку психологічної служби системи освіти Чернігівської області та пріоритетної для спеціаліста проблеми «Методичний супровід діяльності психологічної служби закладів освіти області щодо впровадження принципів гендерної рівності в освітній простір». Різноманітні заходи з гендерної тематики відображені у річному, індивідуальних планах роботи спеціаліста.

Актуальність даного досвіду визначається потребою в осмисленні сутності гендерного виховання дівчаток і хлопчиків в освітньому закладі, як представників певної статі. Актуальність полягає в необхідності здійснення діагностики рівня сформованості гендерних стереотипів у шкільному колективі з метою виявлення особливостей гендерних уявлень педагогів освітніх установ та визначення їх ролі у формуванні гендерних компонентів особистості дівчаток і хлопчиків.

Мета досвіду полягає у розробці системи методичної роботи, спрямованої на впровадження принципів гендерного виховання в навчальних закладах області, шляхом здійснення працівниками психологічної служби гендерної просвіти та розробки новітніх практик для використання у роботі з усіма учасниками навчально-виховного процесу.

Враховуючи спектр даної проблеми, вирішувались наступні завдання:

1. З'ясувати специфічні особливості впровадження гендерних

підходів в освітній процес та систематизувати отриману інформацію з гендерних питань.

2. Продемонструвати ефективні форми та методи роботи щодо розкриття гендерних аспектів у діяльності закладів освіти.

3. Залучити працівників психологічної служби області до здійснення просвітницької та практичної роботи з урахуванням гендерних особливостей учасників навчально-виховного процесу, проведення семінарів і науково-практичних конференцій з гендерної проблематики.

4. Виявити деякі закономірності педагогічного впливу на гендерну ідентичність дітей з метою їх подальшої реконструкції.

5. Активізувати проведення гендерної просвіти серед всіх учасників навчально-виховного процесу шляхом залучення до підготовки проєктів і творчих робіт, проведення масштабних акцій та висвітлення їх результатів у засобах масової інформації.

6. Розробити програму з гендерного виховання, поклавши в її основу ідею комплексності, системності та міждисциплінарності, через упровадження міжпредметних зв'язків (наприклад, психології з українською літературою, історією тощо).

Для досягнення поставленої мети та виконання визначених завдань методична діяльність планувалась та здійснювалася з урахуванням наступних видів роботи:

- Організаційно-методична;
- Навчально-методична;
- Науково-методична;
- Аналітична.

Організаційно-методична робота була спрямована на:

- ознайомлення з даною проблемою шляхом вивчення наукових джерел, Інтернет-ресурсів та аналізу психологічних досліджень із гендерних питань;
- формування бібліотеки наукової і періодичної літератури, відео- та кіноархіву з гендерної проблематики;
- налагодження тісної співпраці із громадськими установами та державними організаціями, що опікуються питаннями впровадження гендерних підходів, із метою взаємодії і подальшого обміну теоретичними та практичними напрацюваннями;
- розробка власних мультимедійних презентацій із урахуванням різних аспектів гендерної проблематики, з метою їх подальшого розповсюдження та поширення гендерних знань серед учасників

навчально-виховного процесу.

З метою методичного забезпечення професійної діяльності працівників психологічної служби щодо здійснення гендерної просвіти, на базі Центру розпочато створення відео- та бібліотеки, яка налічує понад 50 примірників друкованих та електронних видань. На особливу увагу заслуговує можливість демонстрації мультиплікаційних фільмів («Я подарую тобі зірку», «Кіт, що гуляв сам по собі» тощо), які надають змогу швидко і доступно надавати інформацію з гендерних питань всім категоріям учасників навчально-виховного процесу, дітям зокрема.

Спеціалістом розроблено ряд мультимедійних презентацій за наступними темами: «Гендер і стать», «Гендерні стереотипи», «Гендерне виховання в закладах освіти», «Традиційні жіночі ролі» тощо, які дозволять наочно продемонструвати весь спектр різнобічних поглядів на дану проблематику.

Протягом 2008-2011 р.р. продовжується тісна співпраця Центру з обласною організацією Спільки жінок України та управлінням у справах сім'ї й молоді обласної державної адміністрації. Грищенко І.В. отримала сертифікат про проходження навчання у школі гендерної рівності, що має на меті підготовку та формування кадрового складу спеціалістів, які проводять навчально-просвітницькі заходи з гендерної тематики серед представників психологічної служби закладів освіти та педагогічних працівників різних категорій. Результатом даної співпраці стала постійна участь працівників Центру у щорічних науково-практичних конференціях, присвячених питанням формування гендерного паритету в усіх сферах життєдіяльності, проведення спільних семінарів, тренінгів та інших форм просвітницької роботи.

Щорічно, з 25 листопада по 10 грудня, спільно із зазначеними організаціями проводиться Всеукраїнська акція «16 днів проти гендерного насильства» у загальноосвітніх закладах області, здійснюється аналіз матеріалів щодо змістовного наповнення заходів акції, що проводилась на місцях. Протягом останніх років всі навчальні заклади області підтримують дану акцію, що має на меті формування гендерної чутливості серед педагогічного і учнівського колективів освітніх установ.

Навчально-методична робота проводилась для наступних категорій:

- працівники психологічної служби області;
- слухачі курсів підвищення кваліфікації ОППО ім.

К.Д. Ушинського

і передбачала наступні форми роботи:

- виступи на семінарах та конференціях з гендерних питань;

- висвітлення актуальних питань гендерної проблематики у спеціалізованих виданнях;
- участь у засіданнях Міжвідомчої гендерної ради при обласній державній адміністрації, круглих столах, тощо;
- проведення лекційних та практичних занять на курсах підвищення кваліфікації практичних психологів та соціальних педагогів;
- організація та активна участь у тренінгах з питань гендерної освіти для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників різних категорій;
- здійснення методичної інформаційної та консультативної роботи шляхом надання консультацій працівникам психологічної служби області під час виїздів у райони та звернень на запит.

До навчально-тематичних планів курсів підвищення кваліфікації практичних психологів та соціальних педагогів включено лекції Грищенко І.В. «Гендерна освіта: теорія та практика» та «Корекційна робота з дітьми, які потерпіли від різних форм насильства», що містить питання профілактики гендерного насильства в сім'ї та освітньому закладі і надання комплексної допомоги дітям, які опинилися у складних життєвих обставинах.

На базі обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім.К.Д.Ушинського з листопада 2010 року проводяться тренінги гендерної рівності для керівників закладів освіти області, практичних психологів та вчителів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів, вихователів закладів освіти інтернатного типу в рамках реалізації Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні, що є спільним проектом Європейського Союзу, Шведського агентства з питань міжнародної співпраці та розвитку і Програми розвитку ПРООН.

Проведено виїзні тренінги для педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів на базі Макіївської ЗОШ Менського району, РМК смт. Ріпки, державного університету ім. М.Гоголя м. Ніжина, ЗОШ №1 та №17 м.Чернігова. Протягом листопада 2010 – травня 2011 року проведено 17 тренінгів, навчання пройшли 400 осіб.

Аналіз вхідного та вихідного анкетування надав змогу відстежити дієвість проведених заходів, а також їх вплив на зріст рівня поінформованості та зміну особистого ставлення учасників тренінгів до проблем гендерної рівності в освіті та українському суспільстві в цілому.

З метою формування гендерної культури всіх учасників навчально-виховного процесу та утвердження рівних, незалежних від статі можливостей самореалізації людини в усіх сферах життєдіяльності, спеціалістом щороку розробляються та розповсюджуються методичні листи

щодо проведення працівниками психологічної служби закладів освіти у рамках Всеукраїнської акції «16 днів проти гендерного насильства» занять з елементами тренінгу для учасників навчально-виховного процесу. Так, зокрема, у 2009-10 н.р. відповідно до листів обласного управління освіти і науки Чернігівської обласної державної адміністрації від 10.11.09 № 02-10/3704 «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» (додаток 3), від 17.11.2010 року № 02-10/3648 «Про проведення щорічної акції «16 днів проти гендерного насильства» у загальноосвітніх закладах області проведено тренінги з метою формування гендерної чутливості серед педагогічного та учнівського колективів, розроблено та розповсюджено гендерну абетку, надано перелік літератури, актуальної з даного питання.

З метою реконструкції гендерних стереотипів педагогічних працівників, а також надання технологій та методів роботи практичного психолога щодо діагностики рівня сформованості гендерних стереотипів у шкільному колективі, вибору форм та методів гендерного виховання, спеціалістом розроблені методичні рекомендації «Впровадження гендерних підходів в освітній процес», затверджені протоколом вченої ради ЧОІППО від 24.03.2011 року № 1. Дані рекомендації можуть бути використані у роботі практичними психологами та педагогічними працівниками освітніх установ.

Надання методичної інформаційно-консультативної допомоги відбувалось з урахуванням індивідуальних психологічних особливостей особи, яка її отримує. Рекомендації надаються методистам РМК(ММК), які відповідають за психологічну службу, практичним психологам, соціальним педагогам, адміністрації та педагогічним працівникам закладів освіти; інформаційно-консультативна допомога, крім вище окреслених категорій, надається батькам та дітям.

Надання методичної допомоги було організовано під час виїзних днів методичного врегулювання та на запит працівників психологічної служби. Протягом 2007-2011 р.р. було надано 53 методичні консультації методистам РМК (ММК), які відповідають за психологічну службу, 78 консультацій практичним психологам закладів освіти різного типу. Аналіз проблем, з якими звертались працівники психологічної служби, свідчить, що на сьогодні є актуальними питання, пов'язані з гендерною тематикою:

- особливості соціалізації дітей молодшої ланки;
- робота з батьками;
- запобігання насильницьким проявам у сімі та освітньому закладі;
- розвиток умінь і навичок самоконтролю, самопомоги під час

стресів та емоційного вигорання;

— оволодіння психологічними методами та прийомами щодо позитивного світосприйняття;

— опанування інноваціями в практичній психології.

Науково-методична діяльність передбачала проведення дослідження «Особливості впливу гендерних установок виховательок дошкільних навчальних закладів на процес соціалізації вихованців», оскільки прийняття гендерної ролі відбувається саме в період дошкільного дитинства, а значна кількість сучасних дослідниць (Л.Штильова, О.Луценко, О.Булатова, О.Плахотнік та ін.) переконана, що упровадження гендерного компоненту у сферу освіти слід починати не з вищих навчальних закладів, а з дошкільних та загальноосвітніх навчальних установ. Така постановка питання потребує наявності фахових педагогічних кадрів, які будуть готові реалізовувати сьогодні ідею гендерної рівності у навчально-виховному процесі дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів.

Метою даного дослідження стало вивчення особливостей гендерних уявлень виховательок і прояву цих уявлень у процесі виховання та соціалізації дівчаток і хлопчиків в дошкільному освітньому закладі.

Актуальність дослідження визначається потребою в осмисленні сутності розвитку дівчаток і хлопчиків в дошкільному закладі, як представників певної статі, необхідністю виявлення особливостей гендерних уявлень сучасних виховательок дошкільних установ, визначення їх ролі у формуванні гендерних компонентів особистості дівчаток і хлопчиків.

Предмет дослідження - особливості гендерних уявлень виховательок і процес передачі цих уявлень в ході виховання і навчання дівчаток і хлопчиків в дошкільному освітньому закладі.

Для отримання емпіричної інформації використовувались Фрайбурзький особистісний опитувальник; методика С.Бем; методика "Оцінка статевої відмінності"; проєктивні методики «Хто Я?» (20 позицій) Куна і Мак-Портленда, "Незакінчені речення"; опитувальник "Які якості властиві "ідеальній жінці" та "справжньому чоловікові".

Дослідно-експериментальною базою дослідження стали державні освітні установи - дитячі садки Чернігівської області. У дослідженні брало участь 125 виховательок дитячих садків, так як в сучасних дитячих садках працюють виключно жінки. Середній вік виховательок на момент обстеження - 38,9 року.

Результати дослідження гендерних уявлень вихователюк дошкільних освітніх закладів показали:

1. Більшість вихователюк дотримується традиційного думки, що за особистісними характеристиками жінки і чоловіки більше відрізняються один від одного, аніж схожі. Виховательки дошкільних установ поділяють статево-рольові стереотипи, типові для нашого суспільства.

2. Для вихователюк характерні традиційні гендерні уявлення про себе, тобто переважання традиційно фемінних якостей над маскулініними і сімейних ролей над професійними.

3. Статево-рольові уявлення вихователюк визначаються гендерними особистісними структурами, сформованими в процесі соціалізації в період їх дошкільного дитинства. Для дошкільної соціалізації респонденток характерна виражена гендерна асиметрія, що впливає з особливої соціальної ситуації розвитку. Це обумовлено впливом культурно-історичних умов на процес гендерної соціалізації.

4. В уявленнях вихователюк щодо процесу виховання та навчання дівчаток і хлопчиків в дошкільному закладі присутня статево-рольова асиметрія (асиметрія жіночих і чоловічих ролей). Ця асиметрія проявляється у професійній діяльності: у заохоченні різної поведінки у дівчаток і хлопчиків, у заохоченні фемінних якостей у дівчаток і маскулініних - у хлопчиків; в перевазі стилю одягу відповідного статі дитини; в установці більш жорстких вимог вибору іграшок для хлопчиків.

5. Спостереження показали, що виховательки, які висловлюють стереотипні уявлення і виховательки, які не розділяють їх, на практиці поводяться однаково, тобто задають різні шляхи соціалізації дівчаток і хлопчиків. Більшість вихователюк сприймають свою професійну роль як заміну дитині матері в її відсутності.

6. Статево-рольові уявлення вихователюк не змінюються стихійно. Зміни гендерних уявлень вихователюк можливі при спеціальній цілеспрямованій роботі. Активні методи групової роботи певною мірою сприятимуть корекції статево-рольових уявлень та викоріненню гендерних стереотипів.

Таким чином, прагнення до функціонування суспільства на егалітарних засадах і до трансформацій суспільної свідомості, неможливе без впливу на індивідуальну свідомість тих, від кого залежить підготовка громадян держави, тобто без відповідної підготовки педагогічних працівників.

Стаття «Особливості гендерних установок вихователюк дошкільних навчальних закладів» надрукована у журналі «Педагогічні обрії» № 3, 2011

р.

Аналітична діяльність полягає у вивченні стану організації практичної роботи, моніторингу ефективності діяльності працівників психологічної служби області, аналізу звітної документації спеціалістів.

Аналізуючи діяльність закладів освіти області з питань впровадження гендерних підходів в освітній процес, слід відзначити певні здобутки, а саме:

1. При Ніжинському державному університеті ім. М.Гоголя створено Центр гендерної освіти, що діє на основі розробленого та затвердженого положення. Затверджено план заходів щодо впровадження програмного і методичного забезпечення гендерної складової у систему освіти університету. Розроблено методичні рекомендації щодо удосконалення гендерних підходів у навчальні програми гуманітарної та соціально-економічної підготовки.

2. Різноманітні заходи з гендерної тематики відображені у щорічних планах роботи закладів освіти, індивідуальних планах роботи класних керівників, практичних психологів та соціальних педагогів закладів освіти усіх типів, зокрема:

- керівниками закладів освіти усіх типів і форм власності питання гендерної рівності постійно висвітлюються на нарадах органів управління освітою, нарадах педагогічних працівників при директорові, психолого-педагогічних семінарах;

- педагогічними працівниками закладів освіти проводяться уроки гендерної рівності; у рамках Всеукраїнського тижня права висвітлюються питання захисту прав людини та подолання проявів гендерної дискримінації;

- вихователями і класними керівниками закладів освіти проводяться батьківські всеобучі «Вчимося толерантності разом»; конкурси дитячих малюнків «Світ, де немає насильства» (серед учнів молодших класів), на найкращу інформаційну листівку з питань протидії торгівлі людьми (серед учнів 5-8 класів), конкурс фоторобіт «Фотографія домашнього дня» (серед учнів 5-8 класів), «Міс толерантність» та «Містер толерантність» (серед учнів 9-11 класів);

- практичними психологами і соціальними педагогами закладів освіти впроваджуються тренінги толерантності та тренінги гендерної рівності серед учасників навчально-виховного процесу; круглі столи, дискусії, семінари, лекції та інформаційні повідомлення для педагогічного, учнівського і батьківського колективів із обов'язковим залученням працівників психологічної і соціальної служб, а також служби зайнятості;

моніторинги рівня обізнаності педагогічних працівників та учнівських колективів з питань гендерної проблематики з обов'язковим урахуванням результатів моніторингу при подальшому плануванні заходів; консультації учасників навчально-виховного процесу з гендерних питань із залученням, за потребою, відповідних служб: представників Центру соціальних служб сім'ї та молоді, правоохоронних органів, медичних установ.

Формування паритетної культури учнів в закладах освіти області здійснюється шляхом проведення тестування й анкетування; розміщення інформаційних повідомлень у куточку психолога; перегляду документальних і художніх фільмів; проведення науково-практичних конференцій, тижня толерантності; організації зустрічі з правоохоронними органами; проведення практичних семінарів; здійснення науково-дослідницької роботи; підготовки психологічних проектів і творчих робіт; проведення семінарів; реалізації Програми «Рівний – рівному»; здійснення корекційно-розвивальної роботи з учнями, педагогічним колективом, батьками; упровадження міжпредметних зв'язків тощо.

Практичними психологами та соціальними педагогами освітніх закладів проводиться гендерна просвіта серед учнів, педагогів і батьків. У навчальних закладах області запроваджено проведення батьківського лекторію «Роль дитячо-батьківських стосунків у формуванні гендерної компетенції підростаючого покоління».

Працівники психологічної служби та педагоги області постійно працюють над удосконаленням форм і методів впровадження гендерного виховання в освітній процес, пошуком шляхів проведення ефективної інформаційно-просвітницької роботи з питань ліквідації всіх форм дискримінації за ознакою статі, утвердження духовних цінностей, формування відповідального материнства і батьківства, забезпечення гендерного паритету в усіх сферах життєдіяльності.

Проте, більшість сучасних освітніх працівників відчули на собі вплив традиційної освіти, в основі якої лежить статево-рольовий підхід у вихованні особистості. Він залишається домінуючим у сучасній педагогіці. Тому самі вчителі досить часто є носіями патріархальних гендерних стереотипів і сексистських установок по відношенню до хлопчиків і дівчаток. Окрім того, характерний для вчительської професії відомий «професійний консерватизм» у сприйнятті інформації та інші причини [19], що перешкоджають просуванню гендерної парадигми у світогляд і роботу освітян, потребують пошуку нових підходів у її впровадженні.

Висновки

Гендерні підходи сьогодні міцно впроваджуються у зміст вищої освіти через дисципліни соціогуманітарного циклу: філософію, соціологію, психологію, культурологію, у зв'язку з чим актуальними стають проблеми вибору оптимальних методів гендерної освіти.

Проте, як галузь науково-практичних досліджень гендерна педагогіка все ще не має твердого академічного статусу.

Процес упровадження гендерного знання в освіту ускладнений через причини об'єктивних факторів, серед яких багато дослідників виділяють: відсутність чіткої державної програми розвитку гендерного компонента в освіті; відсутність єдиної і цілісної концепції гендерної освіти, внаслідок чого у текстах окремих програм не розрізняються і даються як синоніми терміни «статеворольове виховання», «статеве виховання» і «гендерне виховання»; обмеження гендерної проблематики жіночою темою; відсутність освітніх програм, методичного забезпечення, кваліфікованих кадрів та ін.

Під час курсової перепідготовки надаються рекомендації педагогічним працівникам області щодо здійснення гендерного виховання, проведення заходів на гендерну тематику, батьківських зборів з гендерної просвіти тощо.

Проте нагальною потребою сьогодні в рамках неперервної педагогічної освіти є визначення та розроблення ряду важливих форм і напрямів роботи, таких як регулярні навчальні курси та тренінгові програми з гендерної освіти для педагогічних працівників, гендерні проекти, конкурси, конференції, майстер-класи, семінари та круглі столи, на яких освітяни зможуть обговорювати свій досвід та проблеми, пов'язані з упровадженням гендерних підходів у роботу дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів, робота творчих груп, розроблення простих для сприйняття та доступних для широкого загалу навчальних програм і методичних рекомендацій щодо впровадження гендерного компоненту у систему роботи дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів за трьома напрямками: робота з педагогами, дітьми та батьками.

При організації колективних творчих заходів бажано проводити діагностику рівня сформованості гендерних стереотипів у шкільному колективі. Залежно від її результатів вибираються форми та методи гендерного виховання.

Механізм діагностики складається з двох етапів:

- виявлення гендерної ідентичності учнів (психологічні тести з виявлення рис фемінінності та маскулінності);
- дослідження внутрішнього сприйняття та осмислення своєї

соціостатевої ролі у шкільному колективі (розробка гендерної біографії, ситуаційні завдання, рольові ігри).

Оцінка гендерної ідентичності школярів ставить за мету виявлення особистістю рівня ототожнення власної біологічної статі в поєднанні з формами «жіночої» та «чоловічої» поведінки.

Для аналізу впливу гендерної ідентичності на процес соціалізації особистості можна використовувати Фрайсбурзький особистісний опитувальник і методику С. Бем, комбінація яких дозволяє отримати найбільш точний результат.

Після проведення діагностики за даними методами вчитель може диференціювати шкільний колектив за гендерними ознаками. Його роль як вихователя полягає в роз'ясненні дії психологічних бар'єрів та обмежень, які накладають стереотипне сприйняття гендерних ролей.

Грунтуючись на аналізі літератури з проблеми дослідження і на власні результати, що виявили традиційність гендерних уявлень вихователюк дошкільних установ, вважаємо за доцільне розробити програму з елементами психологічного тренінгу, яка сприятиме:

- усвідомленню обмежуючої функції гендерних стереотипів у соціалізації та розвитку особистості;
- зміні гендерних уявлень і поведінки учасників навчально-виховного процесу.

Використання освітньої програми надасть можливість на практиці впровадити гендерні підходи в освітній процес шляхом зміни стереотипних уявлень педагогів через проведення просвітницької роботи та активізацію гендерних проявів у їх поведінці і, як наслідок, у поведінці вихованців/нок.

Програма з елементами психологічного тренінгу знаходиться у стані розробки і у разі успішної апробації може бути використана як складова частина програми впровадження гендерного підходу в педагогічну систему виховання і навчання дітей у закладах освіти.

Коли з практики навчання зникне прихована сегрегація за статевою ознакою, можна говорити про гендерне виховання, як про виховання нейтральне.

Рекомендації:

1. Вивчати міжнародний досвід з упровадження гендерної освіти та його використання вітчизняними освітніми закладами.

2. Розробляти навчальні курси, окремі модулі, здійснювати навчально-методичне забезпечення підготовки та перепідготовки

викладачів з питань гендерної освіти.

3. Продовжити проведення тематичних обласних семінарів для працівників психологічної служби на відповідну тематику.

4. Залучати громадські організації до співробітництва й поширення гендерних підходів у навчальний процес.

5. Висвітлювати в засобах масової інформації, проводити обговорення на наукових конференціях, «круглих» столах питань гендерної проблематики у сучасному суспільстві.

6. Активізувати розробку програми з впровадження гендерних підходів в освітній простір.

7. Модернізувати проведення заходів в рамках Всеукраїнської акції «16 днів проти гендерного насильства».

8. Здійснювати вивчення, узагальнення та сприяти впровадженню перспективного психолого-педагогічного досвіду щодо гендерної просвіти та практики.

9. Проводити моніторингові дослідження поінформованості учасників навчально-виховного процесу з питань гендерної проблематики із подальшим урахуванням результатів моніторингу в практичній діяльності.

Література

1. Берн Ш. Гендерная психология. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001.
2. Бжиська Ю.А. Статеве виховання як невід'ємна частина морального виховання // Рідна школа. - 2002. - Квітень. - С. 27-31.
3. Введение в гендерные исследования. Ч.1.: Учебное пособие / Под ред. И.А. Жеребкиной. – Харьков: ХЦГИ, 2001; СПб.: Алетейя, 2001.
4. Гендерна освіта в ВУЗі– Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2001.
5. Гендерні студії: освітні перспективи (навчально-методичні матеріали). – К.: ПЦ “Фоліант”, 2003.
6. Говорун Т., Кікінеджи О. Стать та сексуальність: психологічний ракурс. Навч.посібник. - Тернопіль: Богдан, 1999. - 384с.
7. Захарова М.С. Специфіка статево-рольової соціалізації дітей з неповної сім'ї як психологічна проблема // Зб. наук. праць: Філософія, соціологія, психологія; - Івано-Франківськ: Вид-во "Плай" Прикарпатського університету, Вип. 7.-4.1. - С. 106-113
8. Игли Е. Межполовые различия в социальном поведении. - М., 1996. - 245с.
9. Исаев Д.Н., Каган В.Е. Половое воспитание детей: Медико-психологические аспекты. - Изд. 2-е перераб. И доп. - Л.: Медицина, 1998. - 160с.

10. Кікінеджи О.М., Кізь О.Б. Формування гендерної культури молоді: науково-методичні матеріали до тренінгової програми. Навч. посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006.
11. Кон И.С. Психология половых различий // Вопросы психологии. - 1981. - № 2. - С. 47-57.
12. Кравець В. П. Історія української школи і педагогіки. – Тернопіль: Тернопіль, 1994. – 358 с.
13. Краткий психологический словарь/Под ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. - М.: Политиздат, 1985. - 431с.
14. Кле Ф., Гэри. Основы современной сексологии. 6-е международное издание. - СПб.: Питер, 2000. - 890с.
15. Майерс Д. Социальная психология. - СПб.: Питер, 1999. - 688с.
16. Мищеркина Е.Ю. Социокультурная концептуализация маскулинности // Вопросы психологии - 2002.- №5. - С.28-32.
17. Обухова Л.Ф. Детская психология: Теории, факты, проблемы. - М.: Тривола, 1995. - 360с.
18. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. – К.: “К.І.С.”, 2004.
19. Прохорова О. Гендерное образование в средней школе [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.eduhmao.ru/info/1/3760/23580/>
20. Штылева Л. Внедрение теории гендерных отношений в профессиональную подготовку и повышение квалификации педагогов [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.murman.ru>

6. Організаційна модель діяльності психологічної служби Городищенського району Черкаської області

Лідія Хоменко, директор
Городищенського районного
учбово-методичного центру
практичної психології

1. Центр як основна організаційно-методична ланка психологічної служби

Історія створення Городищенського районного учбово-методичного центру практичної психології: 1992 рік – відкрита посада методиста – психолога відділу освіти та ставка практичного психолога у одній із міських шкіл; травень 1999 року - вчена рада Черкаського інституту післядипломної освіти педагогічних працівників схвалила роботу творчої лабораторії практичних психологів Городищини та постановила спільно з відділом освіти увійти з пропозиціями до Городищенської райдержадміністрації про створення районного учбово-методичного центру практичної психології; грудень 1999 року – затверджено статут Центру.

Мета діяльності Центру полягає у захисті психічного здоров'я та підтримці індивідуального розвитку особистості, у виявленні і створенні оптимальних соціально - психологічних умов для її вільного саморозвитку, гармонії взаємовідносин.

Загалом завдання Центру можна звести до наступних:

- координація діяльності практичних психологів відповідно до потреб району;
- організація методичної роботи, розвиток фахової компетентності спеціалістів психологічної служби;
- надання якісних психологічних послуг учасникам навчально-виховного процесу [8].

У своїй діяльності Центр керується чинним законодавством України, нормативно-правовими актами Міністерства освіти і науки України, методичними рекомендаціями Українського науково-методичного та обласного центрів практичної психології та соціальної роботи.

Городищенський учбово-методичний центр співпрацює із

громадськими організаціями «Жіночий консорціум України», Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда – Україна», Всеукраїнська благодійна асоціація «Рівний – рівному», Центром профілактики і консультацій з приводу підліткової наркоманії «Escare», коаліцією молодіжних громадських організацій «Молода Черкащина» по проєкту «Громада та влада - для людей з особливими потребами».

Центр здійснює організаційні, координуючі, організаційно-методичні функції, проводить практичну діяльність у галузі практичної психології. За статусом Центр є юридичною особою і підпорядковується відділу освіти. Кадровий склад: директор, практичний психолог, завідувач районної ПМПК, котра діє із 2006 року на умовах погодинної оплати роботи консультантів. Центр має окреме приміщення: кабінет для індивідуальної роботи, кабінет ПМПК (він же використовується для групової роботи) та робочу кімнату для спеціалістів.

Матеріально-технічне обладнання: телефон, два комп'ютери, підключені до Інтернет, забезпечена підписка на фахову пресу видавництва «Шкільний світ», «Основа».

Організація роботи центру практичної психології

Центр практичної психології, психологічна служба району

Організаційно-методична робота:

- методичні об'єднання;
- постійнодіючі фахові семінари;
- виїзні семінари у ЗОШ району;
- фахове індивідуальне та групове консультування спеціалістів;
- інтервізійні та супервізійні групи;
- робота з фаховою літературою;
- інструктивно-методичні наради;
- творчі групи;
- атестація спеціалістів служби;
- атестаційна експертиза навчальних закладів.

Практична діяльність:

- телефон довіри;
- робота консультпункту ;
- впровадження цільових програм
- психологічне забезпечення професійної діяльності вчителя;
- психологічний супровід навчально-виховного процесу;
- психологічне забезпечення розвитку особистості учня;
- просвіта та профілактика;
- курси за вибором та факультативні курси з психології
- керівництво науково- дослідницькими роботами учнів-членів МАН;
- участь у міжнародних проєктах.

Центр приєднався до Всеукраїнського експерименту «Організаційна модель діяльності психологічної служби». Визначення об'єктивних

критеріїв для оцінки ефективності діяльності - одне з актуальних завдань для спеціалістів Центру.

Психологічна служба Городищини сьогодні у існує у наступному складі. Практичних психологів у загальноосвітніх школах - 7 осіб, у дошкільних закладах – 3, у спеціальній школі-інтернаті - 1 особа. Дефіцит ставок практичних психологів на даний час складає по загальноосвітніх закладах - 7 ставок, по дошкільних установах - 5,25, але 3,25 фінансується додатково. Соціальних педагогів у загальноосвітніх школах району 14 осіб, у спеціальній школі-інтернаті - 1 особа. Дефіцит ставок соціальних педагогів –1.

Кваліфікаційні категорії, педагогічні звання.

практичних психологів:	соціальних педагогів:
вища категорія – 2 особи;	вища категорія – 1 особа;
спеціаліст I категорії – 2 особи;	спеціаліст I категорії – 7 осіб;
спеціалісти II категорії – 3 особи;	спеціалісти II категорії – 5 осіб;
спеціалісти – 6 осіб;	спеціалісти – 2 особи.
бакалавр – 1 особа;	
практичний психолог-методист – 1 особа.	

Освіта соціальних педагогів: вища фахова – 2 особи, вища інша - 14 осіб.

Практичні психологи та соціальні педагоги включені в структуру навчальних закладів і є членами шкільних колективів. На даний час спеціалісти психологічної служби мають різне підпорядкування - роботу соціальних педагогів координує методист райметодкабінету з охорони дитинства. Таке роз'єднання зумовлене тим, що на час створення Центру жоден із соціальних педагогів не мав фахової освіти, Положення про центри практичної психології і соціальної роботи було прийнято дещо пізніше – у серпні 2000 року і лише у 2004 році фактично були розділені функції практичного психолога і соціального педагога.

Центр забезпечує навчання соціальних педагогів, проводячи семінари – практикуми та тематичні семінари, щорічно два заходи за запитом соціальних педагогів. Спеціалісти психологічної служби здійснюють спільне планування за провідними напрямками діяльності, забезпечують організаційно-методичну складову цільових програм, просвітницько-профілактичних напрямків: попередження негативних явищ в учнівському середовищі, запобігання суїцидів серед школярів, тощо.

Взаємодія спеціалістів за основними напрямками діяльності

2.1 Координація діяльності практичних психологів згідно потреб району та основні напрямки діяльності.

Складна демографічна і соціально-економічна ситуація в районі не сприяє розвитку повноцінної мережі психологічної служби, адже жодна

міська школа не має наповнення до нормативу ставки, а у 40% сільських навчальних закладів навчається до 100 учнів. Для збереження мережі, враховуючи існуючий дефіцит ставок практичних психологів, надання психологічних послуг сільським та малокомплектним школам, обрано модель розширеної зони обслуговування. Узгоджені дні виїзду практичних психологів у навчальні заклади району для проведення соціально-психологічних досліджень, консультаційної та просвітницько-профілактичної роботи – перша та третя середа місяця, у малокомплектні школи – перша п'ятниця, про що видано відповідний наказ відділу освіти. На даний час ця організаційна модель має ряд переваг, а саме: забезпечує діяльність психологічної служби району; дозволяє дотримуватися певної системності в роботі практичного психолога, вчасно реагувати на виникаючі проблеми, конструктивно працювати в умовах часового обмеження та ситуативного включення в навчально-виховний процес навчального закладу; надавати психологічне консультування учасників педагогічного процесу; проводити системну просвітницько-профілактичну роботу у загальноосвітніх закладах району. Основними недоліками такої організаційної моделі є, по-перше, – підпорядкування психолога кільком керівникам (директори загально-освітніх закладів – основного і адресного, директор Центру), по-друге, складність планування тих видів роботи, які потребують системи та є розгорнуті в часі; по-третє, – залежність від руху рейсових автобусів, розклад яких не співпадає із режимом роботи навчального закладу.

Зважаючи на це, перевага надається активним формам роботи, як от міні-тренінги тривалістю 60-90 хвилин корекційно-розвивального та просвітницько-профілактичного спрямування, розраховані на групу із 7-15 осіб.

Згідно Концепції розвитку психологічної служби системи освіти України на період до 2012 року, визначені пріоритетні напрямки діяльності психологічної служби Городищенського району, котрі включені в робочі плани практичних психологів, у тому числі і в школах адресної допомоги [6].

Вивчення психологічної зрілості майбутніх першокласників, виявлення дітей із функціональними порушеннями та соціально занедбаних, що потребують додаткового обстеження, консультацій та психолого-педагогічного супроводу. Оскільки у дошкіллі працює лише 3 спеціалісти, щорічно у квітні-травні у районі проводиться моніторинг психологічної готовності майбутніх першокласників до навчання в школі, котрий включає наступні етапи роботи:

- групове психологічне діагностування (не більше 10 осіб) за визначеними методиками, котре відбувається за присутності батьків та вчителя;

- індивідуальна співбесіда із логопедом з метою вивчення мовного розвитку;

- індивідуальне чи групове консультування та рекомендації батькам за результатами діагностувань та по підготовці дітей до школи;

- консультування педагогів та адміністрації з метою планування педагогічної діяльності;

- планування корекційно-розвивальної роботи практичними психологами;

- повторне або додаткове діагностування; консультування спеціалістами ПМПК.

Спостерігаємо збільшення кількості дітей із низьким та нижче середнього рівнями психологічної готовності до навчання в школі, – щорічно 10 - 14% майбутніх першокласників демонструють низький рівень готовності до навчання, збільшується кількість дітей із ознаками педагогічної занедбаності та затримкою психологічного розвитку. Лише у 2010 році помітно зросла якість дошкільної підготовки дітей, рівень їх охоплення дошкільною освітою та знизилась кількість дітей з низьким рівнем психологічної готовності до 6 %, але вчителі – логопеди вказують на збільшення кількості дітей із вадами мовлення.

Проведена робота дозволяє реалізувати наступні завдання:

- визначити індивідуальний рівень сформованості вікових новоутворень, якість дошкільної підготовки дітей;

- своєчасно здійснювати профілактичну та корекційно-розвивальну роботу;

- виділити «групу ризику», яка потребує посиленої педагогічної уваги чи особливих умов навчання;

- планувати педагогічну діяльність, орієнтуючись на індивідуальний розвиток дітей та прогнозувати виховні проблеми на початку навчання.

Адаптація першокласників до умов шкільного навчання.

Оскільки навчання в школі є новою соціальною ситуацією для дітей, то і процес адаптації потребує окремої уваги педагогів та практичних психологів. Робота практичного психолога планується у наступних напрямках:

- забезпечення просвітницької та консультативної роботи з батьками, аналіз спостережень батьків за змінами стану дитини під час навчання ;

- забезпечення просвітницької та консультативної роботи з педагогами

щодо реалізації педагогічного ресурсу (індивідуальний стиль педагогічної діяльності вчителя, організація навчально-виховного процесу та педагогічна психогієна, психологічний клімат у дитячому колективі);

- організація корекційно-розвивальної роботи з окремими категоріями дітей за напрямками: педагогічна допомога та психокорекція.

Зазвичай діти з низьким рівнем готовності до навчання в школі та ті, хто не відвідував дитячий садок, мають більш складний і тривалий адаптаційний період до умов навчання, але, забезпечуючи психологічний супровід на даному етапі, можемо якісно змінити ситуацію.

Психологічний супровід важковиховуваних дітей.

Робота за програмою «Важковиховувані діти» включена в робочі плани практичних психологів та соціальних педагогів. Актуальні проблеми, з якими працювали спеціалісти служби, з врахуванням вікових даних, наступні:

1-4 класи – дезадаптованість, шкільне невстигання, поведінкові проблеми, крадіжки;

5-9 класи – конфлікти, пропуски занять, крадіжки, агресивність, асоціальна поведінка, бродяжництво, негативізм, узалежнення, суїцидальні спроби;

10-11 класи – асоціальна та адиктивна поведінка, суїцидальні спроби.

Щорічний моніторинг дозволяє аналізувати кількісні та якісні характеристики девіантних учнів, оцінювати результати психолого-педагогічного впливу. За результатами, близько 22% дітей демонструють позитивну динаміку, 60% - ситуативні позитивні зміни, у 18% помітних позитивних змін не спостерігається. Під позитивними змінами ми розуміємо рефлексивність поведінки, саморегуляцію, збільшення морального компоненту, емоційної стабільності, навичок продуктивної взаємодії з найближчим оточенням.

Профілактика негативних явищ в учнівському середовищі, вивчення соціальної ситуації та факторів ризику, нових підходів до організації просвітницько-профілактичної діяльності.

За результатами опитування школярів (400 осіб) негативні явища в учнівському середовищі пояснюються так: орієнтація молоді на отримання задоволення – 28 %, безконтрольність з боку сім'ї та громади – 14 %, вплив моди, молодіжної субкультури, ЗМІ – 14 %, вплив ровесників та друзів – 25 %, недовіра профілактичних програм – 16 %.

Зокрема, залишається актуальним попередження суїцидальної поведінки та надання первинної психологічної підтримки школярам, що мали суїцидальні спроби. З метою виявлення проблем у шкільному

середовищі проведена скринінгова оцінка рівня шкільної тривожності, агресивних, аутоагресивних проявів серед девіантних підлітків, рівня насилля в шкільному середовищі.

Психологічне забезпечення професійної діяльності вчителя, розвиток психологічної компетентності та професійної рефлексії педагогів.

Проблема психологічної просвіти педагогів є актуальною, зважаючи на системні зміни в освіті, розвиток педагогічної науки, розробку і впровадження інноваційних технологій. Крім того, самі педагоги потребують психологічної підтримки, зокрема з метою попередження професійного деформування та емоційного вигорання. За результатами соціально-психологічних опитувань 30% учнів середніх та старших класів вказують на ігнорування, приниження, ворожість з боку педагогів, 10% були свідками погроз, фізичних дій з боку вчителя, а 3% учнів відчули це на собі. Подолання специфічних психологічних проблем в шкільному середовищі не можливе без участі компетентного педагога, здатного до ефективної взаємодії. За результатами аналізу статистичної звітності, індивідуальне консультування педагогів складає четверту частину від консультацій учнів і половину від кількості консультацій батьків, що може свідчити про певну консервативність, закритість педагогів та актуальність педагогічної просвіти у фаховій діяльності практичного психолога.

Отже, організаційна модель буде дієвою, якщо відповідатиме потребам району, охоплюватиме максимальну кількість учасників навчально-виховного процесу і буде достатньо гнучкою, щоб змінюватися, виходячи із внутрішніх (цілі, задачі, кадри) та зовнішніх умов і потреб .

2.2. Організаційно-методична діяльність Центру

Організаційно-методична робота Центру практичної психології представлена так:

- методичні об'єднання практичних психологів та соціальних педагогів - двічі на рік, у серпні та січні;
- постійно діючі фахові семінари практичних психологів – друга среда щомісяця;
- індивідуальне//групове фахове консультування спеціалістів психологічної служби – кожна четверга среда місяця;
- тимчасові творчі колективи для роботи над актуальними проблемами та впровадженням у педагогічну практику інноваційного досвіду.

Зважаючи на поповнення служби молодими спеціалістами, в організації методичної роботи актуальними стали семінари-практикуми, спрямовані на розвиток фахових умінь і навичок, вдосконалення професійних технік.

Тематика фахових семінарів на 2010-2011рр визначена наступна:

- «Психологічний супровід навчально-виховного процесу в закладах освіти: напрямки, пріоритети, проблеми»;
- «Діагностика та корекція шкільного невстигання учнів»;
- «Індивідуальне консультування в школі: завдання, етичні аспекти, взаємодія»;
- «Психологічний супровід процесу адаптації до умов шкільного навчання»;
- «Виїзний семінар: Ознайомлення із досвідом роботи практичного психолога
- «Психолого-педагогічний супровід учнів групи ризику. Індивідуальні та групові корекційні програми
- «Практичний психолог і педагогічний колектив – грані співпраці»;
- «Рівні професійного самопізнання».

З метою вивчення та узагальнення досвіду роботи спеціалістів проводяться виїзні семінари на базі навчальних закладів, у тому числі згідно плану вивчення досвіду роботи спеціалістів під час атестаційного періоду.

Кожна четверта середа виділена для індивідуальних та групових фахових консультацій, роботи супервізійних та інтервізійних груп. Вирішуючи професійні проблеми, психолог нерідко потрапляє у фруструючі ситуації, які загострюються через брак досвіду роботи, професійних умінь і навичок. Тому відчутні результати дає відпрацювання вказаних феноменів у колі колег. Кожен спеціаліст має можливість представити випадок із власної практики або запропонувати ситуацію з метою вирішення конкретної проблеми. Аналіз запропонованого матеріалу дозволяє визначити труднощі, які виникали в ході роботи, оцінити ризики, підібрати конструктивні стратегії і моделі роботи, знайти альтернативні способи дій та отримати зворотній зв'язок колег. Участь в інтервізійних групах допомагає психологу підтримувати професійний тонус, аналізувати та долати професійні труднощі, обмінюватися досвідом з колегами.

Фахове консультування включає в себе апробацію фахових методик, аналіз проблемних ситуацій, контрактів та етичних моментів, відпрацювання окремих мікротехнік, що актуально для молодих

спеціалістів.

Методична допомога фахівцям служби забезпечується за наступними напрямками:

- психологічний супровід адаптації спеціаліста в професійному середовищі (для молодих спеціалістів);
- вивчення системи роботи спеціаліста в атестаційний період;
- аналіз документації спеціалістів з метою вивчення ефективності використання робочого часу, якісних та кількісних характеристик за визначеними параметрами та показниками ефективності, представлення результатів, тощо;
- інформаційно-аналітичні звіти, введені в щоденну практику діяльності «практичний психолог – адміністрація» і «Центр – Відділ освіти».

Важливий аспект професійного росту практичних психологів – це їх спеціалізація та визначення провідних напрямків роботи, актуальних для навчального закладу. Відзначимо роботу Горідько О.Г., практичного психолога Городищенської ЗОШ І-ІІІ ст. №1, у напрямку «Попередження та корекція девіантної поведінки на основі планомірного та систематичного вивчення особистісного розвитку учнів за діагностичними даними програми «Універсал»; Загорської І.О., практичного психолога Городищенської ЗОШ І-ІІІ ст. №3, «Психокорекційна робота методом психологічного театру»; Мацепи Н.Г., практичного психолога Вільшанської спеціальної школи-інтернату «Адаптація вихованців інтернатного закладу в соціальному середовищі».

Творчими групами здійснено розробку ідей, методичне забезпечення робочих планів наступних програм:

▪ **Програма «Важковиховувані діти»**

Цілі: досягнення позитивних змін у поведінці та діяльності девіантних учнів та у їх стосунках з найближчим соціальним оточенням.

Термін дії проекту: 2001-2003 роки.

Цільова група: спеціалісти психологічної служби, педагоги, батьки, учні.

Представлення результатів: Колегія відділу освіти (2009р.); обласна виставка передового педагогічного досвіду; представлення в анотованому каталозі інноваційного досвіду працівників психологічної служби системи освіти України – «Психолог» № 30-31, 2010 р.).

Результати: Програма «Важковиховувані діти» включена в річні плани роботи спеціалістів служби як пріоритетний напрямок із щорічним моніторингом.

▪ Психологічні аспекти роботи по формуванню мотивації школярів на здоровий спосіб життя.

Цілі: впровадження технологій здорового способу життя у навчально-виховний процес; систематизація досвіду роботи спеціалістів служби.

Термін дії проекту: 2004-2006 роки.

Цільова група: спеціалісти психологічної служби, педагоги, батьки, учні.

Представлення результатів: семінари практичних психологів, соціальних педагогів, класних керівників, нарада директорів; обласна виставка передового педагогічного досвіду.

Результати: систематизація досвіду роботи спеціалістів, визначення моделей організації роботи за означеним напрямком, орієнтованих на особливості соціального запиту, соціальне середовище, рівень кваліфікації спеціаліста у навчальному закладі.

▪ Дослідження якісних показників співвідношення рівня психологічної готовності до навчання в школі та результатів навчальної діяльності по закінченні початкової школи.

Цілі: індивідуалізація навчання, своєчасне попередження та корекція шкільних труднощів.

Термін дії проекту: 2005-2009 роки.

Цільова група: практичні психологи, логопеди, педагоги, учні, батьки.

Представлення результатів: виставка передового педагогічного досвіду, нарада директорів та завідуючих ДНЗ, методичні об'єднання практичних психологів, вчителів молодшої ланки.

Результати: Систематизація методичних матеріалів у програму «Психологічний супровід молодших школярів», аналіз динаміки змін протягом навчання в початковій школі; виділення факторів, що забезпечують ефективну навчальну діяльність. Отримані дані можуть використовуватися як показник для психолого-педагогічного супроводу адаптації першокласників до умов шкільного навчання.

▪ Професійна діяльність практичного психолога щодо попередження специфічних явищ в учнівському середовищі.

Цілі: моніторинг сформованості навичок свідомого вибору здорового способу життя шкільною молоддю.

Термін дії проекту: 2009 - 2011 роки.

Цільова група: практичні психологи, педагоги, учні, батьки.

Представлення: колегія відділу освіти (02.12.09), фаховий семінар, обласний семінар керівників психологічних служб (22.02. 2011р.)

Результати: характеристика соціальної ситуації розвитку та факторів

ризик у в шкільному середовищі, визначення нових підходів до організації превентивної роботи в школах, систематизація досвіду роботи спеціалістів.

▪ **Просвіта та активне навчання педагогів з метою розвитку їх фахової компетентності.** Протягом року сплановані психолого-педагогічні семінари та семінари-тренінги для педагогічних працівників, в тому числі з елементами методичного тренінгу (як спосіб навчання спеціалістів впровадженню певного виду роботи). Тематика психолого-педагогічних семінарів визначається за результатами аналізу фахових консультацій і звернень до спеціалістів психологічної служби та відображає широкий спектр щоденних проблем педагога: агресивна поведінка, емоційне благополуччя вихованців, формування дитячого колективу, особливості педагогічного спілкування, педагогічні конфлікти, попередження професійних деформацій та професійних стресів, тощо.

2.3. Практична діяльність Центру

На базі Центру із 2000 року діє **лінія телефону довіри** – щопонеділка з 16.00 до 18.00 за виключенням періоду літніх відпусток. Основний контингент – підлітки з проблемами конфліктів, відторгнення чи ізоляції в колективі, підліткової закоханості чи інформаційної підтримки, старшокласники та батьки (проблеми стосунків, взаємин, контролю тощо).

Визначено **графік роботи консультпункту** при Центрі практичної психології, а у графіках роботи практичних психологів визначені години для індивідуальних консультацій для учасників педагогічного процесу. Слід зазначити зростання кількості звернень молоді нешкільного віку з особистісними проблемами, що свідчить про актуальність і потребу психологічних послуг в регіоні.

За результатами аналізу статистичної звітності, 20% психологічних консультацій здійснює Центр, загалом це кризове, сімейне консультування, консультації, пов'язані із ситуацією конфліктів, виборів, рішень.

Спеціалісти Центру забезпечують **психологічний супровід профільного навчання та навчально-виховного процесу у школах нового типу (Городищенський економічний ліцей)**. В роботі з учасниками педагогічного процесу по даному напрямку визначено наступний алгоритм:

- діагностичний мінімум: вивчення здатності до оволодіння інтелектуально місткими профілями, професійної спрямованості, аналізу успішності та індивідуальних досягнень, професійних планів та інтересів учнів;

- індивідуальна та групова робота з учнями консультативного, інформаційно-просвітницького спрямування; розвиток мотивації самовиховання, самовдосконалення, саморозвитку;
- викладання психологічних курсів з психології та курсів за вибором;
- психолого-управлінські консультації для адміністрації, психологічне консультування та активне навчання педагогів;
- консультування, просвіта батьків [12].

Практичні психологи Центру приймають участь у конкурсному відборі учнів до Городищенського економічного ліцею, забезпечують психологічний супровід процесу адаптації до нових умов навчання та формування класних колективів, надають консультації по заявлених проблемах, впроваджують факультативні курси та курси за вибором з психології.

Один із представлених напрямків роботи із обдарованими дітьми - **керівництво науково-дослідницькими роботами учнів-членів МАН**. Щорічно учні обирають теми для досліджень з психології, економічної психології та менеджменту і досягають вагомих результатів. Нижче подані теми робіт учнів - переможців та призерів II етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт МАН:

Мельник Катерина: «Макросоціальні проблеми сучасного суспільства», 2006-2007 н.р., призер II етапу конкурсу (II місце в секції «Макроекономіка»);

Тугова Маргарита: «Психологічні характеристики та зміст національного характеру у сприйманні молодих українців», 2007-2008 н.р. (переможець II етапу конкурсу в секції «Психологія»);

Клепко Тетяна: «Психологічні характеристики етнічних аутостереотипів та гетеростереотипів в окремих етнічних групах (на прикладі українців, поляків, німців)» 2008-2009 н.р. призер II етапу конкурсу (II місце в секції «Психологія»);

Тернова Анна: «Гендерні стереотипи та їх вплив на формування особистості учня» 2009-2010 н.р. призер II етапу конкурсу (II місце в секції «Психологія»)

Дубіцький Дмитро: «Тайм-менеджмент в освітньому середовищі» 2009-2010 н.р. призер II етапу конкурсу (II місце в секції «Маркетинг і менеджмент».

Воротило Ярослав 2010-2011 н.р. «Добробут громадян: оцінки і сподівання» I місце в секції «Соціологія».

Представлена тематика робіт дозволяє дослідити феномени національного, актуальні соціальні та економічні проблеми. Успішному

захисту учнів сприяло викладання у закладі нового типу елективних (вибіркових) курсів: для економічного профілю – «Менеджмент», «Економічна психологія», для правового - «Основи соціальної психології».

Окреме місце у практичній діяльності спеціалістів Центру та практичних психологів займає викладання факультативних курсів з психології.

На сторінках фахових видань запропоновано дискусію про необхідність, зміст, особливості викладання курсів із психології.

Психологічна служба Городищини має вагомий напрацювання в даному напрямку. В окремих загальноосвітніх закладах практика викладання факультативних курсів з психології та курсів за вибором досить давня, адже вченою радою ЧОПОПП ще в 1999-2000 рр. було затверджено 8 авторських програм з психології для 7-11 класів. На жаль, ми відмічаємо тенденцію до зменшення кількості годин на вивчення психології у школах району, що відображено в таблиці.

Навч. рік / Кількість годин	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011
Курси за вибором	3.5	4	4	3	3	2.5	3.5
Факультативи	11.5	24.5	24	16	12	7.5	5

Оскільки інваріантна частина базового навчального плану не передбачає годин для вивчення психології, у окремих навчальних закладах такі години введені за рахунок варіативної частини.

Сучасна освітня практика, гострота проблем у молодіжному середовищі підтверджує необхідність таких програм, котрі забезпечували б розвиток соціальних умінь: ефективно взаємодіяти із оточенням, орієнтуватися в соціальних ситуаціях, бути ефективним у обраній діяльності, сприяли б самопізнанню та саморозвитку школярів. Програми навчальних курсів з психології мають практичне спрямування. Мета таких курсів – сприяти формуванню та розвитку психологічної культури школярів.

3. Критерії ефективності діяльності спеціалістів психологічної служби

Оцінюючи ефективність професійної діяльності практичних психологів зокрема і психологічної служби загалом, визначимо окремі критерії, котрі бачаться нам важливими у даному контексті.

Специфіка роботи практичного психолога передбачає перш за все

довіру до нього як до фахівця психологічної служби. Позиція практичного психолога щодо дитини – позиція довіреної особи, тому практичний психолог не здійснює контролюючі, каральні чи інші примусові дії, а забезпечує свою професійну діяльність на засадах добровільності, довіри, особистої відповідальності, конфіденційності. Дотримання вимог професійної етики – важливий показник в оцінці ефективності діяльності практичних психологів [10].

При вивченні ефективності фахової діяльності, варто оцінювати місце практичного психолога в колективі, зокрема автономний характер професійних дій чи готовність до виконання обов'язків, котрі не належать до посадових. Є сенс аналізувати контракти, прийняті чи відхилені спеціалістами, їх професійну позицію, зміст запитів щодо надання психологічних послуг, Важливою є співпраця спеціалістів психологічної служби - практичного психолога та соціального педагога при чіткому розмежуванні у методах та видах роботи з урахуванням фахової специфіки.

Про забезпечення психологічної складової в організації освітнього процесу та реформуванні освітньої галузі свідчить участь психологічної служби у формуванні регіональної освітньої політики, а саме якість взаємодії практичних психологів та адміністрацій навчальних закладів, органів управління освітою – з одного боку, та систему роботи, відображену в річному плані – з іншого .

Система роботи практичного психолога у певному напрямку, сукупність технологій роботи свідчать про спеціалізацію психолога (наприклад, психологічний супровід молодших школярів, корекційна робота методом психологічного театру, індивідуальне консультування, тощо). Спеціалізація спеціалістів центру практичної психології може здійснюватися як за характером чи напрямками діяльності, так і за віком учасників.

Загалом фахові завдання, котрі вирішує будь-який спеціаліст, чи то психолог, чи то педагог, врешті можемо звести до наступних:

- уміння ефективно здійснювати професійну діяльність;
- уміння виділяти кваліфіковану діяльність, коли маємо справу з чужим досвідом;
- уміння обґрунтовувати, узагальнювати і пояснювати принципи якісної фахової діяльності.

Професійний рівень практичного психолога визначається не лише якістю базової освіти (загальна та спеціальна підготовка з теорії та методології, спеціальна прикладна підготовка, практична підготовка), а й можливостями спеціаліста здійснювати якісне професійне спілкування та

самоосвіту. Тому важливим критерієм є професійна активність спеціаліста, участь у роботі фахових зібрань спеціалістів психологічної служби, професійне спілкування, представлення власного досвіду, тощо. Досить часто професійний ріст спеціаліста зумовлений особистою ініціативою та сумою власних коштів, виділених на оплату навчальних тренінгів чи семінарів.

Ефективність фахової діяльності спеціалістів психологічної служби можемо оцінювати за якісними та кількісними результатами роботи по основних напрямках та видах діяльності. Так, результати аналізу статистичних даних можуть свідчити про домінування окремих видів роботи та незначне представлення інших – наприклад, у тих, хто починає роботу на посаді практичного психолога, помітне переважання діагностувань, що може свідчити про потребу апробувати окремі діагностичні методики, сформувати банк діагностичних методик, що доцільно у діяльності молодого спеціаліста. Важливо, як спеціаліст використовує діагностичні дані, які задачі вирішує з їх допомогою – все це є свідченням його фахової компетентності.

Ефективність роботи практичного психолога можемо визначати за показниками вхідної/вихідної діагностики (позитивна динаміка), за результатами цілеспрямованого спостереження, за особистими відгуками/відчуттями учасників (педагогів, батьків, учнів, психолога), що вказують на позбавлення чи послаблення негативних, травмуючих почуттів, деструктивних реакцій, на формування продуктивних поведінкових моделей, тобто, є можливість прослідкувати результативність фахової діяльності.

Можливий варіант оцінки – за соціологічними показниками (опитуванням окремих категорій) та аналізом фахової документації щодо ефективності використання робочого часу, аналіз кількості та змісту звернень суб'єктів навчально-виховного процесу, тощо).

Аналізуючи практичну діяльність психологічної служби навчального закладу, виділимо ряд бар'єрів, що істотно впливають на ефективність професійної діяльності:

- інертність, ригідність, особиста проблематика фахівця психологічної служби, важкі життєві обставини;
- брак фахових знань, умінь, навичок, професійного спілкування;
- потреба у створенні нового професійного інструментарію, котрий відповідає тим задачам, котрі ставить сучасна освіта;
- блокування активності психолога з боку адміністрації: негативізм, ігнорування психологічної складової у навчально-виховному процесі,

відсутність підтримки, розуміння та запиту на активну участь у навчально-виховному процесі, залучення до виконання непосадових обов'язків, тощо;

- несприятливі зовнішні умови, що стають на перешкоді професійному вдосконаленню: неповне навантаження, неефективна організаційна модель, низький рівень зарплати при широких, часто нереальних очікуваннях від спеціаліста, базове протиріччя між задекларованою метою освіти і тими засобами, які використовуються, проблема ефективної взаємодії із педпрацівниками чи іншими підрозділами, брак фахового спілкування.

Зауважимо, що оцінка ефективності фахової діяльності практичних психологів за кінцевим результатом не завжди можлива і доцільна, зважаючи на специфіку діяльності спеціалістів психологічної служби, тому має містити кількісний вимір та якісні характеристики професійної діяльності.

4. Перспективи розвитку психологічної служби.

Ефективність діяльності психологічної служби пов'язана із вирішенням наступних завдань:

- навчання та перекваліфікація соціальних педагогів без фахової освіти;

- фінансування дефіцитних ставок практичних психологів у навчальних закладах згідно нормативів, забезпечення наступності у психологічному супроводі дитини у дошкільній та у шкільному навчанні;

- підвищення фахового рівня спеціалістів служби через досвід роботи з представниками наукових шкіл;

- зміни організаційної моделі психологічної служби - введення ставок психологів у штат Центру та методичне підпорядкування соціальних педагогів.

Проблема фахової освіти соціальних педагогів постала досить гостро і позначається на виконанні ними посадових обов'язків. На даний час спеціалісти психологічної служби роз'єднані і підпорядковані різним керівникам, що впливає на можливість взаємодіяти за провідними напрямками діяльності, реалізувати цільові програми, тощо.

Значний дефіцит ставок практичних психологів має дошкільня. Відсутність спеціаліста психологічної служби у дошкільньому навчальному закладі впливатиме на реалізацію базової програми розвитку дитини дошкільнього віку «Я у світі», оскільки «одиноцею структурування

матеріалів програми є психологічний вік як інтегрована характеристика специфічних для кожного етапу стосунків дитини з дорослими, ієрархії видів діяльності, новоутворень свідомості та особистості» [11,9]. На думку провідних фахівців, психологічний вік в більшій мірі орієнтує педагогів на реальний рівень розвитку дошкільника, ніж паспортний. Відсутність практичного психолога в дошкільному закладі в повній мірі не компенсує організація психологічної просвіти з педагогами та вихователями, тому вирішення даної проблеми вважаємо першочерговим.

Більшість директорів загальноосвітніх шкіл налаштовані мати психолога у власному підпорядкуванні. Перепідпорядкування практичних психологів Центру (практичний психолог не підпорядковується напряму директору школи, але реально знаходиться у навчальному закладі та здійснює там свою фахову діяльність) матиме ряд переваг: по-перше, більша об'єктивність у діяльності спеціаліста як наслідок автономної професійної позиції; по-друге, ефективне керівництво діяльністю психологічної служби. У той же час можливі проблеми з оперативністю роботи психолога в школі, налагодженні взаємодії з педколективом, забезпеченості робочим приміщенням, тощо.

Важливе місце у визначенні перспектив має сприяння професійному росту спеціалістів, налагодження ефективного професійного спілкування, попередження професійних деформацій. Психологічна складова освіти розвивається сьогодні за законами інновацій без повноцінної наукової підтримки, а значить є потреба у створенні нового професійного інструментарію, який відповідає актуальним задачам сучасної освіти, у реалізації навчальних проєктів, котрі сприяли б реформуванню освіти.

Література

1. Наказ МОН України «Про затвердження Типового положення про Центри практичної психології та соціальної роботи» від 15.08.2000 №386.
2. Положення про психологічну службу системи освіти України, затверджено наказом МОН України від 03.05.1999, із змінами та доповненнями від 07.06.2001 «Про внесення змін до Положення про психологічну службу системи освіти України».
3. Лист МОН України «Про нормативи чисельності практичних психологів та соціальних педагогів навчальних закладів» від 15.08.2007 р. № 1/9-497.
4. Етичний кодекс психолога. – Психолог, - вкладка, №43, 2004.
5. Наказ МОН України «Про виконання рішення колегії Міністерства освіти і науки України з питання «Про стан та подальший розвиток

психологічної служби системи освіти України» від 19.06.2008 №554.

6. Концепція розвитку психологічної служби системи освіти України на період до 2012 року. Наказ МОН України від 19.06.2008р. №554.

7. Програма розвитку психологічної служби у закладах освіти Черкаської області до 2012 року, затверджена наказом Головного управління освіти і науки Черкаської облдержадміністрації від 08.12.2008 р. № 658.

8. Програма розвитку психологічної служби системи освіти Городищенського району на період до 2012 року, рішення колегії відділу освіти Городищенської райдержадміністрації від 24.12.2008 року №6/4.

9. Науково-методичні засади діяльності психологічної служби: навчально-методичний посібник / За ред.В.Г. Панка, І.І. Цушка.– К.: Ніка-центр, 2005.

10. Практичному психологу навчального закладу: організація роботи, документація / За ред.В.Г. Панка –К.: ШК.світ, 2009.

11. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / М-во освіти і науки України, Акад.пед.наук України; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. –К.:Світоч, 2008. – 430с.

12. Бондаренко О.Ф. Психологічна допомога особистості. – Харків: Фоліо, 1996. – 237с.

13. Карамушка Л.М. Психологія управління – К.: Міленіум, 2003. – 344с.

14. Панок В. Реформування змісту, форм і методів підготовки практикуючих психологів як нагальна вимога суспільної практики // Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів у вищих навчальних закладах. – К.: Ніка-Центр, 2002. – С.18-28.

14. Рибалка В.В. Особистісний підхід як психолого-педагогічний принцип організації профільної та професійної підготовки учнівської молоді // Психологія особистісно орієнтованої професійної підготовки учнівської молоді: Науково-методичний посібник. – Київ, Тернопіль: Підручники і посібники, 2002.– С. 80-90.

15. Федоров В.Д. Менеджмент закладів освіти, менеджер закладів освіти: психологічні засади. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2004.

7. Міське методичне об'єднання працівників психологічної служби як головна умова якісної неперервної освіти

Сарженко Ірина Віталіївна,
завідуюча Лозівським міським
ЦПП і СР Харківської обл.

Мета: створення дієвої системи якісної неперервної професійної освіти психологів та соціальних педагогів шляхом вдосконалення діяльності міського методичного об'єднання працівників психологічної служби

Завдання:

- розробка структурно-організаційної моделі діяльності міського методичного об'єднання працівників психологічної служби системи освіти міста;
- створення організаційних умов для системного підходу до формування професійної компетентності, безперервного вдосконалення фахової майстерності психологів та соціальних педагогів, їх постійного творчого зростання;
- забезпечення системності у плануванні, організації методичної роботи з прогнозуванням кінцевого результату – високопрофесійного працівника психологічної служби;
 - психологізація освітнього середовища;
 - запровадження моніторингових досліджень, як об'єктивного фактору оцінки ефективності діяльності психологічної служби;
 - удосконалення системи аналізу та контролю діяльності працівників психологічної служби;
 - створення умов для розвитку професійного потенціалу особистості психолога та соціального педагога.

Очікуваний результат:

1. Удосконалення існуючої системи неперервної професійної освіти працівників психологічної служби на рівні міста.
2. Створення системи моніторингових досліджень діяльності психологів та соціальних педагогів як основи ефективного педагогічного менеджменту.
3. Зростання професійної та громадської активності працівників психологічної служби та її впливу на всіх учасників НВП.

Актуальність досвіду

Неперервна освіта як один із основних глобальних викликів XXI століття виступає умовою всебічного розвитку особистості, засобом реалізації її здібностей, а також удосконалення раніше здобутих знань, умінь і навичок. Саме вона розв'язує комплекс завдань, спрямованих на задоволення інтересів громадян у постійному підвищенні професійного рівня відповідно до кон'юнктури ринку праці, соціальний захист, забезпечення потреб суспільства і держави у висококваліфікованих конкурентноспроможних фахівцях.

Варто зазначити, що незважаючи на те, що ідея неперервної освіти – дітище XX ст., однак її витoki можна знайти у древніх філософів – Конфуція, Сократа, Аристотеля, Солона, Платона, Сенеки. Безперервна освіта розвивалася як феномен практики і як педагогічна концепція. Вперше концептуально оформлена ця ідея була представлена на конференції ЮНЕСКО у 1965 р. відомим теоретиком неперервної освіти П. Ленграндом.

Центральною ідеєю неперервної освіти є розвиток людини як особистості, суб'єкта діяльності і спілкування впродовж всього його життя.

У словнику визначено неперервну освіту як процес зростання „освітнього (загального й професійного) потенціалу особистості упродовж усього життя, організаційно забезпечений системою державних і суспільних інститутів і відповідний до потреб особистості та суспільства”.

Система післядипломної освіти є складовою, органічною частиною системи неперервної освіти.

Методичні об'єднання педагогічних працівників різного профілю та рівню (шкільні, міські (районні) тощо) є одним з ланцюжків загальної системи неперервної освіти. Саме на базі методичного об'єднання педагогічний працівник має можливість розвинути свій професійний та творчий потенціал, отримати нові знання та задовольнити свої потреби у безперервній освіті.

На базі методичних об'єднань створюються різного роду проблемні цільові групи, які можуть мати тимчасовий характер, або тривати довгий час. Це творчі групи, лабораторії, постійно діючі семінари, педагогічні студії, майстерні тощо. У їхні завдання входять підвищення ефективності та якості роботи, аналіз професійних проблем, впровадження державних цільових програм, управлінських рішень, новітніх технологій. Результатом діяльності проблемних цільових груп є не тільки

поліпшення діяльності, але й народження усередині них нових ідей, при спробі розробки яких виникають нові проектні групи, останнє у ще більшому ступені сприяє підвищенню кваліфікації. Уже сам по собі прихід працівника в таку новаторську структуру з атмосферою творчості, співробітництва фахівців і вчених служить формою підвищення кваліфікації.

Характеристика досвіду за інноваційним потенціалом

Діяльність міського методичного об'єднання працівників психологічної служби системи освіти (ММО ПС) є, на нашу думку, головною умовою якісної неперервної освіти психологів і соціальних педагогів в місті, підґрунтям та ресурсом професійного зростання, розвитку творчого потенціалу, реалізації особистості фахівця.

Саме на базі ММО ПС відбувається процес інтеграції психологічної науки, освіти та професійної діяльності, формування професійної гнучкості та мобільності працівника психологічної служби. Останнє дає можливість адаптивно реагувати на зміни в суспільстві, процеси реформування в освіті, власні труднощі.

Активна участь працівника в роботі міського методичного об'єднання підвищує не лише суто професійну, але ще й, так звану, і цінну на теперішній час, *соціальну кваліфікацію* (маються на увазі екстрафункціональні (що виходять за рамки професійних якостей) характеристики: дисциплінованість, ініціативність, почуття відповідальності, комунікабельність, відданість і творче відношення до справи. Діяльність міського методичного об'єднання підпорядкована тим самим принципам, що визначають специфіку неперервної освіти: гуманізму, демократизму, мобільності, випередження, відвертості, безперервності.

До 2009 року в місті на базі міського центру практичної психології і соціальної роботи відділу освіти міста Лозова функціонувало міське методичне об'єднання психологів. Зміни у кількісному та якісному складі ММО, а ріст чисельності соціальних педагогів, психологів дошкільних навчальних закладів, велика кількість молодих спеціалістів та зростання власних досвідчених професіоналів, сформувавши потребу у створенні на базі ММО угруповань фахівців психологічної служби з дещо різною професійною спрямованістю.

Так з 2009 року нами створено нову структурно-організаційну модель міського методичного об'єднання працівників психологічної служби системи освіти міста Лозова (ММО ПС). Структура міського

методичного об'єднання працівників психологічної служби включає професійні угруповання, створені у відповідності до актуальних потреб ПС.

Зміст та напрямки роботи ММО ПС представлені у розділі 3.

Планування роботи ММО здійснюється: по-перше відповідно до задач, поставлених головними нормативно-правовими документами, по-друге, у відповідності до актуальних потреб та задач, що існують в роботі відділу освіти, навчальних закладів, психологічної служби системи освіти, міської громади, запитів педагогічних працівників, які визначаються в ході проведення соціально-психологічної експертизи, контрольної-аналітичної, діагностичної діяльності відділу освіти, міського центру практичної психології і соціальної роботи. Науково-методична проблема, над якою працюють спеціалісти психологічної служби міста: *«Професійна компетентність, майстерність працівника психологічної служби як передумова створення в установах освіти міста психологічно грамотного освітнього середовища»*.

Засідання міського методичного об'єднання, інструктивно-методичні наради спрямовані на оволодіння членами ММО сучасними методами психологізації НВП, вироблення вміння раціонально планувати роботу. Практичні заняття, тренінги, семінари-практикуми передбачають ознайомлення з сучасними методами психопрофілактичної, просвітницької, консультативної роботи, інтерактивними методами корекції відхилень в індивідуальному розвитку та поведінці дітей; інноваційними підходами, спрямованими на формування адекватної соціально-корисної життєвої перспективи всіх учасників НВП.

Нами розроблено модульну систему функціонування міського методичного об'єднання працівників психологічної служби (ПС):

Модуль 1. Формування професійної компетентності працівника психологічної служби

Модуль 2. Розвиток та удосконалення професійної компетентності працівників психологічної служби

Модуль 3. Оцінка ефективності діяльності психологічної служби системи освіти міста

Модуль 4. Підвищення соціальної кваліфікації працівників психологічної служби

Коротко розглянемо зміст роботи за кожним модулем.

Модульна система функціонування міського методичного

об'єднання працівників психологічної служби

Модуль 1. Формування професійної компетентності працівника психологічної служби

Проблема професійного становлення молодих спеціалістів психологічної служби, формування основних професійних компетенцій вирішується завдяки системному підходу, який включає організацію стажування молодого спеціаліста та роботу постійно діючого семінару «Школа молодого психолога». Ведучі семінару – досвідчені висококваліфіковані працівники психологічної служби, учасники – спеціалісти зі стажем роботи від 0 до 5 років. Водночас, якщо тема є актуальною для всієї психологічної спільноти, аудиторія семінару буває розширеною і включає всіх учасників ММО.

Актуальність проблеми якості та ефективності процесу консультування зумовлюється наявністю складних ситуацій, які потребують втручання

психолога і можуть призвести психологів до невпевненості у своїх силах. Тому певним полегшенням у роботі консультанта може бути участь в роботі постійно діючого семінару «Ведення консультацій». Семінар функціонує на базі міського методичного об'єднання працівників психологічної служби системи освіти м. Лозова з 2002 року. З 2006 року семінар включений до плану роботи такого професійного угруповання як Школа молодого психолога. На рік проходить не менше двох засідань, які мають майже завжди форму семінару-практикуму (додаток 14). Ведуча семінару – керівник міського методичного об'єднання практичних психологів і соціальних педагогів, завідувача міським центром практичної психології і соціальної роботи Сарженко І.В.

Метою діяльності цього професійного об'єднання психологів є перш за все забезпечення підтримки в консультативній практиці молодих спеціалістів психологічної служби та підвищення ефективності роботи досвідчених психологів-консультантів.

Структурна модель роботи постійно діючого семінару-практикуму «Ведення консультацій» складається з таких модулів:

I. Науково-теоретичні та методологічні засади психологічного консультування

II. Практика відпрацювання умінь, прийомів та навичок консультування

III. Дослідження та аналіз проблем клієнтів психологічної служби

IV. Розширення спектру психологічного консультування

Модуль 2. Розвиток та удосконалення професійної компетентності працівників психологічної служби

Професійні потреби та вподобання працівників психологічної служби спонукали нас до диференційованого підходу в роботі з розвитку та удосконалення професійної компетентності працівників психологічної служби. Структурно-організаційна модель ММО ПС включає натепер такі професійні угруповання:

- Методичне об'єднання соціальних педагогів, яке працює у відповідності до актуальних проблем в організації роботи соціального педагога - керівник Петрусенко О.А., склад – соціальні педагоги НЗ

- Творча група психологів ДНЗ «Психологічний супровід впровадження базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» - керівник Мушик Є.О., склад – психологи ДНЗ

- Творча лабораторія педагогів-тренерів Програми «РІВНИЙ-РІВНОМУ» «ТРЕНЕРСЬКА ВАЛІЗА» - керівник Радченко Г.П., склад –

педагоги-тренери Програми МОНУ «Сприяння просвітницькій роботі “рівний-рівному” серед молоді України щодо здорового способу життя»

Аналіз роботи професійних угруповань показує доцільність функціонування подібних форм роботи. Це створює умови для професійної рефлексії всіх її учасників, професійного росту та реалізації молодих спеціалістів, впровадженню в практику роботи інновацій, розвитку взаємовідносин серед членів міського методичного об'єднання працівників психологічної служби.

Так участь в роботі творчої групи психологів дошкілля «Психологічний супровід впровадження Базової програми «Я у Світі», допомогла психологам ДНЗ визначити свою професійну позицію під час впровадження Програми, організувати посильну допомогу педагогам.

Створення спочатку творчої групи, а потім Міського методичного об'єднання соціальних педагогів створило умови для професійної диференціації та самовизначення цих працівників психологічної служби, опрацювання специфічного для соціального педагога кола професійних проблем та завдань.

Організація та діяльність творчої лабораторії «Тренерська валіза» призвела до активізації роботи тренерів, які працюють в Програмі «РІВНИЙ-РІВНОМУ» від початку її впровадження в Україні та професійного становлення тих, хто робить перші кроки як педагог-тренер.

Сприяє розвитку та удосконаленню професійної компетентності співпраця з професійними виданнями «Шкільний світ», «Основа». На засіданнях ММО один раз на квартал учасники інформуються про новинки методичної літератури, проводиться короткий огляд періодичних професійних видань. На базі МЦПП і СР створено друковану картотеку публікацій у фахових періодичних виданнях, членам ММО вона надається в електронному вигляді.

За роки свого функціонування міське методичне об'єднання працівників психологічної служби стало не лише головним чинником якісної неперервної освіти, а й створило умови для плідної мережної взаємодії працівників психологічної служби з суб'єктами післядипломного навчання.

Нашими партнерами у неперервній освіті виступають:

- Заклади освіти та функціонуючі на базі закладів методичні об'єднання фахівців різного профілю;
- Харківська академія неперервної освіти (ХАНО) та діючий на її базі Обласний центр практичної психології та соціальної роботи;
- Міністерство освіти, науки, молоді та спорту України;

- Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи;
- Організатори Всеукраїнських та Міжнародних науково-методичних та навчальних проєктів (Академія педагогічних наук України, Інститут психології ім. Костюка, ПРООН/ЮНЕЙДС, Корпус Миру США, Московський інститут гештальта і психодрами (МІГП), професійні видавництва та громадські організації).

Модуль 3. Оцінка ефективності діяльності психологічної служби системи освіти міста

Оцінка ефективності діяльності психологічної служби є водночас необхідним і трудно виконуваним напрямком роботи.

Як зауважив у своєму листі від 05.08.10 р. № 1/9-516 Про орієнтири діяльності працівників психологічної служби системи освіти у 2010-2011 навчальному році В.Г Панок, «Розвиток психологічної служби вимагає поступового відходу від аналізу кількісних показників забезпеченості спеціалістами до якісних показників щодо ефективності їх діяльності». В рамках нашого методичного об'єднання працівників психологічної служби, з метою удосконалення системи оцінки ефективності діяльності психологічної служби системи освіти, ми освоїли такі напрямки:

3.1. Напрямок «Удосконалення контрольно-аналітичної діяльності»

Вже декілька років поспіль нами, разом з МЦПП і СР проводяться тематичні вивчення щодо стану організації різних аспектів діяльності психологічної служби навчальних закладів.

Якщо тематика тематичних вивчень у попередня роки визначалась безпосередньо професійною діяльністю працівників психологічної служби, то в останні два роки вектор нашої уваги змістився на інших учасників НВП. Так у 2009/2010 та 2010/2011н.р. нами вивчається питання Виконання рекомендацій центру практичної психології і соціальної роботи, психологічної служби навчального закладу адміністрацією та педагогами.

Аналітичні довідки за результатами тематичних вивчень завжди є предметом уваги членів ММО ПС, колегиї відділу освіти чи наради керівників.

Атестація педагогічних працівників є, так би мовити, підсумком в оцінці діяльності працівника у міжатестаційний період. Крім традиційних, нами з 2005р. запроваджено таку форму роботи під час атестації, як Творчий звіт працівника, який атестується фахівець презентує власний досвід роботи за певною тематикою, або професійне портфоліо. Така форма роботи по-перше, дає змогу доповідачу в процесі підготовки зробити власний аналіз та підсумок своєї роботи за певний період, по-

друге, заохочує інших членів ММО до подібної діяльності.

Актуальним залишається питання вміння працівників психологічної служби аналізувати власну діяльність, тому нами проводяться заняття в рамках роботи Школи молодого психолога, спрямовані на розвиток навичок аналізу, прогнозування, професійної рефлексії.

В рамках удосконалення даного напрямку ми організуємо та підтримуємо такі види діяльності, як взаємовідвідування між членами ММО ПС міста та обмін досвідом з представниками ММО інших міст чи районів області. Серед наших партнерів в цьому напрямку – психологічні служби Красноградського, Харківського, Близнюківського, Барвінківського районів, м. Первомайська, м. Ізюм. Активний обмін досвіду сприяє розвитку професійної активності спеціалістів, надає можливість проаналізувати та оцінити стан власної роботи у порівнянні.

3.2. Напрямок «Моніторингові дослідження діяльності працівників психологічної служби»

Моніторинг діяльності психологічної служби системи освіти міста є об'єктивним фактором оцінки ефективності діяльності як окремих працівників так і психологічної служби в цілому.

Нами розроблено інструментарій моніторингових досліджень діяльності працівників психологічної служби, який включає в себе такі напрямки:

- Діяльність психологічної служби системи освіти міста за основними напрямками;
- Динаміка кількісних показників звернень до працівників психологічної служби за консультаціями та їх тематики;
- Динаміка ступеню поінформованості учасників НВП з актуальних питань просвітницько-профілактичної роботи;
- Охоплення працівників психологічної служби міста додатковою фаховою освітою;
- Динаміка показників якісного складу (кваліфікаційний рівень) ММО ПС;
- Результативність участі працівників психологічної служби міста в обласному ярмарку педагогічної майстерності в м. Харкові;
- Участь працівників психологічної служби міста у обласній тематичній відкритій виставці ефективного педагогічного досвіду «Освіта Харківщини XXI століття»;
- Охоплення учнів дослідницькою роботою в малій академії наук секція «Психологія» - керівники психологи, соціальні педагоги;
- Участь учнів ЗНЗ міста в олімпіаді з психології та педагогіки;

• Публікації з досвіду роботи працівників психологічної служби міста у Всеукраїнських професійних виданнях;

- Узагальнення передового педагогічного досвіду;
- Громадська активність працівників психологічної служби;
- Кар'єрний ріст працівників психологічної служби.

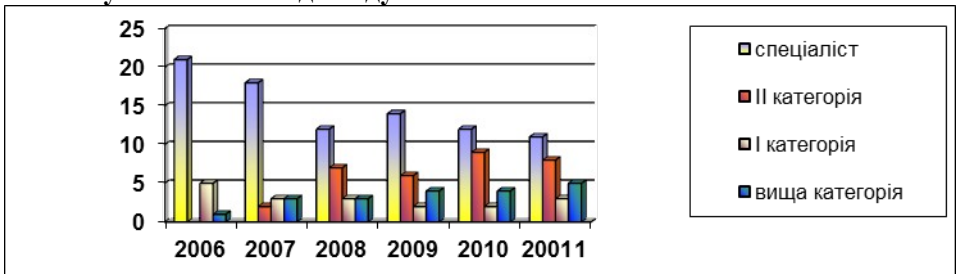
Одним з етапів оцінки ефективності діяльності психологічної служби є оцінка її досягнень, впливу на учасників НВП на рівні відділу освіти, міської ради, Головного управління освіти і науки Харківської обласної держадміністрації, Міністерства освіти і науки України.

Модуль 4. Підвищення соціальної кваліфікації працівників психологічної служби

Реалізація даного модулю здійснюється в більшій мірі за рахунок попередніх. Так участь психологів і соціальних педагогів у професійних угрупованнях, створених на базі ММО призводить до поступового і невимушеного збільшення кола партнерських професійних і особистісних стосунків, збільшенню громадської активності, розвитку комунікаційних якостей. Апробовані на тлі малої професійної групи теми поступово стають надбанням не лише членів ММО, а і всіх учасників НВП, представників місцевої громади.

Кар'єрне зростання працівників психологічної служби ми вважаємо ще одним з показників підвищення соціальної компетенції. З 2006 року 13 працівників психологічної служби стали керівниками та службовцями підрозділів державних та приватних установ.

Результативність досвіду:

- Постійний ріст фахового рівню членів ММО (см. рис.)
- Ріст числа працівників психологічної служби, охоплених додатковою фаховою освітою (професійні спецкурси за різноманітною тематикою):

*на базі ХАНО (8 напрямків)
ПС*

від 10 до 25% членів ММО

(7 напрямків)

• Позитивна динаміка показників діяльності психологічної служби міста за всіма напрямками роботи.

• Збільшення кількості звернень до працівників психологічної служби по консультативну допомогу:

- 2007/2008н.р. 1776 звернень
- 2008/2009н.р. 1928 звернень
- 2009/2010 н.р. 2042 звернення

• Збільшення кількості заходів, спрямованих на роботу з учасниками НВП навчальних закладів на **рівні міста** та кількості працівників психологічної служби, які безпосередньо готували, проводили захід:

Рік	Кількість членів ММО, які безпосередньо проводили захід
➤ 2006 р.	7
➤ 2007 р.	9
➤ 2008 р.	9
➤ 2009 р.	12
➤ 2010 р.	13

Останнє безумовне призвело до розширення аудиторії людей, які мають можливість поповнювати свої знання з психології, розвивати життєво необхідні навички.

• Позитивні тенденції щодо показників рівню поінформованості учнів старших класів з актуальних питань:

Обізнаність учнів з тематики	Роки/ступені		
	2006	2008	2010
Запобігання торгівлі людьми	<i>середній</i>	<i>середній</i>	<i>достатній</i>
Порушення прав та гідності дітей	<i>низький</i>	<i>середній</i>	<i>достатній</i>
Гендерна грамотність	<i>низький</i>	<i>середній</i>	<i>середній</i>
Попередження поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу	<i>низький</i>	<i>середній</i>	<i>достатній</i>

• Висока активність дітей та дорослих в діяльності щодо пропаганди здорового способу життя серед молоді на місцевому, регіональному, Всеукраїнському та Міжнародному рівнях.

• Призове місце в III етапі першої Всеукраїнської олімпіади з

педагогіки та психології в 2010р.

- Призові міста працівників психологічної служби за участь в обласному ярмарку педагогічних ідей та технологій:

- 2007р. II місце
- 2009р. I, II місце
- 2010р. I, II, III місця
- 2011р. I, II, два III-х місця

- Участь та призові місця психологів у обласній відкритій виставці передового педагогічного досвіду «Освіта Харківщини XXI століття»:

- 2007 I місце
- 2008 I та II місце в складі команди
- 2010р. I місце в складі команди

- Постійна участь (з 2006 року) в керівництві дослідницькою роботою учнів та призові місця в I та II етапах конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт Малої Академії Наук:

- 2008р. III місце
- 2010р. I місце
- 2011р. II місце

- Постійні публікації працівників ПС міста у Всеукраїнських фахових виданнях:

- 2006 3 публікації 2 автори
- 2007 5 публікації 3 автори
- 2008 2 публікації 3 автори
- 2009 4 публікації 4 автори
- 2010 4 публікації 2 автори

- Відзначення роботи працівників психологічної служби системи освіти міста за 2006-2011рр. на:

- Миському рівні 13 осіб
- Обласному рівні 3 особи
- Всеукраїнському рівні 1 особа

- Ріст громадської активності працівників психологічної служби (додатки); участь та перемога працівників ПС у обласному конкурсі молодіжний лідер року – 3 особи за номінаціями «Волонтер року», «Жінка року», «Лідер молодіжної організації».

- Ріст кола професійних та соціальних партнерів як працівників психологічної служби так і учнів з якими вони працюють.

Висновки

Для кожної людини неперервна освіта має стати процесом формування і задоволення її пізнавальних запитів, духовних потреб, розвитку здібностей в різних навчальних закладах, за допомогою різних видів і форм навчання, а також шляхом самоосвіти і самовиховання.

Міське методичне об'єднання працівників психологічної служби здатне забезпечити потребу фахівців служби у якісній неперервній освіті, створити простір для мережної взаємодії суб'єктів післядипломної освіти та сприяти професійному становленню і зростанню спеціалістів.

Факторами підвищення якості неперервної освіти на базі міського методичного об'єднання працівників психологічної служби є:

- орієнтація роботи ММО ПС на потреби самих членів ММО, учасників навчально-виховного процесу, суспільства
- наявність в структурі ММО ПС постійно функціонуючих професійних угруповань та динамічних професійних груп, які створюються і діють певний термін
- використання багатofакторної системи оцінки ефективності та аналізу діяльності працівників психологічної служби
- відкритість ММО для взаємодії з іншими державними установами неперервної освіти і недержавного сектору

Межі використання

Матеріали даного досвіду узагальнені на засіданні методичної ради відділу освіти Лозівської міської ради (протокол № від 29.10.2010 р.). Досвід рекомендований до застосування в діяльності щодо організації науково-методичної роботи з педагогічними кадрами.

Перспективи вдосконалення досвіду

- Активізувати роботу в напрямку профілактики професійного вигорання психологів та соціальних педагогів шляхом створення на базі ММО працівників психологічної служби інтервізійної групи.
- Удосконалити засоби якісної оцінки ефективності діяльності психологічної служби.
- Зберегти та розширити коло партнерів мережної взаємодії щодо неперервної освіти членів ММО працівників психологічної служби.

8. Застосування інтерактивних методів та інноваційних технологій, як складових методичної роботи

Липко Ксенія Миколаївна, методист,
відповідальний за психологічну
службу методичного кабінету
відділу освіти Бобровицької
райдержадміністрації

Вступ

Суспільна потреба у навчальних закладах нового покоління потребує особливої уваги до інноваційних процесів, до того, що зважає й сприяє створенню і поширенню педагогічних новацій. Психолого-педагогічна наука вважає, що, на сучасному етапі, нове у педагогіці – це не лише ідеї, підходи, методи, технології, котрі ще не використовували, а й комплекс елементів або окремі елементи педагогічного процесу, які дають змогу ефективно вирішувати завдання розвитку і саморозвитку творчої особистості. Критерії розвитку особистості неможливі без роботи психологічної служби, її діагностики, аналізу, прогнозування.

Використання інноваційних технологій є однією з домінуючих тенденцій розвитку людства. Інновації технології розвиваються на межі загальної інноватики, методології, теорії та історії педагогіки, психології, соціології та теорії управління, економіки освіти.

Інноваційні технології, які поєднують створення, освоєння та застосування різних нововведень, здатні значно прискорити процеси оновлення системи освіти загалом. Тому вивчення та реалізація інноваційних процесів широко використовується в системі освіти на різних її рівнях, як педагогічному, так і психологічному.

У сучасній психолого-педагогічній літературі поняття «технологія» та «технологічний підхід» використовуються доволі широко. Термін «технологія» - грецького походження: *techné* – мистецтво, майстерність, *logos* – наука, закон, наука про майстерність.

Панок В.Г., виділяючи психологічну технологію і вважаючи її основним елементом практичної психології, дає їй таке тлумачення: психологічна технологія – це цілісна методична система, що складається з трьох основних частин: діагностичної, інтерпретаційної (або пояснювальної), колекційної [14].

Головною функцією освіти є розвиток людини, її культури. Освітнє середовище має забезпечити кожному, хто навчається, широкі можливості

для здобуття умов розвитку та підготовки до життя [1].

Саме цьому сприяє використання інноваційних методів та технологій у практиці педагогами, практичними психологами та соціальними педагогами.

А тому, інноваційність необхідно розглядати не тільки як налаштованість на сприйняття, продуктування й застосування нового, а насамперед як відкритість та демократичність освітньої системи. Стосовно особистісного чинника педагогічної діяльності це означає [11]:

- відкритість учасників навчально-виховного процесу до діалогічної взаємодії з вихованцями, яка передбачає рівність психологічних позицій обох сторін;

- відкритість культурі й суспільству, яка виявляється у прагненні педагога, практичного психолога та соціального педагога змінити дійсність, дослідити проблеми та обирати оптимальні способи їх розв'язання;

- відкритість свого «Я», власного внутрішнього світу, тобто організація такого педагогічного середовища, яке сприяло б формуванню і образу «Я».

Особистісний підхід до навчально-виховного процесу передбачає певну переорганізацію свідомості вчителя, погляду на особистість учня як на цінність. Актуального змісту набуває використання фронтальних інтерактивних методів, суть яких полягає в тому, що навчання відбувається шляхом взаємодії всіх, хто навчається. Це спів-навчання (колективне, кооперативне, групове), в якому і вчитель, практичний психолог, соціальний педагог, і учень є суб'єктами. Організатор навчально-виховного процесу виступає лише в ролі направляючого, а не керівника навчання. Саме, інтерактивні технології найбільше сприяють розвитку в учнів умінь й навичок, виробленню особистих цінностей, створюють атмосферу співробітництва, творчої взаємодії у навчанні:

- забезпечується глибина вивчення змісту. Учні освоюють всі рівні пізнання (знання, розуміння, аналіз, синтез, оцінку, практику);

- змінюється роль учнів: вона активна, учні самостійно приймають рішення щодо навчання;

- змінюється основне джерело мотивації навчання, воно стає внутрішньою потребою самого учня;

- розвиваються самостійні й комунікативні навички школяра;

- змінюється роль педагога: він виступає не як джерело інформації, а як лідер, організатор учнів, шкільного колективу, керівник навчальних модулів.

Як бачимо, інноваційні принципи педагогіки обґрунтовані на психологічних аспектах, що забезпечує умови розвитку особистості, здійснення її права на індивідуальний творчий внесок, на особистісну ініціативу, на свободу саморозвитку та досягнення власної суспільної мети. Тому одним із завдань психологічної служби є допомога педагогу у використанні фронтальних інтерактивних методів під час навчально-виховного процесу. Все це працівники психологічної служби втілюють через психологічний супровід, соціально-педагогічний патронаж, проведення психологічної просвіти, індивідуальних консультацій.

Багатоаспектність сучасного змісту діяльності психологічної служби системи освіти та різносторонність напрямків спонукає до пошуку оптимальних шляхів реалізації. Велике значення, на погляд авторки досвіду, в організації діяльності психологічної служби на всіх рівнях має застосування інтерактивних методів та інноваційних технологій. Організаційною ланкою, що пов'язує навчальний заклад та практичних психологів і соціальних педагогів на місцях з питань впровадження нових організаційних моделей діяльності психологічної служби, технологій та методик, є методист районного методичного кабінету, відповідальний за психологічну службу.

Проаналізувавши склад працівників районної психологічної служби, зроблено висновок, що 40 % від загальної кількості становлять молоді спеціалісти. Таким чином, у діяльності новопризначених фахівців має місце значна невизначеність у роботі з питань розвитку та підвищення ефективності психологічного супроводу і соціально-педагогічного патронажу. Авторкою досвіду приводяться результати дослідження, які розкривають проблематику роботи фахівців організаційно-методичного характеру:

- проблема планування;
- підготовка аналітичного та статистичного звіту;
- підготовка до проведення психолого-педагогічних семінарів.

Таким чином, постає актуальність у розгляді науково-методичної проблеми «Застосування інтерактивних методів та інноваційних технологій, як складових методичної роботи».

Мета узагальнення даного досвіду полягає у висвітленні ролі застосування інтерактивних методів та інноваційних технологій, як складових методичної роботи в ефективній організації діяльності психологічної служби системи освіти району.

Завдання:

1. Висвітлити методичне, психологічне, соціально-психологічне

забезпечення психологічної служби системи освіти району.

2. Показати роль застосування інтерактивних методів та інноваційних технологій у реалізації змісту та основних напрямків діяльності психологічної служби.

3. Висвітлити практичне значення застосування інтерактивних методів та інноваційних технологій в налагодженні ефективної організації діяльності психологічної служби системи освіти району.

4. Проаналізувати власний внесок у розробку застосування інтерактивних методів та інноваційних технологій, як складових методичної роботи та узагальнити це в методичних рекомендаціях.

5. Окреслити шляхи подальшого впровадження досвіду роботи з даної науково-методичної проблеми.

Інноваційний розвиток є характерною ознакою прогресу сучасної цивілізації та світового суспільства. У зв'язку з цим були суттєво переорієнтовані головні завдання в освітній сфері діяльності, нині їх можна сформулювати, як завдання психологічної служби [6]:

- гармонізувати зв'язки педагога-практика (та педагогічних систем іншого рівня) з природою інноваційних процесів, соціальних зрушень у суспільстві, що викликають відповідні зміни в педагогічній сфері діяльності;

- допомогти педагогу-практику жити й діяти в умовах потоку новітньої соціальної і науково-педагогічної інформації, створити умови та передумови для його неперервного розвитку;

- створити умови для надбання широкого спектру новітніх психолого-педагогічних знань, що дають змогу швидко переорієнтовуватися на нові тенденції і стратегії освітнього процесу.

Аналіз філософської, соціологічної, педагогічної, психологічної літератури та психологічних досліджень свідчать про зростання уваги науковців до вивчення інноваційної діяльності, підвищення професійного рівня й управлінської компетентності педагогічних працівників. Важливі аспекти педагогічної інноватики відображені у працях В. Паламарчук, А. Пригожина, О. Савченко, Н. Юсуфбекової та інших науковців; філософський аспект висвітлено у дослідженнях В. Андрущенка, Б. Гершунського, І. Зазюна, В. Кременя; соціологічний – у працях М. Удальцової, Н. Шуст; управлінський – у дослідженнях В. Бондаря, Н. Василенко, Л. Ващенко, Л. Даниленко; історичний – у працях О. Попової; освіти дорослих – у дослідженнях В. Олійника, Н. Протасової, Л. Пуховської, В. Семиченко, Т. Сорочан, Л.Хоружої та ін. [5].

Інноваційна діяльність за своєю суттю є багатокомпетентною. У психолого-педагогічній літературі її визначають по-різному. Зокрема, як розуміння швидкоплинних поцесів; формування нового типу мислення; особистісне розуміння професійної діяльності у системі інших видів діяльності; порівняння результатів якості діяльності з предбачуваним чи запланованими; знання сучасних технологій. Вона має бути такою, що своїм характером, формою та результатами свідчити про здатність суб'єктів освітньої діяльності до генерації ідей, їх втілення, аналізу моніторингових даних і продукування нових педагогічних ідей, оприлюднення результатів, забезпечення умов для їх реалізації у системі освіти [2].

В соціально-психологічному аспекті інновація – створення і впровадження різних видів нововведень, які спричиняють зміни в соціальній практиці. Розрізняють соціально-економічні, організаційно-управлінські, техніко-технологічні інновації. Інноваційна діяльність не піддається формалізації, потребує врахування людського фактора, зокрема переборення соціально-психологічних бар'єрів. Саме в цьому - суть розгляду питання впровадження інноваційних технологій в роботу психолога і соціального педагога навчального закладу під час здійснення соціально-психологічного супроводу.

Відповідно до Закону України «Про освіту» (ст.21, ст.22) у системі освіти діє державна психологічна служба. Психологічний супровід навчально-виховного процесу закладів освіти забезпечують практичні психологи, соціально-педагогічний патронаж – соціальні педагоги.

Мета, завдання, сучасний зміст і основні напрямки діяльності психологічної служби системи освіти України визначені новою редакцією Положення про психологічну службу системи освіти України (наказ МОНУ від 02.07.2009 № 616) та Концепцію розвитку психологічної служби системи освіти України на період до 2012 року (наказ МОНУ від 19.06.2008 № 554).

Основною метою діяльності психологічної служби на сучасному етапі є підвищення якості й забезпечення доступності послуг у сфері практичної психології і соціальної роботи, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я, підвищення адаптивних можливостей, створення умов для повноцінного і гармонійного розвитку всіх учасників навчально-виховного процесу, посилення розвивального і виховного компонентів системи освіти. [15]

Забезпечення навчальних закладів практичними психологами і соціальними педагогами одне із головних завдань психологічної служби.

Так, для надання практичної та теоретичної допомоги педагогічним, учнівським колективам, згідно наказу відділу освіти «Про організацію роботи психологічної служби району в 2010-2011 навчальному році» від 01 вересня 2010 року № 95 закріплені за школами району відповідальні практичні психологи та соціальні педагоги.

У 2010-2011 навчальному році кадровий потенціал збільшився на 5,05 ставок практичних психологів у 8 навчальних закладах району, з них у 3 міських дошкільних закладах м. Бобровиця; 2,75 ставки соціальних педагогів у 5 навчальних закладах району, з них забезпечені 2 сільські малокомплектні школи.

Тому, чисельність практичних психологів району у 2010-2011 навчальному році становить 10,5 ставок (1,5 ставки – відпустка по догляду за дитиною), що становить – 56 %; соціальних педагогів – 3,75 ставки, що становить – 31 %.

Склад психологічної служби району становить: 1 методист РМК, відповідальний за психологічну службу, 17 практичних психологів і соціальних педагогів (2 з них у відпустці по догляду за дитиною).

Робота методиста районного методичного кабінету, відповідального за психологічну службу направлена на:

- проведення районних засідань методоб'єднань практичних психологів і соціальних педагогів згідно плану роботи, проведення школи молодого спеціаліста;

- участь методиста, відповідального за психологічну службу у роботі предметних методичних об'єднань закладів освіти району, надання допомоги фахівцям навчальних закладів у впровадженні в практику інноваційних методик й технологій;

- забезпечення умовами доступу всіх учасників навчально-виховного процесу та працівників психологічної служби до нормативно – правової бази й методичних розробок на сторінках електронної скриньки osv_orientir@meta.ua;

- впровадження в практику інноваційних методик і технологій, підвищення якості профілактичної роботи практичними психологами і соціальними педагогами через створення окремих рубрик у періодичній пресі, розробки та розповсюдження методичних матеріалів в інформаційно-методичному збірнику відділу освіти «Освітнянський орієнтир» (щомісячно);

- розгляд та дослідження проблемних питань через виступи на районному та обласному телебаченні. Проведено ряд телепередач з тем: «Для чого дитині розповідати казки», «Що означають тварини у

психоемоційному розвитку дитини», «Причини агресивності, неадекватної поведінки дітей», «Значення іграшки для дитини», обласному телебаченні: «Формування у дітей позитивного ставлення до здорового способу життя»;

- підвищення рівня обізнаності та розкриття проблем психології на семінарах-нарадах директорів (протокол від 27 жовтня 2010 року № 2, план-тематика семінарів-нарад від 14 грудня 2009 року, 08 квітня 2010 року, 09 вересня 2010 року) та питань діяльності психологічної служби району на колегії відділу освіти (протокол від 22 квітня 2009 року №4).

Тенденції сучасного розвитку освіти формують загальне спрямування діяльності психологічної служби, яка сприяє вирішенню освітніх і виховних задач, професійної гнучкості молоді, формуванню готовності до особистісного, професійного, політичного вибору, формуванню соціальної компетентності, як передумови ефективної соціалізації молоді. [8].

Соціально-педагогічний патронаж спрямований на надання соціально-педагогічної допомоги соціально-незахищеним категоріям вихованців, учнів з метою подолання ними життєвих труднощів та підвищення їхнього соціального статусу.[14]

У Положенні визначено зміст навчально-методичного забезпечення реалізації змісту психологічної служби системи освіти (п.4.2.). Українським науково-методичним центром практичної психології і соціальної роботи роз'яснено основні повноваження та функції психологічної служби системи освіти на всіх рівнях. На районному рівні психологічною службою реалізується державна та регіональна освітня політика в аспекті соціально-психологічного забезпечення та надання кваліфікованої психологічної, соціально-педагогічної допомоги учасникам навчально-виховного процесу. Це виражено в таких функціях:

- методичний контроль за діяльністю служби району в цілому, окремих її підрозділів і спеціалістів, супервізія;

- моніторинг та оцінювання ефективності діяльності психологічної служби району загалом і окремих її підрозділів;

- кадровий менеджмент, атестація фахівців служби та планування підвищення їхньої кваліфікації;

- моніторинги і скринінги;

- психологічна експертиза педагогічних інновацій;

- практична соціально-педагогічна, дефектологічна і психологічна допомога всім учасникам навчально-виховного процесу. [13].

Упровадження інноваційних педагогічних технологій у навчальний процес передбачає:

- участь методиста районного методичного кабінету, практичних

психологів та соціальних педагогів у організації діяльності експериментальних педагогічних майданчиків, творчих або проектних груп;

- участь в організації інноваційної діяльності (експериментально-дослідної роботи) навчальних закладів;
- використання інноваційних технологій методистом районного методичного кабінету, психологами та соціальними педагогами (супровід організації профільної та допрофільної освіти, профорієнтаційна робота, профконсультавання тощо).

Для організації методичної роботи та оцінення її результативності методист районного методичного кабінету, психологи та соціальні педагоги готують й проводять власні психолого-педагогічні семінари, психологічні практикуми, враховуючи їх актуальність у контексті сучасної проблематики освіти та завдань навчальних закладів у поточному році.

Психологічний супровід навчально-виховного процесу, де розкривається інноваційний підхід і головною метою є особистісний розвиток тих, хто навчається, і щонайперше – їхня здатність оволодівати новим досвідом на основі цілеспрямованого формування творчого і критичного мислення, рольового та імітаційного моделювання пошуку, визначення особистісних сенсів тощо. Перевага надається активним формам й методам навчання (дискусія, діалог, ділова гра і т.д.) [16].

Психолого-методична робота з педагогічним колективом більшою мірою полягає у вивченні стилю та методики роботи вчителів, надання їм психологічної допомоги і підтримки. Отримана шляхом аналізу та діагностики інформація використовується психологом для підвищення кваліфікації вчителів. Працюючи з педкадрами психолог повинен використовувати всі форми роботи, але найбільше уваги приділяти психологічній просвіті, далі за значимістю йде психологічне консультування, психодіагностика та корекційно-розвивальна робота знаходяться орієнтовно на одному рівні.

Однією з дуже важливих умов ефективності роботи колективу як такого є позитивний, сприятливий мікроклімат у ньому. Провідна функція фахівців психологічної служби району – його налагодження й підтримка. Тому, методисту районного методичного кабінету, психологу та соціальному педагогу треба чітко знати свої обов'язки, правильно організувати свою діяльність як на рівні району так і у навчальному закладі. Перед тим, як планувати свою роботу методист районного методичного кабінету, психолог, соціальний педагог вивчають плани роботи навчальних закладів, щоб заздалегідь підібрати діагностичні

методики, які проводяться на районних семінарах, районних і шкільних методоб'єднаннях, педрадах тощо. Частково на вказаних вище засіданнях проводиться й корекційна робота.

У системі освіти на сучасному етапі акцент роблять на управління цілісним педагогічним процесом на науковій основі, розуміння всієї його складності, знання механізмів і закономірностей педагогічної взаємодії, які сприяють розвитку особистості, що є основним завданням освіти. Діяльність кожного керівника, педагога освітнього закладу супроводжують інноваційні процеси, які дають їм змогу професійно саморозвиватися, реалізовувати творчий потенціал. Психологічна служба має першочергове завдання – вести соціально-психолого-педагогічний супровід всіх учасників навчально-виховного процесу.

Для забезпечення якості та ефективності окремих нововведень і загального інноваційного процесу в навчальних закладах необхідно враховувати, відстежувати, прогнозувати наслідки інновацій для системи управління; закладу освіти; психологічного клімату всередині колективу; кожної частини об'єкта навчально-виховного процесу; кожного управлінця. Усе це виокремлює управління педагогічними інноваціями у самостійний вид діяльності психологічної служби району. Робота фахівців психологічної служби направлена на відстеження готовності до інноваційної діяльності як керівника так й педагога навчального закладу.

Готовність до інноваційної діяльності є внутрішньою силою, що формує інноваційну позицію педагога. За структурою це складне інтегроване утворення, яке охоплює різноманітні якості, властивості, знання, навички особистості. Як один із важливих компонентів професійної готовності, вона є передумовою ефективної діяльності педагога, максимальної реалізації його можливостей, розкриття творчого потенціалу. Джерела готовності до інноваційної діяльності сягають проблематики особистісного розвитку, професійної спрямованості, освіти, виховання й самовиховання, самовизначення педагога. А це визначає проблематику і зміст професійної та особистісної підготовки педагога, актуалізує необхідність створення педагогічних систем, зорієнтованих на інноваційну діяльність, відповідно на пошук нових підходів до підготовки майбутнього педагога. Дані питання включені в плани роботи фахівців психологічної служби, а саме під час проведення психологічної просвіти. Все налаштовано на те, щоб педагог набував:[7]

- творчу уяву;
- стійку систему знань, що розкривають суть, структуру і види інноваційно-педагогічної діяльності;

- уміння цілеспрямовано генерувати нові нестандартні ідеї з використанням інтелектуальних інструментів і механізмів самореалізації;
- психолого-педагогічні знання про освоєння і впровадження інноваційних процесів у систему освіти;
- спеціальні психолого-педагогічні методи, прийоми й засоби, використання яких дає змогу активно включитися в інноваційну педагогічну діяльність.

Педагогу інноваційного спрямування під час навчально-виховного процесу необхідно вміти реалізовувати:

- педагогічний гуманізм (довіра до вихованців, повага до їх особистості, гідності, впевненість у своїх здібностях і можливостях);
- емпатійне розуміння вихованців (прагнення й вміння відчутти іншого як себе, розуміти внутрішній світ вихованців, сприймати їх позиції);
- співробітництво (поступове перетворення вихованців на співтворців педагогічного процесу);
- діалогізм (уміння слухати дитину, цікавитися її думкою, розвивати міжособистісний діалог на основі рівності, взаємного розуміння і співтворчості).

У сучасних умовах інноваційна діяльність як педагога так і працівника психологічної служби має відповідати основним принципам:

1. Принцип інтеграції освіти. Передбачає посилену увагу до особистості кожної дитини як вищої соціальної цінності суспільства, орієнтацію на формування громадянина з високими інтелектуальними, моральними, психологічними, фізичними якостями.

2. Принцип диференціації та індивідуалізації освіти. Налаштовує на забезпечення умов для повноцінного вияву і розвитку здібностей кожного вихованця.

3. Принцип демократизації освіти. Дотримання його зобов'язує до створення передумов для розвитку активності, ініціативи, творчості учнів і вчителів, зацікавленості їх взаємодії, широкої участі громадськості у управлінні освітою.[2]

Реалізація цих принципів вимагає від працівників психологічної служби району переходу від нормативної до інноваційної, творчої діяльності, що передбачає зміну характеру освітньої системи, змісту, методів, форм, технологій навчання і виховання. Метою психологічної служби за таких умов є вільний розвиток індивідуальних здібностей, мотивів, особистісних цінностей різнобічної, творчої особистості.

Серед форм психологічної просвіти, які проводять фахівці

психологічної служби району виділяються такі: психолого-педагогічні читання, науково-практичні конференції, семінари, проблемні семінари, психолого-педагогічні виставки.

Найефективнішими моделями проведення психологічної просвіти є дискусії та ділові ігри. У їх структурі виділяють чотири етапи:

1. Орієнтація – представлення теми, що вивчається, характеристика імітації та ігрових правил, огляд загального ходу гри.

2. Підготовка до проведення – виклад сценарію, ігрових завдань, правил, ролей, процедур. Для проведення гри важливо детально опрацювати ігровий задум обох сценаріїв, у яких мають бути відображені сюжетна схема, загальний план гри. Складаються вони з таких розділів, як опис ігрової обстановки, атрибутів гри; розроблення репертуару ігрових дій; характеристика організації гри; створення методичних вказівок для учасників гри.

3. Проведення гри – організація і фіксація ігрових дій, коригування неточностей тощо.

4. Обговорення гри – описовий огляд – характеристика «подій» гри та їх сприйняття учасниками.

Реалізацію такої структурної схеми можна проілюструвати на прикладі ділових ігор, які впроваджує у практику авторка досвіду:

«Мистецтво керівництва: секрети ефективного управління» (додаток 1), «Сучасний урок - унікальна і неповторна дидактична форма навчання і виховання» «Формування і пізнання дитиною людського «Я» у процесі життєдіяльності», що має на меті формування алгоритму впровадження нововведення в навчально-виховний процес закладу, а також набуття практики колективної діяльності у виробленні рішень.

Ділова гра – метод імітації прийняття рішення в різних виробничих ситуаціях, умовне відтворення організаційної ситуації в ігровій формі.

Найсуттєвішим моментом ділової гри має бути збереження її своєрідності як ігрової діяльності у межах навчальної, що створює можливості для максимального виявлення самостійності, ініціативи, активності і творчості.

Ділові ігри сприяють закріпленню теоретичних знань, формують управлінські вміння, розвивають творчий підхід до моделювання освітніх систем, підвищують ефективність інтелектуальної праці.

Ігрове моделювання розкриває простір для пошуку самостійного розв'язання професійного завдання, корекції цього процесу. Головними способами ігрового моделювання педагогічної діяльності є мікророзкладання, реалізація педагогічних ситуацій, соціально-

психологічний тренінг, психодрама, дидактичні спектаклі тощо. Ігрове моделювання охоплює й такі форми творчого пошуку, як мозковий штурм, дискусії, метод синектики (об'єднання різномірних елементів).

За ігрового моделювання відбувається перехід навчальної діяльності у навчально-творчу, оскільки створені умови сприяють використанню потенційних можливостей керівників, учителів, практичних психологів та соціальних педагогів, їх творчих здібностей. Ігрове моделювання дає змогу уникнути педагогічних стереотипів, шаблонів, що особливо важливо у розвитку готовності до нововведень як складової інноваційної поведінки фахівця [3].

Отже, власний внесок методиста психологічної служби системи освіти району в розробку науково-методичної проблеми «Застосування інтерактивних методів та інноваційних технологій, як складових методичної роботи» полягає у розробці й висвітленні ролі даної теми, як психологічного компоненту управління, у реалізації змісту та основних напрямків діяльності психологічної служби. Розроблена система застосування інтерактивних методів та інноваційних технологій на сучасному етапі впроваджується на рівні «район-школи» та має певні результати.

Висновки

1. Зміст та основні напрямки діяльності психологічної служби системи освіти України визначають нова редакція Положення про діяльність психологічної служби системи освіти України, Концепція розвитку психологічної служби системи освіти України на період до 2012 року, методичний лист УНМЦППСР «Про основні напрямки діяльності психологічної служби системи освіти України у 2010-2011 н.р.».

2. Особливості підвищення ефективності діяльності психологічної служби системи освіти Бобровицького району відображаються в Програмі розвитку психологічної служби системи освіти району на період до 2012 року.

3. Збережено кадровий склад працівників психологічної служби та введено 1 ставку (2 особи) у навчальні заклади з малою наповнюваністю учнями сільської місцевості.

4. Методистом районного методичного кабінету реалізуються у поєднанні управлінська, методична, практична функції щодо розвитку та підвищення ефективності діяльності психологічної служби.

5. Структурні й функціональні компоненти інноваційної діяльності всіх учасників навчально-виховного процесу перебувають у взаємодії й утворюють цілісну, динамічну систему.

6. Досягнення високого рівня сформованості інноваційної діяльності всіх учасників навчально-виховного процесу можливе не тільки в наслідок високого рівня потенціалу особистості, але й у таких випадках: обмежених можливостей здійснення творчого задуму за наявності професійної та мотиваційної готовності; виконання системних, комплексних навчальних завдань, спрямованих на підвищення творчої активності як керівників закладів так і вчителів, практичних психологів та соціальних педагогів.

7. Формування у всіх учасників навчально-виховного процесу високого рівня інноваційної готовності – дуже важлива процедура, підґрунтя успішного впровадження нових підходів і форм роботи, основа сприятливого інноваційного середовища в колективі.

8. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів обраної проблеми, тому передбачається подальше дослідження застосування інтерактивних методів та інноваційних технологій в організації сучасного змісту та основних напрямків діяльності психологічної служби системи освіти району.

Рекомендації:

1. Обговорити результати діючої системи впровадження інтерактивних методів та інноваційних технологій, як складових методичної роботи у розвитку та діяльності психологічної служби системи освіти району на семінарі-наradі директорів навчальних закладів та методичній раді районного методичного кабінету.

2. Розповсюдити серед всіх учасників навчально-виховного процесу району методичні рекомендації «Застосування інтерактивних методів та інноваційних технологій, як складових методичної роботи».

3. Сучасні здобутки у розвитку психологічної служби та завдання Концепції, Програми розвитку психологічної служби системи освіти району на період до 2012 року є відправною точкою у подальшій роботі та підвищенні ефективності методичних, психологічних, соціально-педагогічних послуг.

4. Відслідковувати організацію застосування інтерактивних методів та інноваційних технологій на рівні навчального закладу під час вивчення стану діяльності психологічної служби.

5. Активізувати популяризацію результатів діяльності психологічної служби системи освіти району через засоби масової інформації.

6. Формувати позитивний імідж керівника, вчителя, практичного психолога та соціального педагога.

Література

1. Аносов І.П. Сучасний освітній процес: антропологічний аспект.- Київ, 2003. – 392с.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. – Київ, 1998. – 120с.
3. Бондарева К.І., Козлова О.Г. Педагогічний аналіз інноваційної діяльності вчителя: Науково-методичний посібник. – Суми, 2001. – 220с.
4. Ващенко Л.М. Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону: Монографія. – Київ.,2005. – 320с.
5. Грабовська Т.І., Галапканич М.І., Химинець В.В. Інноваційний розвиток освіти: особливості, тенденції, перспективи. – Ужгород , 2006. – 232с.
6. Григорьева Е. Модернизация образования: как относится к ней школьные учителя? // Директор школы. – 2003. - №9-10. – С.126-129
7. Гуров Ю.С. Інноваційна діяльність менеджера освітніх установ / Ю.С. Гуров, С.Ю.Гуров // Управління школою. – №10 -11. – С.13.
8. Закон України «Про освіту» / ст.21, ст.22
9. Збірник нормативно-правових документів психологічної служби та ПМПК системи освіти України. / Упоряд. В.Г. Панок, І.І.Цушко, А.Г.Обухівська. – Київ.: Шк. світ., 2008. – 256с.
10. Збірник нормативно-правових документів психологічної служби та ПМПК системи освіти України. 2005-2006 навчальний рік / Упоряд. В.Г. Панок, І.І.Цушко, А.Г.Обухівська. – Київ.: Ніка-Центр, 2006. – 224с.
11. Збірник нормативно-правових документів психологічної служби та ПМПК системи освіти України. / Упоряд. В.Г. Панок, І.І. Цушко. – Київ.: Ніка-Центр, 2004. – 340с.
12. Мельникова Н. Готовим педагога – інноватора // Народное образование. – 1996. - №4,5. – С.56-58.
13. Паламарчук В.Ф. Педагогічні інновації: міфи та реалії // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2002. – №3.
14. Панок В.Г. До побудови теоретичних засад української практичної психології // Проблеми розвиваючого навчання: Матер. I та II Міжнарод. конф. / За ред. Академіка С.Д.Максименка. – К., 1997, - С.344-351.
15. Панок В. Г. Принципи та організаційні моделі діяльності психологічної служби системи освіти // Психолог. – 2009. – №38-39. – С.3-11.
16. Положення про психологічну службу системи освіти України

(наказ Міністерства освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 02.07.2009 №616).

17. Практичному психологу навчального закладу: організація роботи, документація / за ред. В.Г.Панка; упоряд.: Н.В.Лунченко, Т.Ш.Червона. – К.: Шк.світ, 2009. – 128с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).

18. Рабочая книга школьного психолога / И.В.Дубровина, М.К.Акимова, Е.М.Борисова и др.; Под ред. И.В.Дубровиной. – Москва: Просвещение, 1991. – 303с.

19. Савченко О.Я. Державні стандарти шкільної освіти і управління інноваційними процесами // Пед. Газета. – 2001. – №8. – С.8.

20. Словник термінів та понять менеджменту // Управління освітою. – 2006. – березень. С.6-7.

21. Химинець В.В. Інновації в сучасній школі. – Ужгород, 2004. – 168с.

22. Химинець В.В., Сивохоп Я.М., Петрус В.В. Психолого-педагогічні аспекти інноваційних технологій. – Ужгород, 2006. – 148с.

9. Науково-методичне забезпечення діяльності практичних психологів закладів освіти інтернатного типу

Лісовецька Ірина Миколаївна,
методист Чернігівського
обласного центру практичної
психології і соціальної роботи

В сучасних умовах розвитку психологічної служби системи освіти України великого значення набуває система науково-методичної роботи, головною метою якої є не лише надання реальної, дієвої допомоги працівникам психологічної служби у розвитку їх професійної майстерності, але й активізація творчого потенціалу кожного.

Науково-методичне забезпечення – це цілісна система взаємопов'язаних дій і заходів, що базуються на досягненнях сучасної психолого-педагогічної науки, передового досвіду, конкретного аналізу діяльності практичних психологів та ефективності психолого-педагогічного супроводу навчально-виховного процесу, рівня професійної компетентності і спрямована на всебічне підвищення професійної майстерності й ефективності діяльності кожного психолога на більш якісному рівні.

Головна **мета** даного досвіду полягає у підвищенні рівня професійної компетентності практичних психологів і психологічній просвіті педагогічних колективів закладів освіти інтернатного типу, надання дієвої допомоги у розвитку їх майстерності як комплексу професійних знань, навичок, умінь через науково-методичне забезпечення їх діяльності.

Авторка досвіду в своїй роботі використовує різні напрямки та види роботи щодо науково-методичного забезпечення діяльності практичних психологів закладів освіти інтернатного типу.

Завдання:

1. Проаналізувати стан розвитку та діяльності психологічної служби закладів освіти інтернатного типу області.
2. Проаналізувати кадровий склад практичних психологів інтернатних закладів.
3. Провести обласний огляд-конкурс кабінетів практичних психологів і соціальних педагогів закладів освіти інтернатного типу.
3. Надати методичну допомогу психологам-початківцям закладів освіти інтернатного типу.

4. Поповнити картотеку психологічного інструментарію практичних психологів-початківців освітніх закладів.

5. Підготувати на відділи (управління) освіти, заклади освіти обласного підпорядкування інструктивно-методичний лист «Про організацію роботи педагогічних працівників з попередження суїцидальної поведінки», «Про здійснення системного психолого-педагогічного супроводу дітей дошкільного і шкільного віку в умовах інклюзивного навчального закладу».

6. Надати методичну допомогу працівникам психологічної служби з проблем: «Психологічна профілактика суїцидальних тенденцій в учнівської молоді», «Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах спеціального навчального закладу».

7. Розробити тренінгову програму аксіологічного спрямування «Шлях до себе» з метою підвищення рівня самооцінки підлітків інтернатних закладів.

8. Написати методичні рекомендації «Науково-методичні аспекти впровадження аксіологічного тренінгу «Шлях до себе».

9. Проаналізувати результати впровадження тренінгової програми «Шлях до себе» в освітніх закладах області.

10. Упорядкувати матеріали до методичного посібника «Система психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах спеціального навчального закладу».

11. Здійснити виїзди у загальноосвітні та спеціальні загальноосвітні школи-інтернати області з метою надання методичної допомоги працівникам психологічних служб.

12. Вивчити стан діяльності психологічних служб закладів освіти інтернатного типу в період проведення державних атестацій управлінням освіти і науки Чернігівської облдержадміністрації.

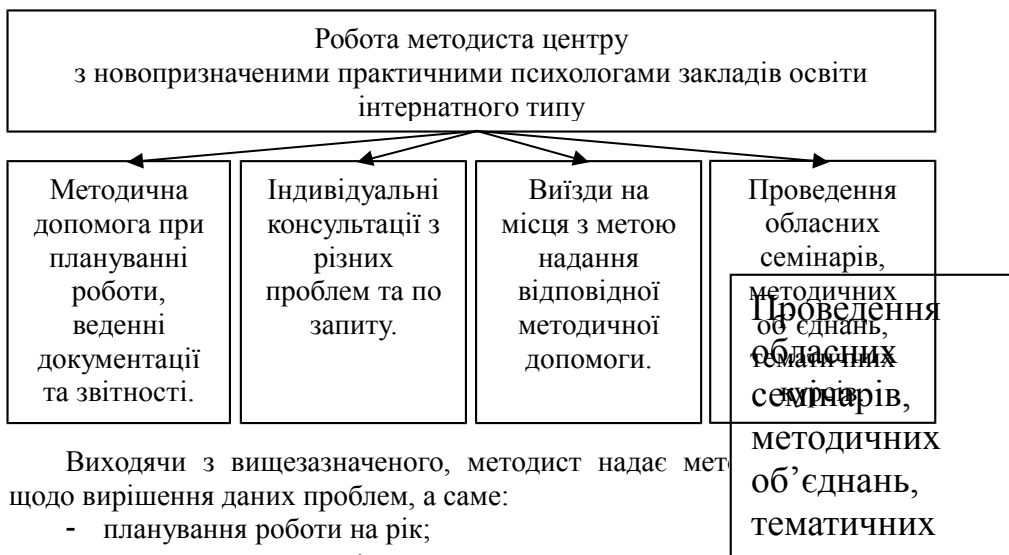
13. Систематично вивчати вітчизняний і закордонний передовий психологічний досвід з метою впровадження новітніх тенденцій щодо забезпечення психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами.

14. Надавати консультативну допомогу працівникам психологічної служби області, педагогам, проводити просвітницьку роботу.

На даний час в Чернігівській області функціонує 18 інтернатних закладів: 10 загальноосвітніх, 7 спеціальних та 1 дошкільний навчальний заклад інтернатного типу. Забезпечення практичними психологами закладів освіти інтернатного типу складає 100%, соціальними педагогами – 89%. Проаналізувавши кадровий склад практичних психологів

інтернатних закладів, зроблено висновок, що 72% від загальної кількості становлять молоді спеціалісти. Таким чином, у діяльності новопризначених практичних психологів має місце значна невизначеність у плануванні роботи, веденні документації та специфіці психолого-педагогічного супроводу вихованців інтернатних закладів, як загальноосвітніх так і спеціальних. Вивчення стану діяльності практичних психологів свідчить про наявність певних проблем щодо ефективності психолого-педагогічного супроводу навчально-виховного процесу закладів освіти інтернатного типу.

Першим кроком для вирішення даної проблеми є поповнення банку даних практичних психологів та соціальних педагогів у закладах освіти інтернатного типу. Аналізуючи склад психологічної служби, планується відповідна робота з новопризначеними практичними психологами.

Виходячи з вищезазначеного, методист надає мет. щодо вирішення даних проблем, а саме:

- планування роботи на рік;
- ведення документації;
- звітність;
- планування та проведення корекційно-розвивальної та відновлювальної роботи з вихованцями загальноосвітніх і спеціальних інтернатних закладів;
- робота з учнями, які стоять на внутрішкільному обліку;
- психолого-педагогічний супровід дітей «групи ризику»;
- індивідуальні та групові заняття з дітьми-інвалідами;
- допомога при визначенні тематики виступів на психолого-

педагогічних семінарах та методичних об'єднаннях педагогів інтернатних закладів.

З метою спрощення написання практичними психологами аналітичного звіту, з одного боку, аналізу проблем в діяльності психологів та плануванні методистом відповідної методичної допомоги, з іншого, розроблений алгоритм написання аналітичного звіту для практичних психологів інтернатних закладів. Алгоритм викладено у методичні рекомендації до написання аналітичного звіту практичного психолога закладу освіти інтернатного типу (Лист обласного центру практичної психології і соціальної роботи від 17.05.2010 № 57).

Однією із важливих умов для здійснення науково-методичного забезпечення діяльності практичних психологів є виїзди в інтернатні заклади. Саме на місці методист може об'єктивно оцінити умови роботи практичного психолога та ефективність психолого-педагогічного супроводу вихованців закладу. Для себе методист планує проведення відповідної роботи з психологом або психологами (якщо проблеми спільні) через надання відповідної методичної допомоги: консультування з проблеми, проведення семінарів, методичних об'єднань.

Щорічно здійснюється близько 7 виїздів до інтернатних закладів області. За 2010-2011 навчальний рік здійснено виїзди до Чернігівської, Яблунівської, Краснохутірської загальноосвітніх та Чернігівської, Городнянської, Сосницької, Удайцівської спеціальних загальноосвітніх інтернатних закладів, з метою надання методичної допомоги новопризначеним практичним психологам щодо організації змісту діяльності.

Крім того методистом центру постійно надається консультативна допомога та інформаційно-методична підтримка працівників психологічної служби, адміністрацій та педагогів закладів інтернатного типу області.

З метою підвищення фахової майстерності, поінформованості щодо специфіки роботи в інтернатному закладі та отримання методичної допомоги при вирішенні проблем актуальних для зазначених вище закладів (статеве виховання школярів, профілактика насильства серед вихованців закладів, попередження суїцидальної поведінки) для працівників психологічної служби інтернатних закладів проводяться обласні семінари та методичні об'єднання.

Проведено обласний семінар для інспекторів з охорони дитинства та соціальних педагогів закладів освіти інтернатного типу з проблеми: «Соціальний супровід вихованців інтернатних закладів». Лісовецькою І.М.

було висвітлене питання на тему: «Соціалізація випускників закладів інтернатного типу».

Нею організовано проведення обласного семінару для практичних психологів закладів освіти інтернатного типу та спеціальних навчальних закладів з проблеми «Система медико-психолого-педагогічної реабілітації дітей в умовах спеціального навчального закладу» на базі дошкільного навчального закладу інклюзивного типу «Дитячий будинок інтернатного типу» м. Прилуки 24-25.11.2010 р. У роботі семінару взяли участь 32 особи.

Результатом семінару стало:

- підвищення поінформованості учасників семінару з проблеми медико-психолого-педагогічної реабілітації дітей в умовах спеціального навчального закладу;
- визначення методів і форм психологічної, соціальної, медичної допомоги дітям з особливими освітніми потребами;
- окреслено шляхи проведення корекційно-відновлювальної та розвивальної роботи з дітьми спеціальних навчальних закладів;
- обговорено методика застосування у практичній роботі з дітьми обладнання сенсорної та релаксаційної кімнат;
- надано рекомендації з організації психологічної просвіти серед педагогічних працівників.

Семінар пройшов змістовно, на належному рівні.

Систематично проводяться методичні об'єднання практичних психологів і соціальних педагогів. У поточному навчальному році проведено методичне об'єднання практичних психологів і соціальних педагогів закладів освіти інтернатного типу з проблеми «Соціально-педагогічний та психологічний супровід вихованців інтернатних закладів». Результатом роботи практичних психологів інтернатних закладів стало:

- удосконалення планування діяльності та ведення документації практичних психологів закладів освіти інтернатного типу;
- обговорено систему психолого-педагогічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами;
- окреслено шляхи профілактичної та корекційної роботи практичного психолога з дітьми, які схильні до девіантної поведінки;
- надано діагностичний інструментарій, орієнтований на виявлення ознак ризику суїцидальної поведінки серед учнівської молоді;
- роз'яснено ведення та заповнення індивідуальних карток психолого-педагогічного діагностування учнів шкіл-інтернатів.

Практичні психологи і соціальні педагоги закладів освіти

інтернатного типу проходять навчання з підготовки педагогів-тренерів Програми Міністерства освіти і науки України та ПРООН/ЮНЕЙДС «Сприяння просвітницькій роботі «рівний-рівному» серед молоді України щодо здорового способу життя». Авторка досвіду є тренером даної Програми. Аналіз забезпечення педагогами-тренерами інтернатних закладів дає змогу спланувати залучення працівників психологічної служби до тематичних курсів. На даний час 88% працівників психологічної служби інтернатних закладів пройшли дану Програму, отримали свідоцтва тренерів та методичну літературу. Впроваджується Програма під час проведення профілактичної роботи та на годинах факультативу.

Аналіз стану забезпечення працівників психологічної служби інтернатних закладів психологічними кабінетами зумовив необхідність проведення в області огляду-конкурсу конкурс кабінетів практичних психологів і соціальних педагогів закладів освіти інтернатного типу.

На виконання наказу обласного управління освіти і науки від 03.12.2008 р. № 440 «Про виконання рішення колегії Міністерства освіти і науки України з питання «Про стан та подальший розвиток психологічної служби системи освіти України», відповідно до плану дій Програми розвитку психологічної служби системи освіти області на період до 2012 р. (п.3.10) та з метою створення належних умов праці практичних психологів та соціальних педагогів було проведено у 2008-2009 роках обласний огляд-конкурс кабінетів практичних психологів і соціальних педагогів закладів освіти інтернатного типу (наказ обласного управління освіти і науки Чернігівської обласної державної адміністрації від 28.01.2009 р. № 48 «Про проведення огляду-конкурсу кабінетів практичних психологів і соціальних педагогів закладів освіти інтернатного типу»).

В ході I етапу, відбіркового, вивчався стан організаційно-методичного забезпечення діяльності практичних психологів і соціальних педагогів, ведення ними ділової документації та здійснення психологічного та соціально-педагогічного супроводу навчально-виховного процесу.

У жовтні-листопаді 2009 року був проведений II етап обласного огляду-конкурсу кабінетів практичних психологів і соціальних педагогів закладів освіти інтернатного типу, під час якого вивчалась матеріально-технічна база кабінетів практичних психологів та соціальних педагогів інтернатних закладів, а також аналізувався стан ефективності використання спеціалістами психологічної служби матеріального та методичного ресурсів кабінетів у практичній діяльності.

Відповідно до наказу управління освіти і науки від 28.01.2009 № 48

«Про проведення огляду-конкурсу кабінетів практичних психологів і соціальних педагогів закладів освіти інтернатного типу» методистом обласного центру практичної психології і соціальної роботи Лісовецькою Іриною Миколаївною був здійснений виїзд до наступних закладів:

- Черешенської загальноосвітньої школи-інтернату з проблеми «Аналіз навчально-методичного забезпечення діяльності кабінетів практичного психолога і соціального педагога» (03.12.09 р.);

- Прилуцького дитячого будинку інтернатного типу «Сонечко» з проблеми «Аналіз навчально-методичного забезпечення діяльності кабінетів практичного психолога і соціального педагога» (9.12.09 р.);

- Прилуцької спеціальної загальноосвітньої школи інтернату з проблеми «Аналіз навчально-методичного забезпечення діяльності кабінетів практичного психолога і соціального педагога» (10.12.09 р.);

- Удайцівської спеціальної загальноосвітньої школи інтернату з проблеми «Аналіз навчально-методичного забезпечення діяльності кабінетів практичного психолога і соціального педагога» (11.12.09 р.);

- Новгород-Сіверської державної гімназії ім. К.Д. Ушинського з проблеми «Аналіз навчально-методичного забезпечення діяльності кабінетів практичного психолога і соціального педагога» (15.12.09 р.)

Вивчалась матеріально-технічна база кабінетів практичних психологів та соціальних педагогів інтернатних закладів, які прийняли участь у конкурсі, а також аналізувався стан ефективності використання спеціалістами психологічної служби матеріального та методичного ресурсів кабінетів у практичній діяльності.

Вивчення стану діяльності практичних психологів здійснювався за допомогою наступних методів і форм роботи: бесіди, спостереження, аналізу документації, планування роботи, системи звітності, методичного забезпечення, анкетування учнів шкіл.

Аналіз діяльності практичних психологів інтернатних закладів свідчить:

— спеціалісти психологічної служби працюють у відповідності до нормативно-правових документів, які регламентують діяльність психологічної служби системи освіти України;

— практичні психологи дотримуються педагогічної етики та Етичного кодексу психолога, конфіденційності інформації про вихованців;

— фахівці достатню увагу приділяють проведенню індивідуальної та групової діагностики, корекції, консультуванню, проведенню

психологічних тренінгів з усіма учасниками навчально-виховного процесу;
— у школах створені психологічні куточки, які оновлюються новою інформацією;

— в закладах створена «Скринька довіри» та дошка «Зворотній зв'язок»;

— працівники психологічної служби постійно залучаються до участі та виступах на педагогічних радах школи, психолого-педагогічних семінарах, методичних об'єднань класних керівників та вихователів, батьківських зборах;

— налагоджена тісна співпраця з міським методичним кабінетом та обласним центром практичної психології та соціальної роботи, проводяться спільні заходи з метою покращення стану навчально-виховного процесу.

За результатами проведення обласного огляду-конкурсу кабінетів практичних психологів і соціальних педагогів підготовлено проект наказу про підсумки конкурсу.

Досвід діяльності психологічного кабінету і сенсорної кімнати практичного психолога Прилуцького дошкільного навчального закладу «Дитячий будинок інтернатного типу» Васько Алли Миколаївни поширюється серед практичних психологів області.

З метою підвищення рівня професійної компетентності практичних психологів і психологічної просвіти педагогічних колективів інтернатних закладів авторка досвіду протягом атестаційного періоду читала лекції, проводила тренінги на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників області:

- практичних психологів і соціальних педагогів;
- практичних психологів дошкільних навчальних закладів і навчально-виховних комплексів;
- учителів-дефектологів спеціальних загальноосвітніх шкіл-інтернатів;
- учителів-логопедів;
- вихователів загальноосвітніх шкіл-інтернатів;
- директорів загальноосвітніх навчальних закладів;
- практичних психологів, педагогів-організаторів, керівників гуртків (при профілакторії).

На курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників розроблені та читаються такі лекції:

- «Психолого-педагогічний аспект інклюзивної освіти»;

- «Корекційно-розвивальні програми. Специфіка складання»;
- «Психолого-педагогічний тренінг як засіб соціалізації дітей з особливими освітніми потребами»;
- «Профілактика насильства серед вихованців шкіл-інтернатів»;
- «Попередження професійного вигорання серед педагогічних працівників».

Окрім лекцій, слухачі курсів звертаються за допомогою до авторки досвіду для вирішення певних проблем у своїй роботі.

Лісовецька І.М. також бере участь у проведенні обласних семінарів для педагогічних працівників області:

1. «Організаційно-методичні основи реалізації Плану дій Концепції розвитку психологічної служби системи освіти у 2009-2010 н.р.» (6.10.2009 р.) – для методисти РМК, відповідальних за психологічну службу області.

Лісовецькою І.М. висвітлена тема «Система профілактичної та корекційної роботи психологічною службою закладу щодо попередження суїцидальних тенденцій в учнівській молоді». Увага була акцентована на такі питання:

- програма корекційної та профілактичної роботи з школярами групи ризику;
- використання спеціальних психодіагностичних методів;
- корекційні заходи з учнями.

2. «Інноваційні технології в корекційно-логопедичній роботі» – обласний семінар для логопедів (29.10.09 р.). Авторкою досвіду було висвітлено питання «Специфіка психолого-педагогічного впливу кольорів на розвиток дітей дошкільного і молодшого шкільного віку».

3. «Організаційно-методичні основи реалізації Плану дій Концепції розвитку психологічної служби системи освіти у 2010-2011 н.р.» (21.10.2010 р.) обласний семінар для методистів з психологічної служби методичних кабінетів відділів освіти районних державних адміністрацій, науково-методичних центрів управлінь освіти міських рад. Лісовецькою І.М. була представлена авторська корекційно-розвивальна програма «Шлях до себе», яка спрямована на підвищення самооцінки підлітків засобом аксіологічного тренінгу» та висвітлена тема «Експериментальна робота працівників психологічної служби з впровадження корекційно-розвивальної тренінгової програми «Шлях до себе».

4. «Дослідження виникнення та профілактика суїцидальних ризиків в учнівській молоді професійно-технічних навчальних закладів » (17.02.2011

р.) обласний семінар для практичних психологів і соціальних педагогів професійно-технічних навчальних закладів. Методистом обласного центру практичної психології і соціальної роботи була акцентована увага на питанні «Профілактика суїцидальних ризиків в учнівській молоді професійно-технічних навчальних закладів» та представлена тренінгова програма аксіологічного спрямування «Шлях до себе».

5. «Корекційно-розвивальний логопедичний вплив на дитину з порушенням мовлення» (22.02.2011 р.) - обласний семінар логопедів. Авторкою досвіду було розкрито питання «Психолого-педагогічний супровід дітей з порушенням мовлення. Практичний аспект».

В інституті післядипломної педагогічної освіти ім. К.Д. Ушинського запроваджена практика проведення навчально-методичних семінарів для методистів інституту. На одному із таких семінарів Лісовецькою І.М. висвітлено тему «Інклюзивна освіта: реалії та перспективи» та підготовлено презентацію.

Одним із головних завдань психологічної служби системи освіти України – є збереження психічного здоров'я усіх учасників навчально-виховного процесу, а особливо – дітей та підлітків.

Враховуючи актуальні проблеми сьогодення, а саме: скоєння дітьми та підлітками області суїцидальних дій Лісовецькою І.М. був підготовлений та розповсюджений на відділі (управління) освіти, заклади освіти обласного підпорядкування інструктивно-методичний лист «Про організацію роботи педагогічних працівників з попередження суїцидальної поведінки» (лист управління освіти і науки від 31.10.09 №02-10/3584).

З метою привернення уваги широкого кола людей до проблем суїцидальної поведінки серед молоді області та поінформованості щодо поведінкових ознак, які свідчать про кризовий стан дитини та надання рекомендацій оточуючим як налаштувати контакт з людиною, схильною до самогубства й таким чином попередити його, методистом центру була написана та опублікована стаття «Проблеми вирішить життя» в газеті «Деснянська правда» (№60 (28027) 5 червня 2010 р.) та надане інтерв'ю журналістам газети «Гарт» – «Ти можеш врятувати чиєсь життя» (№24, 11 червня 2010 р.).

Аналіз проблем розвитку особистості дитини інтернатного закладу Лісовецькою І.М. зумовили проведення дослідження рівня самооцінки підлітків. Дослідження було організовано на базі Чернігівської загальноосвітньої школи-інтернату імені Ю.М.Коцюбинського серед учнів 8-х класів. В опитуванні взяли участь 32 особи. Результати дослідження дають змогу зробити наступні висновки: 78% підлітків мають низький

рівень самооцінки; 22% обстежуваних мають адекватний рівень самооцінки; та 0% учнів мають завищену самооцінку.

Оскільки занижена самооцінка може бути причиною будь-яких поведінкових девіацій, то перед нею постала задача пошуку ефективного психологічного інструментарію. За результатами дослідження методистом центру розроблена тренінгова програма аксіологічного спрямування «Шлях до себе», мета якої – формування адекватної самооцінки дітей підліткового віку.

Даний тренінг був проведений з вихованцями інтернатного закладу, які за результатами констатуючого дослідження мали занижену та адекватну самооцінку. Експериментальну групу складало 19 осіб, з яких 15 мали занижену та 4 – адекватну самооцінки.

Проведено повторне дослідження рівня самооцінки підлітків та здійснено порівняльний аналіз даних, отриманих на етапі констатуючого дослідження та повторного контрольного тестування після проведення тренінгових занять за даною програмою.

Для порівняння взяті результати дослідження рівня самооцінки на першому (констатуючому) етапі та на третьому (контрольному) етапі експерименту (рис. 1).

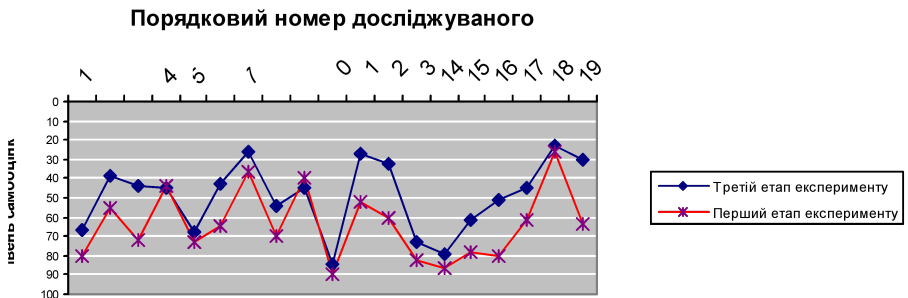

Рис. 1. Динаміка рівня самооцінки учнів експериментальної групи після проведення корекційно-розвивального тренінгу.

Якщо порівняти рівень самооцінки учасників тренінгової групи до та після формуючого експерименту, то маємо наступний розподіл результатів (рис. 2, 3):

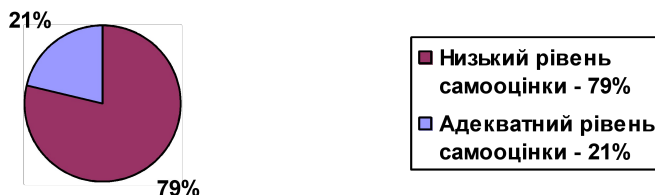

Рис. 2. Розподіл досліджуваних за рівнем самооцінки в експериментальній групі до проведення аксіологічного тренінгу «Шлях до себе».

Рис. 3. Розподіл досліджуваних за рівнем самооцінки в експериментальній групі після проведення аксіологічного тренінгу «Шлях до себе».

Тренінгова програма довела свою ефективність.

Наказом управління освіти і науки Чернігівської обласної державної адміністрації від 25.05.2010 №209 «Про стан виконання Програми розвитку психологічної служби системи освіти області» пунктом 2.5 тренінгова програма «Шлях до себе» рекомендована до впровадження в освітніх закладах області.

На основі здійсненої роботи авторкою досвіду написані методичні рекомендації «Науково – методичні аспекти впровадження аксіологічного тренінгу «Шлях до себе».

У методичних рекомендаціях розкривається поняття «Я-концепція», «самооцінка». Поданий теоретичний аналіз проблеми формування «Я-концепції» та самооцінки в підлітковому віці. Наводяться результати емпіричного дослідження рівня самооцінки дітей підліткового віку

закладів освіти інтернатного типу. Надані методичні рекомендації щодо проведення корекційно-розвивальної роботи з формування позитивної «Я-концепції» підлітків та алгоритм впровадження аксіологічного тренінгу в умовах навчального закладу. Представлена авторська тренінгова програма аксіологічного спрямування «Шлях до себе».

Методичні рекомендації «Науково – методичні аспекти впровадження аксіологічного тренінгу «Шлях до себе» затверджені вченою радою Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. К.Д.Ушинського протоколом №1 від 24.03.2011 р.

На основі проведеної роботи методистом центру написана стаття «Формування адекватної самооцінки підлітків інтернатних закладів», яка була надрукована у науково-методичному журналі управління освіти і науки Чернігівської обласної державної адміністрації та обласного інституту післядипломної педагогічної освіти «Педагогічні обрії» № 3 за 2011 р.

Тренінгова програма аксіологічного спрямування «Шлях до себе» пройшла апробацію у 11 освітніх закладах області.

Авторкою досвіду був підготовлений лист обласного центру практичної психології і соціальної роботи № від 05.04.2011 про результати впровадження профілактичної програми «Шлях до себе» в закладах освіти району (міста).

На основі отриманих інформацій з Бобровицького, Варвинського, Городнянського, Менського, Семенівського, Срібнянського, Щорського районів та Щорської загальноосвітньої школи інтернату і Новгород-Сіверської державної гімназії ім. К.Д. Ушинського зроблені висновки щодо ефективності впровадження Програми.

Перед проведенням Програми практичними психологами було проведено діагностування рівня самооцінки учнів. Діагностуванням було охоплено 660 учнів 7-10 класів. За рівнем самооцінки учасники розподілилися таким чином:

- учні, які мають занижену самооцінку – 172;
- учні, які мають адекватну самооцінку – 321;
- учні, які мають завищену самооцінку – 167.

На основі отриманих результатів, були сформовані тренінгові групи. Кількість учнів, які були залучені до Програми становить 218 чоловік; з них:

- учні, які мають занижену самооцінку – 111;
- учні, які мають адекватну самооцінку – 62;
- учні, які мають завищену самооцінку – 45.

Після проведення аксіологічного тренінгу «Шлях до себе» було проведено повторне діагностування щодо виявлення рівня самооцінки учасників тренінгових груп. Результати розподілилися таким чином:

- учні, які мають занижену самооцінку – 37;
- учні, які мають адекватну самооцінку – 150;
- учні, які мають завищену самооцінку – 31.

Якщо проаналізувати результати впровадження даної Програми в двох закладах освіти інтернатного типу, то маємо такі результати:

- 81 учень-вихованець інтернатного закладу був залучений до тренінгової програми; з них: 29 учнів мали занижену самооцінку, 27 учнів – адекватну та 25 завищену самооцінки.

- після проведення тренінгів за програмою «Шлях до себе» результати розподілилися так: 16 учнів мають занижену самооцінку, 55 – адекватну, 10 – завищену самооцінки.

Аналіз результатів діагностування свідчить про те, що під час проведення тренінгової програми «Шлях до себе» спостерігаються позитивні зміни щодо нормалізації самооцінки у дітей підліткового віку.

Таким чином, здійснюючи корекційно-розвивальну роботу, спрямовану на формування адекватної самооцінки необхідна скоординована співпраця усіх учасників навчально-виховного процесу.

Останнім часом набуває актуальності проблема щодо здійснення відповідного психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах спеціального навчального закладу та закладу освіти з інклюзивним навчанням. Знання педагогічних працівників про психологічні особливості дітей даної категорії є необхідною умовою здійснення ефективної корекційно-відновлювальної та розвивальної роботи. З огляду на вищезазначену проблему був упорядкований матеріал до методичного посібника «Система психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах спеціального навчального закладу», який затверджений вченою радою Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. К.Д.Ушинського протоколом №1 від 24.03.2011 р.

У методичному посібнику систематизовано матеріали, щодо роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби. Розкриваються поняття: «легка розумова відсталість», «олігофренія». Надається характеристика дітей з легкою розумовою відсталістю, особливості розвитку їх пізнавальних процесів та формування особистості. Наводиться програма психолого-педагогічного вивчення даної категорії дітей. Висвітлюється специфіка корекційно-відновлювальної і розвивальної роботи практичного психолога

закладу та наводяться приклади занять.

Працюючи над зазначеною науково-методичною проблемою є необхідним підвищення свого фахового рівня щодо впровадження новітніх тенденцій в забезпеченні психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами, тому авторка досвіду брала участь у проведенні науково-практичних семінарів та міжнародних конференціях:

- «Психолого-педагогічні аспекти інклюзивної освіти: за і проти» – Всеукраїнський круглий стіл;

- «Вирішення проблем охорони психічного здоров'я дітей в закладах освіти України» – міжнародний науково-практичний семінар;

- «Задоволення потреб людей із синдромом Дауна: поліпшення здоров'я, освіти і якості життя» – міжнародна конференція;

- «Підготовка дітей з інвалідністю до включення в загальноосвітній простір» – Всеукраїнська науково-практична конференція.

З метою здійснення ефективного психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного та інтегрованого навчання Лісовецькою І.М. підготовлений на відділі (управління) освіти, заклади освіти обласного підпорядкування проект інструктивно-методичного листа «Про здійснення системного психолого-педагогічного супроводу дітей дошкільного і шкільного віку в умовах інклюзивного навчального закладу».

Неперервна практична робота Лісовецької Ірини Миколаївни щодо психологічної допомоги дітям інтернатних закладів сприяє якісній методичній допомозі практичним психологам і педагогічним працівникам зазначених вище закладів.

Протягом атестаційного періоду авторка досвіду проводила з учнями Чернігівської загальноосвітньої школи-інтернату тренінгові заняття за Програмою «рівний-рівному» (учні 9-х класів) та за програмою «Шлях до себе» (учні 8-го класу). Також нею надавалися індивідуальні консультації як для дітей так і для педагогів інтернатних закладів.

Методистом центру здійснювалися виїзди у табір відпочинку «Зміна» с. Седнів де перебували вихованці інтернатних закладів під час літніх канікул. З дітьми проводилися заняття з елементами тренінгу спрямовані на попередження насильства та жорстокості, формування навичок ефективної взаємодії та підвищення впевненості у собі.

Висновки

1. Проаналізовано стан розвитку та діяльності психологічної служби закладів освіти інтернатного типу області.

2. Проаналізовано кадровий склад практичних психологів інтернатних закладів.

3. Проведено обласний огляд-конкурс кабінетів практичних психологів і соціальних педагогів закладів освіти інтернатного типу.

4. Надано методичну допомогу психологам-початківцям закладів освіти інтернатного типу.

5. Поповнено картотеку психологічного інструментарію практичних психологів-початківців освітніх закладів.

6. Підготовлено на відділи (управління) освіти, заклади освіти обласного підпорядкування інструктивно-методичний лист «Про організацію роботи педагогічних працівників з попередження суїцидальної поведінки» та проект інструктивно-методичного листа «Про здійснення системного психолого-педагогічного супроводу дітей дошкільного і шкільного віку в умовах інклюзивного навчального закладу».

7. Надано методичну допомогу працівникам психологічної служби з проблем: «Психологічна профілактика суїцидальних тенденцій в учнівської молоді», «Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах спеціального навчального закладу».

8. Розроблено тренінгову програму аксіологічного спрямування «Шлях до себе» з метою підвищення рівня самооцінки підлітків інтернатних закладів.

9. Написано методичні рекомендації «Науково - методичні аспекти впровадження аксіологічного тренінгу «Шлях до себе».

10. Проаналізовано результати впровадження тренінгової програми «Шлях до себе» в освітніх закладах області.

11. Написано методичний посібник «Система психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах спеціального навчального закладу».

12. Здійснено виїзди у загальноосвітні та спеціальні загальноосвітні школи-інтернати області з метою надання методичної допомоги працівникам психологічних служб.

13. Вивчено стан діяльності психологічних служб закладів освіти інтернатного типу в період проведення державних атестацій управлінням освіти і науки Чернігівської облдержадміністрації.

14. Систематично вивчається вітчизняний і закордонний передовий психологічний досвід з метою впровадження новітніх тенденцій в забезпеченні психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами.

15. Надані консультативні допомоги працівникам психологічної

служби області, педагогам.

Рекомендації:

1. Організувати проведення обласного семінару для працівників психологічної служби закладів освіти інтернатного типу з проблеми «Формування адекватної самооцінки підлітків інтернатних закладів. Експериментальна робота щодо впровадження корекційно-розвивальної тренінгової програми «Шлях до себе».

2. Впровадити профілактичну програму «Шлях до себе» в загальноосвітні інтернатні заклади.

3. Організувати проведення обласного семінару для практичних психологів закладів освіти інтернатного типу на базі Ніжинського дитячого будинку-інтернату з метою вивчення досвіду діяльності психологічної служби щодо роботи з дітьми з особливими потребами.

4. Залучати до проведення семінарів практичних психологів центрів соціально-психологічної реабілітації дітей з метою використання різноманітних форм супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.

5. Розробити методичні рекомендації для практичних психологів-початківців «Методичні рекомендації щодо планування та звітності практичних психологів закладів освіти інтернатного типу».

6. Узагальнити досвід роботи практичних психологів у класах психолого-педагогічної корекції. Рекомендувати до впровадження у навчальних закладів інклюзивної форми навчання.

7. Організувати проведення тематичних курсів з проблеми «Методика діяльності працівників психологічної служби у загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивним навчанням».

Література

1. Басина Е.З. Становление самооценки и образа Я. // Особенности психического развития детей 6-7-летнего возраста / Под. ред. Д.Б. Эльконина, А.Л. Венгера. – М.: Педагогика, 1988. – С.56-65.

2. Бернс Р. Развитие «Я – концепции» и воспитание. – М., 1986. – 154 с.

3. Бех І.Д. Виховання особистості: Підручник. – К.: Либідь, 2008. – 182 с.

4. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О.М.Степанов. – К.: Академвидав., 2006 – 424 с.

5. Рибалка В.В. Аксиологічні основи психологічної культури особистості: Навч. метод. посіб. – К.: АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих; Ін-т обдарованої дитини; АПН і МОН України, Укр.. наук.-метод. центр практ. психології і соц. роботи. – Чернівці: Технодрук, 2009. – 228 с.

6. Рибалка В.В. Психологічна профілактика суїцидальних тенденцій в учнівської молоді: Методичні рекомендації. – К.: ІПППО АПН України, КФ ВМУРОЛ «Україна», ПП Щербатих О.В. 2007. – 68 с.

7. Про світ дітей з особливими потребами: Порадник керівникам освітніх установ, вчителям, вихователям дошкільних закладів, шкіл-інтернатів та груп продовженого дня, батькам щодо роботи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку / Упор. Шнайдер В.І. – Кам'янець-Подільський : Абетка – НОВА, 2003.

8. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушенням слуху та інтелекту/ за ред. В.І.Бондаря, В.В.Засенка. – К.: ТОВ «Поліпром», 2007.

9. Синьов В.М., Матвєєва М.П., Хохліна О.П. Психологія розумово відсталої дитини: Підручник. – К.: Знання, 2008.

10. Соціальна адаптація дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб з їх числа. – Частина перша. – К.: Держслужба, 2008. – 240 с.

11. Стадненко Н.М., Матвєєва М.П., Обухівська А.Г. Нариси з олігофренопсихології / За загальною редакцією Н.М.Стадненко. – Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2002. – 200 с.

12. Усанова О.Н. Специальная психология. – СПб.: Питер, 2008 (Серия «Учебное пособие»).

10. Організація та методичне забезпечення діяльності працівників психологічної служби вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації

Нечипорук Наталя Михайлівна,
заступник директора
Вінницького обласного центру
практичної психології і
соціальної роботи

1. Психологічна служба вищого навчального закладу I-II рівня акредитації: актуальність розвитку

Психологічна служба вищого навчального закладу I-II рівня акредитації, діяльність якої забезпечується практичними психологами і соціальними педагогами, є складовою частиною психологічної служби системи освіти України.

Загальною метою діяльності психологічної служби у ВНЗ I-II р.а. є сприяння особистісному зростанню і професійному становленню студентів, ідентифікації та адаптації майбутніх спеціалістів. Практичні психологи і соціальні педагоги надають психологічні та соціальні послуги, здійснюють консультативну, науково-дослідну, психодіагностичну, психокорекційну, профорієнтаційну роботу тощо.

Психологічні і соціальні проблеми, з якими стикаються учасники навчально-виховного процесу в вищих навчальних закладах досить різноманітні: це й адаптація студентів до навчання в нових умовах, налагодження взаємовідносин з викладачами, формування психологічної готовності до майбутньої професії, а також особистісні проблеми, які виникають внаслідок низької психологічної культури студентів і характеризуються проявами внутрішніх та міжособистісних конфліктів, що веде до особистої дізгармонії, фрустрації, тривоги, невстигання у навчанні та оволодінні професією.

Саме психологічній службі у вищому навчальному закладі відводиться велика роль у вирішенні вищезазначених проблем.

У зв'язку з цим можна окреслити основні функціональні завдання практичних психологів і соціальних педагогів ВНЗ I-II р.а.:

1. Психологічне забезпечення навчально-виховного процесу:

1.1 Розробка професіограм та підготовка відповідного

психодіагностичного інструментарію, за яким проводиться відбір абітурієнтів на ту чи іншу спеціальність.

1.2 Полегшення процесу адаптації студентів до умов навчання:

- допомога в оволодінні новими прийомами навчальної діяльності;
- модифікація стилю спілкування з викладачами та однолітками.

1.2 Адаптація в професії та професійна ідентифікація майбутнього спеціаліста, вдосконалення професійно значущих, особистісних якостей та стереотипів поведінки.

1.3 Засвоєння основних професійних ролей та форм спілкування, формування професійної самосвідомості студентів.

1.4 Допомога викладачам у налагодженні контакту зі студентами та знаходженні оптимальних прийомів педагогічного впливу на них, гуманізація стосунків у студентських і викладацьких колективах.

1.5 Допомога студентам і викладачам у навчальних ситуаціях, що викликають значну емоційну напругу, наприклад, іспити, заліки, виробнича практика, тощо.

2. Психологічна просвіта викладачів і студентів, що спрямована на підвищення їх психологічної компетентності та психологічної культури:

- створення психологічного лекторію для викладачів та студентів;
- підготовка необхідних методичних рекомендацій;
- організація тематичних заходів, «круглих столів», тощо.

3. Психологічна допомога викладачам і студентам:

- ефективне реагування на конкретні психологічні проблеми, з якими стикається людина у своїй навчальній, професійній діяльності, в особистому житті;
- сприяння повноцінному особистісному розвитку студентів та створення належних умов для формування у них мотивації до навчання, самореалізації творчих здібностей, самовиховання і саморозвитку.

Дана робота здійснюється в напрямку:

- консультативної допомоги у розв'язання гострих житєвих прблем, криз, внутрішніх конфліктів;
- консультативної та обмеженої рамками вищого навчального закладу психокорекційної роботи, спрямованої на вироблення у студентів адекватних форм поведінки, комунікативних умінь у різноманітних житєвих, навчальних та професійних ситуаціях;
- сприяння позитивному розв'язанню конфліктів у педагогічних колективах, студентських групах.

Форми роботи: індивідуальні консультації, діагностичні процедури, соціологічні дослідження, бесіди, групові тренінги, виховні години,

просвітницькі заходи тощо.

Діяльність працівників психологічної служби ВНЗ I-II р.а. зумовлюється також:

- специфікою закладу і майбутньої професії студентів, особливостями їх професійної ідентифікації;
- специфікою психологічних завдань, що має виконувати психологічна служба у даному закладі;
- фінансовими та економічними можливостями закладу;
- наявністю відповідних кабінетів для здійснення психологічної і соціально-педагогічної роботи та сучасного обладнання.

Ефективною діяльністю психологічної служби у ВНЗ I-II р.а. може бути тільки за умови:

- наявності кваліфікованих фахівців, практичних психологів та соціальних педагогів;
- практичної спрямованості спеціалістів на своєчасне розв'язання психологічних проблем;
- орієнтації на реальні замовлення студентів, викладачів та актуальні для закладу психологічні і соціальні проблеми.

2. Особливості розвитку психологічної служби вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації Вінницької області

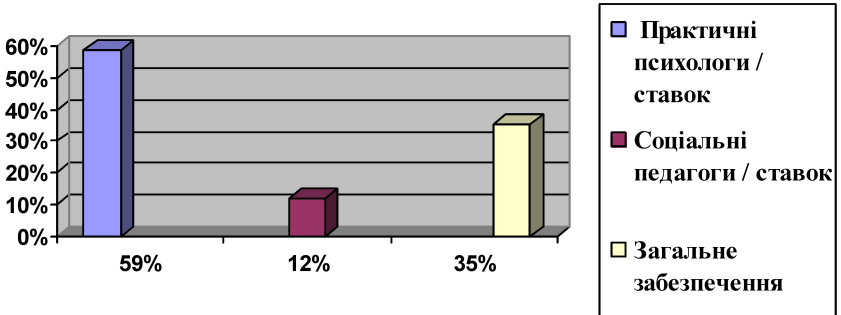
Особливості розвитку психологічної служби вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації Вінницької області безпосередньо впливають на зміст та вибір методів і форм здійснення координації та організації її діяльності Вінницьким обласним центром практичної психології і соціальної роботи. Тому необхідно надати коротку характеристику сучасному стану розвитку служби.

В Вінницькому обласному центрі практичної психології і соціальної роботи даний напрямок діяльності забезпечується Нечипорук Наталією Михайлівною, заступником директора Центру.

Станом на січень 2011 р. в області налічується 29 вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації, в яких працює 18 практичних психологів при кількості ставок – 17, що складає 59% від потреби ставок; 4 соціальних педагога при кількості ставок – 3,5, що складає забезпечення від потреби ставок – 12%. Всього по області забезпечено ВНЗ I-II р.а. працівниками психологічної служби – 35,3% від нормативної потреби ставок.

Забезпечення працівниками психологічної служби ВНЗ I-II р.а.

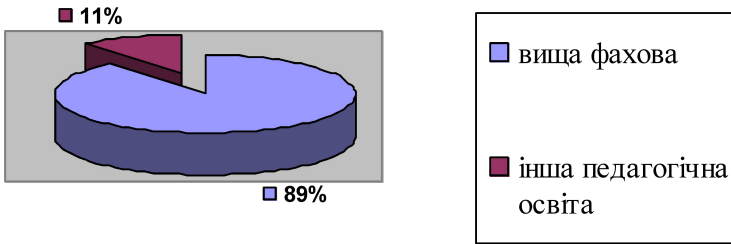
Вінницької області

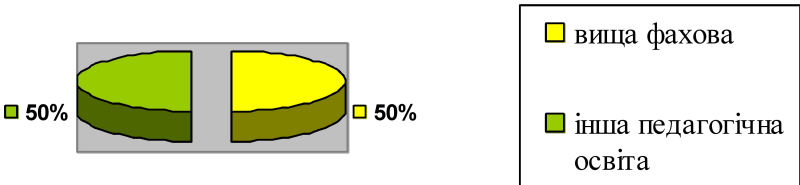
Освітній рівень працівників психологічної служби ВНЗ I-II р.а.:

- Практичні психологи – з фаховою психологічною освітою – 16 осіб (89%); мають іншу педагогічну освіту – 2 працівника (11%).
- Соціальні педагоги – з фаховою освітою – 2 особи (50%), мають іншу педагогічну освіту – 2 особи (50%).

Освітній рівень практичних психологів ВНЗ I-II р.а. Вінницької області

Освітній рівень соціальних педагогів ВНЗ I-II р.а. Вінницької області

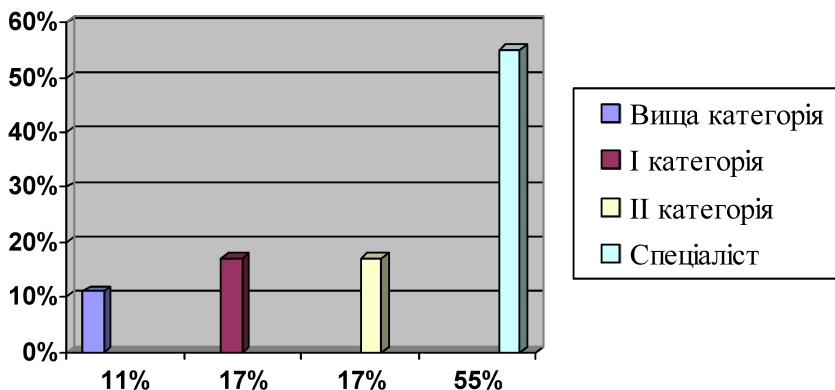

Кваліфікаційний рівень:

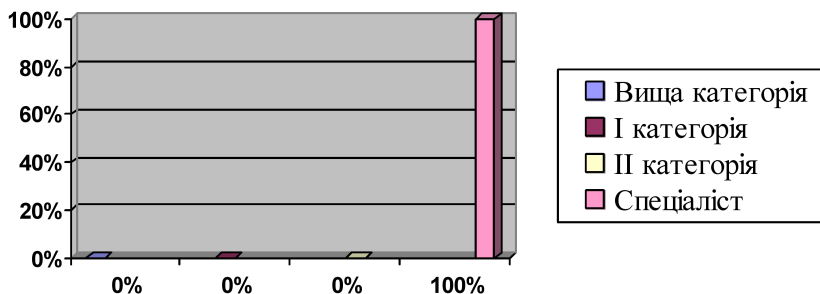
- Практичні психологи – „спеціаліст” 10 осіб – 55%;
- „спеціаліст II категорії” 3 особи – 17%;

	„спеціаліст I категорії”	3 особи – 17%;
	„спеціаліст вищої категорії”	2 особи – 11%.
Соціальні педагоги – „спеціаліст”		4 особи – 100%.

***Кваліфікаційний рівень практичних психологів ВНЗ I-II р.а.
Вінницької області***

***Кваліфікаційний рівень соціальних педагогів ВНЗ I-II р.а.
Вінницької області***

Психологічними кабінетами (кабінетами для соціально-педагогічної роботи), за звітами практичних психологів та соціальних педагогів, частково забезпечені (мають 1 приміщення) – 16 фахівців служби – 73%;

Суміщене робоче місце мають – 6 фахівців – 27%.

Жоден з працівників психологічної служби, на даний час, не забезпечений психологічним кабінетом в повному обсязі (2 приміщення).

У 2009 – 2010 н.р. курси підвищення кваліфікації в Університеті

менеджменту освіти пройшли два практичних психологи - працівники Бершадського і Гайсинського медичних коледжів, протягом 2007 – 2009 років при Вінницькому обласному інституті післядипломної освіти педагогічних працівників – 3 практичних психологи.

На курсах Вищої соціально – психологічної школи при Університеті менеджменту освіти підвищила свою кваліфікацію практичний психолог Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу.

Практичні психологи вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації області

- приймають участь у здійсненні освітньої, виховної роботи, спрямованої на забезпечення всебічного індивідуального розвитку студентів, збереження їх повноцінного психічного здоров'я;

- проводять психолого-педагогічну діагностику рівня адаптації студентів до нових умов навчання;

- впроваджують розвивальні, корекційні, просвітницькі програми у виховну діяльність з студентами;

- готують студентів до самостійного свідомого життя;

- здійснюють превентивне виховання, профілактику злочинності, алкоголізму і наркоманії, інших залежностей і шкідливих звичок серед підлітків та юнаків;

- проводять психологічну діагностику і психолого-педагогічну корекцію девіантної, асоціальної, адиктивної та суїцидальної поведінки студентів, супроводжують студентів – сиріт, студентів з інвалідністю та особливими освітніми потребами, студентів з неблагополучних сімей тощо.

Соціальні педагоги вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації області:

- вивчають та надають оцінку особливостям формування студентських колективів;

- досліджують спрямованість впливу та позитивного потенціалу соціального середовища (в тому числі, сім'ї), виявляють джерела негативного впливу на формування особистості студентів;

- надають необхідну консультативну соціально-педагогічну допомогу студентам, які потребують піклування чи перебувають у складних життєвих обставинах;

- сприяють захисту соціальних прав студентів, особливо студентів – сиріт та студентів з інвалідністю;

- беруть участь у формуванні в студентів навичок ведення здорового способу життя, сприяють попередженню негативних явищ серед студентів;

- надають соціальні послуги, спрямовані на задоволення соціальних потреб студентів, здійснюють соціально-педагогічний патронаж соціально незахищених категорій студентів;

- сприяють соціальній і професійній адаптації молоді.

(Схема напрямків діяльності працівників психологічної служби ВНЗ I-II р.а. області додається).

Працівники психологічної служби ВНЗ I-II р.а. Вінницької області приймають активну участь у реалізації національних, державних, обласних програм. В планах роботи практичних психологів і соціальних педагогів на 2010 – 2011 н.р. передбачені заходи на виконання:

- Державної програми подолання дитячої безпритульності і бездоглядності на 2006 – 2010 роки;

- Державної цільової програми протидії торгівлі людьми;

- Міжгалузевої комплексної програми «Здоров'я нації на 2002-2011 роки;

- Державної програми „Репродуктивне здоров'я нації на період до 2015р.”;

- Програми реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2003 – 2010 роки;

- Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ – інфекції на 2009 – 2013 роки;

- Комплексної програми профілактики правопорушень неповнолітніх в Вінницькій області;

- Обласної цільової програми „Молодь Вінниччини” тощо.

В жовтні 2010 р. на виконання „Плану заходів управління освіти і науки облдержадміністрації щодо виконання Єдиної комплексної правоохоронної програми Вінницької області на 2010 – 2014 роки” розроблено перспективне планування відповідної профілактичної діяльності працівників психологічної служби.

В грудні 2010 р. заступником директора ВОЦППСР Нечипорук Н.М. створено Систему комп'ютерного обліку учнів та студентів, схильних до вчинення правопорушень, бродяжництва та жебрацтва, вживання алкогольних напоїв, наркотичних засобів та психотропних речовин, схильних до суїцидальних вчинків, які поставлені на внутрішній облік в навчальних закладах області.

3. Методичне забезпечення діяльності працівників психологічної служби ВНЗ I-II р.а. області

Підвищенню ефективності здійснення методичного супроводу, керівництва і контролю за діяльністю практичних психологів і соціальних педагогів ВНЗ I-II р.а. області сприяло створення з вересня 2008 року самостійного обласного методичного об'єднання працівників психологічної служби ВНЗ I-II р.а. Керівником методичного об'єднання Вінницький обласний центр практичної психології і соціальної роботи запропонував призначити Поляк Ларису Петрівну, практичного психолога Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу (лист ВОЦППСР від 23.09.2008р. № 141 на ім'я голови Ради директорів ВНЗ I-II р.а. Вінницької області додається).

За 2,5 роки в рамках роботи методичного об'єднання ВОЦППСР проведено 11 обласних методичних семінарів з актуальних питань та напрямків роботи працівників психологічної служби і 3 наради з організаційних питань, з питань ведення фахової документації і звітності працівниками служби, проходження курсової підготовки та атестації.

Плани роботи методичного об'єднання погоджуються ВОЦППСР, затверджуються методистом базового коледжу у Вінницькій області і є обов'язковими до виконання.

ПЛАН РОБОТИ

методичного об'єднання практичних психологів та соціальних педагогів ВНЗ I-II рівнів акредитації Вінницької області на 2010 – 2011 навчальний рік

Дата, місце проведення	Тематика	Відповідальні
19.10.2010 р. Початок о 10.00 год Вінницький транспортний коледж	I ЗАСІДАННЯ 1. Лідерство як соціальний феномен. Психологічні аспекти комплексного розвитку лідерських якостей, як умова професійної підготовки студентів ВНЗ I-II р.а. 2. Тренінг лідерства, як засіб засвоєння студентами лідерської поведінки в процесі міжособистісної та міжгрупової взаємодії.	Нечипорук Н.М., заступник директора ВОЦППСР, Трушина Г.І., практичний психолог Вінницького транспортного коледжу
16.11.2010 р. Початок о 10.00 год Бершадське	II ЗАСІДАННЯ 1. Соціально – психологічні детермінанти агресивної поведінки сучасних підлітків. Діагностично-профілактичний етап корекційної роботи та загальна	Нечипорук Н.М., заступник директора ВОЦППСР, Линок А.С.,

медичне училище	психокорекція. 2.Активне соціально-психологічне навчання ефективному спілкуванню як умова попередження проявів жорстокості та насилля серед студентської молоді.	практичний психолог Бершадського медичного коледжу
15.02.2011 р. Початок о 10.00 год Брацлавський агроекономічний коледж	III ЗАСІДАННЯ 1. Психологічні аспекти самоактуалізації особистості студента – випускника інтернатного закладу. 2. Система роботи практичного психолога щодо здійснення психологічного супроводу дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в умовах їх навчання в ВНЗ І-ІІ р.а.	Нечипорук Н.М., заступник директора ВОЦППСР, Токаленко З.В., практичний психолог Брацлавського агроекономічного коледжу
15.03.2011 р. Початок о 10.00 год ВОЦППСР м. Вінниця, вул. Козицького, 33	IV ЗАСІДАННЯ 1. Молодіжна субкультура, її вплив на формування особистості підлітка. 2. Тренінг асертивності, як метод роботи практичного психолога та соціального педагога з формування у студентів навичок позитивної соціальної поведінки.	Нечипорук Н.М., заступник директора ВОЦППСР,

**Заступник директора ВОЦППСР
Голова методичного об'єднання**

**Нечипорук Н.М.
Поляк Л.П.**

ВОЦППСР систематично надається методична допомога практичним психологам і соціальним педагогам у підготовці обласних семінарів щодо їх змісту, вибору психологічних методик та технік, структури та методики проведення відкритих занять з студентами, опрацювання тренінгових вправ з колегами. Схвальні відгуки про рівень проведення обласних семінарів отримано від методиста обласного базового коледжу Моторної Лесі Володимирівни, яка особисто приймала участь в багатьох семінарах, від керівників і методистів навчальних закладів, на базі яких проводились заходи, а також безпосередньо від практичних психологів і соціальних педагогів.

Заступник директора ВОЦППСР методично супроводжує діяльність молодих фахівців, новопризначених працівників служби, а також тих, хто атестується.

Протягом 2009-2011 років для практичних психологів та соціальних

педагогів ВНЗ I-II р.а. ВОЦППСР тричі було організовано навчання за просвітницько-профілактичною програмою „Сприяння просвітницькій роботі „рівний – рівному” серед молоді України щодо здорового способу життя”.

На даний час 7 практичних психологів та 2 соціальних педагога закінчили відповідний тренінг – курс, отримали сертифікати тренерів програми і активно впроваджують отримані знання в практику своєї діяльності, результатом якої мають бути підготовлені студенти – волонтери, які будуть далі працювати в даному напрямку серед однолітків. Це - працівники психологічної служби Бершадського медичного коледжу, Брацлавського агроекономічного коледжу, Вінницького будівельного технікуму, Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу, Іллінецького державного аграрного коледжу, Технологічно-промислового коледжу ВДАУ, Тульчинського училища культури, Тульчинського технікуму ветеринарної медицини, Барського педагогічного коледжу.

На допомогу працівникам психологічної служби вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації області ВОЦППСР розроблено та надіслано в заклади електронною поштою:

- методичні рекомендації щодо алгоритму роботи з важковиховуваними підлітками;
- форми індивідуальних карток психологічного та соціально-педагогічного супроводу, порядок їх ведення;
- алгоритм оформлення протоколів діагностування;
- рекомендований перелік психологічних діагностичних методик та методик для соціально – психологічних досліджень;
- рекомендований перелік просвітницьких програм для студентів, викладачів та батьків;
- рекомендований перелік діагностичних методик щодо забезпечення психологічного супроводу студентів під час підготовки до іспитів;
- рекомендований перелік літератури з питань роботи практичного психолога і соціального педагога ВНЗ I-II р.а. тощо.

Впроваджено в діяльність працівників психологічної служби, розроблену Центром, єдину форму Планування роботи практичного психолога / соціального педагога ВНЗ I-II р.а. на навчальний рік та єдину форму статистично-аналітичної річної звітності (методичні рекомендації, форми карток, планів, звітності додаються).

4. Робота практичного психолога в напрямку адаптації студентів до

нових умов навчання в ВНЗ І-ІІ р.а.

Перехід до нової соціальної ролі, ролі студента потребує часу для адаптації. Це пов'язано з тим, що життя студента побудовано за іншими нормами і правилами: підвищується почуття відповідальності, відбувається відрив від батьківської опіки, сім'ї.

У багатьох студентів це може призвести до певних труднощів і формування деструктивної соціальної ролі «студента», а саме: заміна реального почуття дорослості такими поведінковими діями, як свобода відвідування занять, зовнішні форми реалізації власного «Я» (паління, манера спілкування). Це викликає певні труднощі, які проявляються в небажанні вчитися.

У зв'язку з цим, дуже важливим у роботі практичних психологів ВНЗ І-ІІ р.а. є організація перехідного, адаптаційного періоду розвитку особистості на початковому етапі її входження в режим життя вищої школи.

Практичний психолог повинен зробити природній адаптаційний період у ВНЗ більш інтенсивним, безболісним та активним як для студентів так і для викладачів. Специфіка адаптаційного періоду залежить, в першу чергу, від психологічних особливостей старшого підліткового та юнацького віку, здатності студентів до самопізнання та самовизначення, пошуку життєвих цінностей, власних очікувань.

Психологічне супроводження адаптаційного періоду здійснюється в III етапі:

I етап – присвячений знайомству студентів з навчальним закладом, викладачами, практичним психологом, соціальним педагогом, з іншими студентами. Важливе створення атмосфери прийняття.

II етап – має бути присвячений актуалізації мотивації навчання та проясненню очікувань щодо всього періоду навчання. Дуже важливою на даному етапі є допомога психолога в усвідомленні студентами необхідності брати відповідальність за успішність свого навчання на себе. Якщо деякі студенти до цього ще не готові, то необхідно хоча б підштовхнути їх до роздумів про це.

III етап – завершуючий етап адаптаційного періоду повинен бути присвячений вирішенню задач щодо оволодіння раціональними способами засвоєння навчального матеріалу.

Така форма психологічного супроводження адаптаційного періоду сприяє ефективній соціалізації студентів та подальшому розвитку їх особистості.

5. Роль працівників психологічної служби в подоланні

труднощів у навчанні студентів 1-х курсів ВНЗ І-ІІ р.а.

Рівень особистісної готовності до самостійного життя сучасних випускників шкіл, нажаль, вимагає суттєвої додаткової психологічної роботи з ними в системі вищої освіти. Основні напрямки цієї роботи, насамперед, пов'язані зі стимуляцією розвитку таких особистісних якостей, як самостійність, відповідальність, інтегрованість, а також розвиток можливості керівництва своєю пізнавальною та емоційною діяльністю.

Вибір напрямів роботи зумовлюється труднощами, що найчастіше виникають у навчанні студентів 1-х курсів.

І група труднощів – відсутність у першокурсників багатьох спеціальних організаційно-навчальних навичок, необхідних у навчанні в ВНЗ І-ІІ р.а. (конспектування лекцій та першоджерел, користування бібліотекою тощо) а також відсутність адекватних комунікативних навичок, особливо під час спілкування студентів з викладачами, тому що перенесення «шкільного» стилю взаємодії з вчителями є неефективним і часто конфліктним.

Своєчасна допомога практичного психолога або соціального педагога дозволяє швидко відкоригувати ці проблеми. Відсутність такої допомоги провокує збереження проблем довгий час та їх серйозний вплив на успішність навчання. Це пов'язано з тим, що в ВНЗ І-ІІ р.а. не передбачено спеціальних заходів щодо корекції шкільних навичок, вважається, що студенти є самостійними і відповідальними для того, щоб набути їх.

ІІ група труднощів стосується функціонування вищих психічних процесів: довільність і опосередкованість пізнавальних процесів та емоційної сфери. Часто виявляється, що способи зосередження уваги, запам'ятовування, вирішення навчальних завдань, якими володіє студент і які були адекватними в умовах шкільного навчання, не можливо застосовувати під час навчання в ВНЗ І-ІІ р.а. Це, так званий, «ефект неадекватності» (Божович Л.І.).

Практичний психолог, здійснюючі корекційну роботу з такими студентами повинен формувати в них, перш за все, усвідомлення реального стану речей та нові адекватні способи пізнавальної діяльності. Така робота вимагає виключно індивідуального підходу та індивідуальної організації.

ІІІ група труднощів становить власне особистісні труднощі студентів-першокурсників. Серед них найголовнішою є проблема недостатнього самовизначення. Це пов'язано з тим, що рішення про вступ до того чи іншого ВНЗ І-ІІ р.а. часто приймається не самим школярем і не є самостійним. Воно може бути підказане батьками, родичами, друзями. Тому

і очікування є розмитими й невизначеними. Вступ до ВНЗ пов'язаний, в такому випадку, не з життєвими перспективами, а з бажанням досягти успіху і підвищити самооцінку. Невизначеність майбутнього є дуже суттєвим фактором студентської дезадаптації. Це дестабілізує діяльність і народжує стан психологічного дискомфорту.

6.Формування позитивної мотивації пізнавальної діяльності студентів в аспекті запровадження особистісно орієнтованого навчання в ВНЗ I-II р.а.

На сучасному етапі розвитку освіти директивна педагогіка в ВНЗ I-II р.а. поступається місцем особистісно орієнтованим технологіям навчально-виховного процесу. З'явилися нові пріоритети – особистість студента співпрацює з особистістю викладача.

Здійснюючи психологічний супровід особистісно орієнтованого навчання, практичний психолог повинен брати до уваги такі принципи:

1. Принцип прийняття особистості студента, тобто позитивне ставлення до особистості студента на основі знання його психологічних особливостей, переваг та недоліків.

Саме тому, перш за все, постає завдання вивчення особистісних якостей студентів, їх здібностей, нахилів, інтересів, переконань.

2. Принцип керівництва активністю студентів полягає в тому, що процес навчання – це не є передача знань від викладача до студентів, а організація, стимулювання та керівництво викладачем пізнавальною діяльністю студентів.

Іноді подолати смисловий бар'єр несприймання студентом інформації буває дуже важко, тому актуальним стає питання вироблення позитивної мотивації навчальної діяльності, орієнтації на особистісні мотиви навчання студентів – самопізнання та здобуття професійних знань і вмінь.

3. Принцип особистісно „розвиваючого спілкування”. На основі розвиваючого спілкування студенти набувають такі важливі якості як:

- довіру (особистість педагога має підтримувати та вдосконалювати особистість кожного студента);

- знання та спроможність їх творчо використовувати.

4. Принцип рефлексії навчання або аналізу своєї педагогічної діяльності викладачами, аналізу студентами власної пізнавальної діяльності, психологічного аналізу практичним психологом професійної діяльності педагога.

Забезпечуючи під час навчального процесу всі класичні етапи пізнавальної діяльності студентів, а саме – сприймання інформації, її

осмислення, закріплення та використання на практиці, викладач, за допомогою практичного психолога, повинен відслідковувати способи засвоєння інформації студентами, забезпечити закріплення нової інформації та формувати в студентів навички самооцінки.

7. Психосексуальний розвиток студентів та проблеми соціалізації як напрямок роботи працівників психологічної служби

Гуманізація навчально-виховного процесу у ВНЗ I-II р.а. сприяє формуванню в студентській молоді основ морально-психологічних поглядів на статеву поведінку, шлюб та сім'ю, культуру міжстатевого спілкування. Оволодіння нормами взаємин з представниками протилежної статі, підготовка молоді до інтимних стосунків, створення сім'ї та виховання дітей розглядається сьогодні як проблема соціалізації особистості.

Нажаль, сексуальність як сфера психічного життя у свідомості багатьох студентів, особливо молодших курсів, має негативне забарвлення. Саме тому, практичний психолог має звернути особливу увагу на тенденцію загострення сексуальних проблем молоді, таких як зниження віку початку статевого життя, загострення інтересу до порнопродукції, низький рівень освіченості з питань сексуальної культури.

Батьківська сім'я є важливою ланкою в соціалізації особистості дитини. Вона реалізує механізм ідентифікації, наслідування статевої поведінки дорослих. Але батьки не завжди можуть грамотно пояснити питання, пов'язані з сексуальною сферою людини, - її фізіологією, гігієною, етикою, психологією. Деформація сексуальної орієнтації, низька культура поведінки міжстатевих взаємин юнаків нерідко берть свої витoki в неблагополучному родинному житті батьківської сім'ї.

Роки перебування в батьківській сім'ї формують стереотипи взаємин і стосунків, що безпосередньо пов'язані з очікуванням моделей статевої поведінки в майбутньому подружньому житті.

Гармонію сімейного життя окремі юнаки і дівчата пов'язують з особою батька чи матері. Тому у своїй сім'ї очікують від партнера подібних дій і вчинків. Невідповідність реаліям викликає розчарування і намагання змінити іншого, що провокує протидію. Наступає період серйозних випробувань. Аналогічні ситуації є типовими і вказують на потребу широкої просвітницької роботи серед студентів, навіть у тих випадках, коли вони мають досвід щасливого життя в батьківській сім'ї.

Під час просвітницької роботи практичним психологам і соціальним педагогам важливо обов'язково звертати увагу на особливості найбільш

поширених відхилень у статевій поведінці, причини їх виникнення в підлітковий період.

Процес статевої соціалізації студентської молоді передбачає також навчання соціально-адекватним нормам поведінки, що не відбувається механічно, а опосередковується потребами, інтересами виховного процесу. Завдання працівників психологічної служби ВНЗ I-II р.а. полягає в тому, щоб задіяти всі механізми формування особистості, які сприяли б усвідомленню статевої належності, посиленню мотивації до засвоєння соціально-схвалених моделей поведінки. А це означає й розширення можливості для самовизначення в системі взаємин людини.

Метою сексуальної просвіти студентів є й засвоєння знань з психологічних, фізіологічних, гігієнічних, естетичних та етичних аспектів психосексуального розвитку.

Сексуальна просвіта сприяє особистісному становленню молоді, розвитку соціально-адекватної статево-рольової ідентифікації.

Ефективними формами просвітницької роботи є групове вирішення проблемних ситуацій, міні-дискусії, бесіди, сюжетно-рольові ігри, методи дослідницької роботи, коли студенти залучаються до самостійного формування морально-психологічних проблем статевої чи сексуальної поведінки та пошуку шляхів їх розв'язання.

8. Робота працівників психологічної служби ВНЗ I-II р.а. з студентами „групи ризику”

Одним з напрямків роботи працівників психологічної служби ВНЗ I-II р.а. є просвітницька, профілактична та корекційна робота з важковиховуваними студентами, студентами „групи ризику” з проявами девіантної та асоціальної поведінки. Ефективність такої профілактичної роботи залежить, в першу чергу, від рівня її організації, планування, врахування специфіки життєдіяльності колективу студентської групи, від змісту та характеру позанавчального і вільного часу студентів.

Необхідно також враховувати індивідуальні інтереси студентів, одночасне забезпечення їх соціальної адаптації до умов навчання в ВНЗ та до різних форм позаурочної діяльності. Важливі комплексна робота практичного психолога, викладачів та самих студентів щодо подолання неуспішності в навчанні, взаємодія у формуванні і становленні особистості студента, педагогів і батьків як суб'єктів профілактичної роботи, використання ефективних методів профілактики тютюнопаління, вживання студентами алкогольних напоїв та наркотичних речовин.

Практичний психолог, соціальний педагог забезпечують обов'язкове

вивчення психолого-педагогічних аспектів прогнозування асоціальної поведінки молоді, пошуки шляхів профілактики і корекції важковиховуваності та девіантної поведінки на основі міждисциплінарного підходу, розробку та впровадження корекційних програм в процесі формування навичок здорового способу життя, вивчення соціальних, психолого-педагогічних та інших факторів поведінкових девіацій.

Робота працівників психологічної служби з профілактики важковиховуваності студентів спрямована значною мірою на гармонізацію зв'язків внутрішньо особистісних структур або особистостей з структурами зовнішнього оточення.

Розрізняють чотири типи важковиховуваних студентів:

- конфліктно-ситуативний тип з переважною позитивною спрямованістю;
- неврівноважено-ситуативний тип з незначною негативною спрямованістю;
- нестійкий тип з переважною негативною спрямованістю;
- стійкий тип з негативною спрямованістю.

Вміння розрізняти дані типи дозволяє практичним психологам і соціальним педагогам визначати стратегію профілактичної і корекційної роботи, підбирати адекватні їх форми і методи.

Характеристика типів важковиховуваності:

1. Формування особистості першого типу відбувається в позитивному середовищі. У студентів переважають позитивні потреби в соціальному спілкуванні, бажання навчатися і працювати. Але проявляються соціально-корисні інтереси, хоча правомірні шляхи їх задоволення обмежені. Звички до безцільного проведення часу виражені слабо. Таки студенти часто мають середні здібності до навчальної діяльності та самоорганізації.

Ставлення до навчання позитивне. Переважно прийняті колективом групи. Ізольованою може бути незначна частина таких студентів. Правопорушення серед них – випадкові. В роботі з такими студентами буває достатнім довірливе спілкування, бесіди, допомога в оволодінні пізнавальними видами діяльності, підтримка постійного позитивного контакту з батьками.

2. Другий тип важковиховуваності студентів підліткового віку характеризується тим, що їх особистість формувалась в середовищі з незначними відхиленнями і в сфері великих матеріальних вимог, бажанні йти в ногу з модою. Таки студенти відрізняються від інших звичкою до безцільного проведення вільного часу, бродяжництва, догоджання, мають

середню працездатність, послаблений інтерес до навчання, у групі їх не дооцінюють, принижують, часто бувають ізольовані в колективі. Аморальні елементи поведінки виражені слабо.

Нестійкість і безвілля студентів-підлітків цього типу можуть привести їх в компанію з негативною спрямованістю, де їм відводиться роль виконавців. Часто схильні до паління, вживання алкоголю та наркотичних речовин. Переважно виправдовують мотиви своїх негативних вчинків. Але досить легко залучаються до трудової діяльності. Для них це засіб матеріальної зацікавленості, самоствердження, можливість розвинути професійні навички.

Студенти даної категорії потребують постійної уваги і допомоги з боку практичного психолога, викладача або куратора. Знаючи, яким чином і з ким, проводить студент свій вільний час, практичний психолог може тактовно коригувати його взаємини з групою, а також допомагати батькам у вихованні.

3. Студенти-підлітки третього типу важковиховуваності формуються в несприятливому середовищі. У них примітивні матеріальні потреби, вони схильні до вживання спиртних напоїв. Явно виражене прагнення до самостійності, агресивні, полюбують бійки, наслідують негативні звички дорослих. Відзначаються значною моральною деформацією. Характерна низька загальна працездатність. Часто провокують конфлікти з негативним середовищем. Легко пристосовуються до умов, не змінюючи своїх установок і ціннісних орієнтирів. Рідко виступають у ролі лідерів, бувають ініціаторами різних порушень. Дотримуються принципів „постою сам за себе”.

Водночас характерний прояв високої трудової активності, студенти вбачають в цьому сенс самоствердження, можливість заробити гроші.

Таких підлітків, насамперед, слід залучати до трудової діяльності, проявляти до них увагу, обов'язково проводити з ними роботу, щодо профілактики адитивної поведінки, навчати прийомів самоорганізації.

4. Важковиховувані підлітки четвертого типу переважно формуються як особистості в крайне несприятливому середовищі. Мають примітивні потреби. Характеризуються аморальними переконаннями і установками. Як правило, не встигають в навчанні, негативно і цілеспрямовано впливають на колектив. Прагнуть бути і є неформальними лідерами груп. Такі підлітки потребують постійного педагогічного контролю.

Цей поділ на типи важковиховуваності досить умовний і в чистому вигляді типи зустрічаються рідко. В вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації можуть зустрічатися студенти перших двох, рідше – третього,

одиниці – четвертого типів.

Нажаль, сучасне швидке зростання криміналізації неповнолітніх відбувається, в основному, на фоні педагогічної пасивності великої кількості сімей, їх морального спустошення.

Характерною рисою становлення студентів-підлітків є те, що вони уже не діти, але і ще не дорослі, тобто оточуючі ще не сприймають їх як дорослих, а вони все частіше бачать себе дорослими. Така двоякість провокує виникнення у студентів відчуття власного «Я» як сукупності різних, ще не реалізованих можливостей. В своїх домислах вони бачать себе самостійними, сильними людьми, прагнуть до зміни стереотипів. Звідси незадоволеність, критичне ставлення до всього і всіх, конфліктність.

Найважливішим завданням практичного психолога, соціального педагога на даному етапі роботи з студентами є зняття або попередження їх негативних установок щодо соціальних норм суспільства та вимог вищого навчального закладу, запобігання виникненню важковиховуваності студентів, особливо підліткового віку, внаслідок прорахунків навчального закладу, що нажаль, часто буває зумовлено відсутністю особистого диференційованого підходу до студентів

Важковиховуваність нерідко висвітлює факти більш раннього психологічного зростання студентів. Близько 2/3 важковиховуваних відчувають себе дорослішими, ніж вони є насправді.

Прогули занять такими студентами характеризуються негативними наслідками: це – відсутність інтересу до навчання, конфліктні стосунки з викладачами, пропуски занять іншими студентами „за компанію”, відсутність негативної оцінки прогулів з боку студентів групи, намагання самоствердитись за рахунок ровесників, поганий настрій, втома, байдужість. Таки підлітки усвідомлюють свої вчинки, але, нажаль, мають відповідну до своїх дій мотивацію і сталий механізм вирішення проблем.

Важковиховуваність – це і проблема ставлення до особистості з певними відхиленнями в поведінці з боку оточуючих. Саме тому, корекція поведінки важковиховуваних студентів у колективі і через колектив має відбуватися як позитивно спрямоване відтворення конструктивних стосунків студента з оточуючими його людьми.

Таким чином, обов'язковими складовими програми просвітницької та профілактичної роботи практичного психолога і соціального педагога ВНЗ І-ІІ р.а. з важковиховуваними студентами і студентами „групи ризику” є:

- вивчення рівня розвитку колективу студентської групи;
- вивчення взаємин студентів між собою, з викладачами і батьками;

- вивчення настрою та емоційного стану групи;
- вивчення ступеня впливу неформальних лідерів і мікрогруп;
- вивчення індивідуальних психологічних особливостей „важких” студентів;
- використання активних групових форм роботи;
- проведення індивідуальної консультативної та корекційної роботи з студентами, які мають поведінкові девіації;
- проведення профілактичної роботи з неформальними лідерами та членами мікрогруп.

Висновки

Здійснення організації, керівництва, контролю та методичного супроводження діяльності працівників психологічної служби вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації Вінницької області є одним з важливих напрямків роботи Вінницького обласного центру практичної психології і соціальної роботи.

Робота в даному напрямку дозволяє відслідковувати стан розвитку психологічної служби в цілому, успішно супроводжувати діяльність практичних психологів і соціальних педагогів відповідно до державних вимог, надавати їм методичну та інформаційну підтримку, організувати і брати участь у цілеспрямованому професійному зростанні фахівців служби, відстежувати динаміку і перспективи їх розвитку як професіоналів.

З метою оптимізації організаційної та методичної діяльності, підвищення її результативності використовуються оптимальні шляхи її здійснення, зумовлені сучасними економічними умовами, технічним та методичним оснащенням.

У комплексному підході до здійснення даного напрямку роботи важливим фактором є сприяння керівництва управління освіти і науки облдержадміністрації, підтримка дирекції Вінницького обласного центру практичної психології і соціальної роботи, співпраця з методичною службою обласного базового коледжу та розуміння актуальності роботи, що проводиться, керівниками вищих навчальних закладів.

Описані вище шляхи організації і методичного забезпечення діяльності працівників психологічної служби ставлять практичну психологію на вищий щабель впливу на загальну організацію навчально-виховного процесу в вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації області та сприяють позитивному іміджу науки у практиці.

**Рекомендований перелік літератури
з питань роботи практичного психолога і соціального педагога
вищого навчального закладу I-II рівня акредитації**

I. Організаційні аспекти роботи психологічної служби ВНЗ I-II р.а.

1. До проблеми психологічного забезпечення інноваційного навчання у вищому навчальному закладі освіти // Практична психологія та соціальна робота, № 2-3, 2003, с. 133; Основи практичної психології / Авт. кол. Панок В.Г., Титаренко Т. та ін., К.- 1999, с. 377 – 384;
2. Основні напрями професійного ставлення особистості практичного психолога у вищій школі // Практична психологія та соціальна робота, № 4, 2003, с.14;
3. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. - К.: Каравела, 2008. – 352 с.;
4. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навчальний посібник. - К.: Каравела, 2008. – 336 с.;
5. Психологічна служба у вищих закладах освіти // Практична психологія та соціальна робота, № 6, 2001, с.2;
6. Психологічна експертиза інноваційних освітніх проєктів та критерії їх оцінювання / Проблеми освіти. Науково-методичний збірник. Вип. 30, К., - 2003, с. 232.
7. Психологічна служба ВНЗ: досвід та перспективи розвитку. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 19-20 травня 2009 року. – Запоріжжя: ЗНУ, 2009. – 84 с.

II. Напрямки роботи психологічної служби ВНЗ I-II р.а.

1. Адаптація студента в ВНЗ // Практична психологія та соціальна робота, № 7, 2001, с. 21;
2. Деякі аспекти організації самовиховання студентської молоді / Проблеми освіти. Науково-методичний збірник. Вип. 25, К., - 2001, с.162;
3. Зміст моделі психолого-управлінського консультування працівників навчальних закладів з проблеми ефективної міжособистісної взаємодії // Практична психологія та соціальна робота, № 3, 2004, с. 1;
4. Методолого-педагогічні засади виховання студентської молоді // Проблеми освіти. Науково – методичний збірник. Вип. 25, К., - 2001, с. 37;
5. Особливості ціннісно-мотиваційної сфери студентів // Практична психологія та соціальна робота, № 2, 2002, с. 364;
6. Особистісно орієнтоване навчання як фактор формування позитивної мотивації пізнавальної діяльності студентів // Коледжанин, №1, 2002, с.14;

7. Програма дослідження психосоціальних чинників адаптації молоді людини до навчання в ВНЗ та майбутньої професії // Практична психологія та соціальна робота, № 6, 2004, с. 76;

8. Психологічний зміст труднощів у навчанні студентів – першокурсників // Практична психологія та соціальна робота, №1, 2002, с.1;

9. Психосексуальний розвиток учнів ПТУ та проблеми соціалізації / Проблеми освіти. Науково-методичний збірник. Вип. 25, К., - 2001, с. 186;

10. Психологічний підхід в управлінні виховною роботою в студентських групах / Проблеми освіти. Науково – методичний збірник. Вип. 25, К., - 2001, с. 75;

11. Психологические вопросы организации самостоятельной работы студентов в ВУЗе // Практична психологія та соціальна робота, № 5, 2002, с. 13;

12. Соціально-психологічна адаптація школярів і студентів з акцентуаціями характеру / Проблеми освіти. Науково – методичний збірник. Вип. 39, К., - 2004, с. 228;

13. Соціальні очікування старшокласників та їх батьків // Практична психологія та соціальна робота, № 4, 2002, с. 14;

14. Формування життєвих перспектив у молоді / Проблеми освіти. Науково-методичний збірник. Вип. 25, К., - 2001, с.87.

III. Профілактична діяльність психологічної служби ВНЗ І-ІІ р.а.

1. Апикина Н.В. и др. Психологические основы индивидуального подхода к трудно воспитываемым подросткам. – К., 1990.

2. Організація профілактичної роботи асоціальної поведінки учнівської та студентської молоді / Проблеми освіти. Науково-методичний збірник. Вип. 30, К., - 2003, - с. 73;

3. Оржеховська Б.М. та ін. Класний керівник в сучасній школі. – К., 1996 р.;

4. Про роботу зі студентами, які вимагають посиленої педагогічної уваги / Проблеми освіти. Науково-методичний збірник. Вип. 30, К., - 2003, с. 118;

5. Психолого-педагогічна діяльність з профілактики асоціальної поведінки студентів / Проблеми освіти. Науково-методичний збірник. Вип. 30, К., - 2003, с. 68;

6. Профілактика асоціальної поведінки серед студентської молоді / Проблеми освіти. Науково-методичний збірник. Вип. 30, К., - 2003, с. 110;

7. Робота психологічної служби коледжу з профілактики асоціальної поведінки серед студентської молоді / Проблеми освіти. Науково-методичний збірник. Вип. 30, К., - 2003, с. 62;

8. Формування ціннісно-сислової сфери як фактора профілактики асоціальної поведінки серед студентської молоді / Проблеми освіти. Науково-методичний збірник. Вип. 30, К., - 2003, с. 119.

IV. Програми розвивальної та корекційної роботи практичного психолога ВНЗ І-ІІ р.а.

1. Тренінг – курс ефективної педагогічної взаємодії як метод розвитку професійної мотивації студентів // Практична психологія та соціальна робота, № 8, 2001, с. 18;

2. Тренінг формування особистісних новоутворень у студентів – психологів // Практична психологія та соціальна робота, № 9, 2001, с. 24.

11. Діяльність психологічної служби сільського району (з малою чисельністю учнів)

Салацька Ніна Василівна,
методист з психологічної роботи
Первомайського району
Харківської області

1. Актуальність досвіду

Сьогодні сільська школа – це школа з малою чисельністю учнів .А це означає, що для сільської школи необхідно створювати різноманітні структурно – функціональні моделі діяльності психологічної служби : поодинокі ставки, об'єднання одним психологом декілька шкіл (по 0,25 ставки), робота в одній школі на 0,5 або 0,25 ставки з суміщенням вчительської ставки(ставки педагога – організатора, бібліотекаря та інше), створення мобільної психологічної служби у шкільних округах, створення консультативних пунктів, введення ставок в ДНЗ та ПТНЗ.

У Первомайському районі Харківської області створена та ефективно працює система роботи соціально – психологічної служби сільського району з малою чисельністю учнів.

Починаючи з 2005 року в школах працювали практичні психологи згідно нормативності чисельності учнів у сільській школі. Але кількість учнів з кожним роком неухильно зменшувалася і кількість психологів скорочувалося. Зрозуміло , що психологічного супроводу потребують всі сільські діти Тому і виникла необхідність створювати такі умови, щоб всі учні сільської школи мали психологічний супровід освітньо-виховного процесу, а саме :

- виявлення і обстеження учнів, які потребують психологічної корекції;
- зміцнення психологічного здоров'я усіх учасників навчально-виховного процесу;
- адаптація учнів 1-х, 5-х, класів до нових умов навчання;
- психологічний супровід дітей «групи ризику»;
- підтримка і подальший розвиток обдарованих учнів;
- допрофільна і профільна освіта учнів;
- профілактика алкоголізму, наркоманії, тютюнопаління, насильства, расизму та інших негативних явищ;

- допомога дітям, які підпали під вплив псевдорелігійних культів, які знаходяться у скрутному життєвому становищі;
- орієнтація учнів на здоровий спосіб життя;
- захист прав дитини;
- впливання на подолання особистісних. Міжособистісних, внутрішньосімейних конфліктів;
- проведення для підвищення психологічної компетентності педагогів і батьків.

Мета та завдання діяльності психологічної служби сільського району

Мета полягає у підвищенні ефективності надання психологічних послуг спеціалістами служби, розширення мережі практичних психологів сільського району як ключових спеціалістів забезпечення адаптивного і комфортного освітнього простору.

Завдання :

- створення психолого — педагогічних умов для повноцінної реалізації особистісного, індивідуального фізичного потенціалу учнів на основі сучасних досягнень вітчизняної і світової психологічної науки;
- підвищення психологічної культури всіх учасників навчально-виховного процесу: учнів, педагогічних працівників, батьків, представників громадськості;
- реалізація практичних заходів, спрямованих на розбудову психологічної служби у сільських школах та школах з малою наповнюваністю;
- запровадження форм і методів щодо подолання негативних явищ в учнівському середовищі;
- урізноманітнення форм підвищення фахової майстерності працівників психологічної служби;
- посилення контролю за дотриманням нормативно — правових документів, що регламентують діяльність соціально — психологічної служби.

II. Основна частина

Актуальність психологічного супроводу навчально-виховного процесу зумовлена сучасним українським суспільством, відповідними стратегічними змінами розвитку освіти України та загальносвітовими тенденціями. Психологічній службі системи освіти України вже 20 років. За цей час з'явилися нові професії – практичний психолог і соціальний

педагог. Забезпечуючи психологічну складову організації освітнього середовища, працівники психологічної служби створюють умови, які б сприяли розвитку індивідуальності кожної дитини, збереженню її здоров'я, формування у неї готовності до самостійного життя в суспільстві після завершення навчання.

У 2005 році у відділ освіти Первомайської районної державної адміністрації було введено ставку методиста з психологічної роботи. З цього часу і почалася діяльність по створенню системи роботи психологічної служби сільського району. Спочатку в районі працювали спеціалісти служби, де чисельність учнів була більше ста. Це окремі школи, але основна частина шкіл не могли мати спеціалістів служби. Розуміючи важливість забезпечення психологічним супроводом сільські школи, начальник відділу освіти і методист з психологічних питань намагалися довести це через листи — звернення до голови районної державної адміністрації і голови районної ради, через виступи з цього проблемного питання на районних нарадах, в засобах масової інформації: газеті, телеканалі «Надія».

Для сільської школи практичний психолог був недосяжною мрією і ці проблеми існували у всій Україні. Нас почули у Міністерстві освіти і науки, у районній державній адміністрації і районній раді у 2009 році.

Згідно наказу Міністерства освіти і науки від 02.07.2009 року №616 «Про внесення змін до Положення про психологічну службу системи освіти України», а також розпорядження голови районної державної адміністрації від 19.07.2009 року №337 «Про введення ставок практичних психологів у навчальні заклади відділу освіти райдержадміністрації» з 01.09.2009 року було введено, крім існуючих, додатково 3,5 ставки практичних психологів. Сьогодні ми можемо сказати, що ми єдиний сільський район в Харківській області, який на 100% забезпечує всі школи практичними психологами.

Маючи умови сільської школи з малою чисельністю учнів ми вирішили використовувати різноманітні форми забезпечення спеціалістами служби школи і дитячі садки району, а саме:

- це одна ставка в сільській гімназії (відповідно листа Міністерства освіти і науки України №1/9-324 від 15.06.04, листа Головного управління освіти і науки Харківської обласної державної адміністрації №3653 від 23.08.04 «Про внесення змін і доповнень до нормативів чисельності практичних психологів та соціальних педагогів навчальних закладів»);

- у двох школах, де кількість учнів більше 100 учнів, практичні

психологи працюють на 0,5 ставки і додатково мають навантаження вчителя, педагога організатора, або бібліотекаря;

- інші набирають по 0,25 ставки у чотирьох школах, що становить ставку – це є елемент психологічного шкільного округу, кожен з практичних психологів працює в своєму окрузі завдяки реалізації програми «Шкільний автобус» чотири дні по черзі в різних школах;

- у Біляївському НВК введено 0,5 ставки практичного психолога ДНЗ.

У відділі освіти створено окремий великий кабінет психологічної служби. Тут працює методист, є методична література, фахові видання, встановлено комп'ютер, є доступ до мережі Інтернет.

Психологічного супроводу потребують всі сільські діти. Вони з великою радістю ждуть психолога, вони довіряють свої таємниці, їм подобається, що психолог не ставить оцінок, не робить записів у щоденник, вміє вислухати, зрозуміти і порадити.

Практичні психологи працюють з дітьми, батьками і вчителями. Безперервна освіта практичних психологів здійснюється з першого дня їх роботи: теоретичні і практичні семінари, методичне об'єднання практичних психологів, щотижневі консультації з методистом, робота з фаховими виданнями, бібліотека практичного психолога, методичні матеріали, Інтернет. Для психологів початківців постійно надаються консультації з питань практичної психології.

Для здійснення методичного супроводу роботи практичні психологи мають пріоритетний напрямок своєї роботи на кожний місяць, а саме:

- вересень — готовність і адаптація учнів 1 -го класу до навчання;
- жовтень — адаптація учнів 5 -го класу до нових умов навчання;
- листопад - робота з учнями 10 класу;
- грудень- психологічний супровід обдарованих учнів;
- січень — психологічний супровід дітей «групи ризику», дітей із прийомних сімей, сиріт, дітей позбавлених батьківського піклування;
- лютий — допрофільна і профільна освіта учнів, робота з дітьми з особливими потребами;
- березень — психологічний супровід атестації педагогів;
- квітень — підготовка учнів 9 і 11 класів до ДПА і ЗНО;
- травень — результати впровадження в школи району програм: «Рівний — рівному», «Діалог» та «Школа проти СНІДУ»;

- червень — психологічний супровід оздоровлення сільських дітей в пришкільних таборах відпочинку.

Для роботи над пріоритетним напрямком роботи методист рекомендує використовувати чотири основних діагностичних методики, робить підбір корекційно-розвивальних занять і надає алгоритм написання звіту.

У кінці місяця такий звіт надають всі практичні психологи району, а методист підводить підсумок з даного питання (видається наказ, проводиться семінар, слухається питання на колегії відділу освіти чи нараді директорів району).

У районі проходять конкурси: «Кращий кабінет практичного психолога» і «Кращий працівник психологічної служби «Для нагородження практичних психологів розроблений сертифікат «П'ятизірковий психологічний супровід навчально-виховного процесу», який включає в себе п'ять напрямків: оформлення кабінету практичного психолога, перемога (участь) в олімпіаді з педагогіки і психології або МАН, відкритий захід, виступ у ЗМІ, творче виконання річного плану роботи. Підсумки конкурсів підводяться до Дня психолога – 23 квітня.

Наші наміри — психологічний супровід сільських дітей. Обласний ЦППСР постійно надає нам консультації, проводить семінари, ЧАТ. Разом ми намагаємося розвивати і удосконалювати систему психологічної служби в сільській місцевості.

Психологічна служба системи освіти є складовою частиною державної системи охорони фізичного і психічного здоров'я молодих громадян України. Тому психологічна служба відділу освіти Первомайської районної державної адміністрації забезпечує психологічну складову організації освітнього середовища. Система роботи психологічної служби відділу освіти сільського району з малою чисельністю учнів почала своє створення з 2005 року, коли було введено ставку методиста з психологічної роботи. На цю посаду була призначена Салацька Ніна Василівна, яка вбачає своїми завданнями:

- впровадження в життя районної Програми розвитку психологічної служби системи освіти ;

- забезпечення якісного психологічного супроводу процесу навчання учнів в школах Первомайського району – шляхом 100% забезпечення шкіл району практичними психологами, введення в Біляївський ДНЗ – 0,5 ставки практичного психолога.

- урізноманітнення форм підвищення фахової майстерності працівників психологічної служби шляхом організації спецкурсів з актуальних напрямів діяльності.

- посилення контролю за дотриманням нормативно-правових документів , що регламентують діяльність соціально-психологічної служби.

- проведення моніторингу усіх методичних посібників, інструментарію, яким користуються практичні психологи.

- сприяння організації роботи факультативів і гуртків з психології;

- вивчення, узагальнення та впровадження в практику роботи психологічної служби району досвід роботи працівників психологічної служби, які атестуються;

Районна психологічна служба налічує 9 практичних психологів (збільшення на 1) і методиста, який відповідає за психологічну роботу.

Усі практичні психологи мають окремі кабінети, достатню кількість методичної літератури і розробок. З 01.09.09 року усі школи району забезпечені практичними психологами, з 08.02.10 року в Біляївський ДНЗ введено 0,5 ставки практичного психолога.

У минулому році продовжувало роботу РМО психологів, працюючи над проблемною темою, “Психологічне забезпечення удосконалення навчально-виховного процесу шляхом впровадження інноваційних технологій на засадах особистісно-зорієнтованого навчання та виховання”.

Психологічна служба Первомайського району бере участь у реалізації державних програм, наказів та рішень колегії Міністерства освіти і науки України, зокрема програм “Рівний - рівному”, “Діалог” і “Школа проти СНІДУ”. У Первомайському районі кількість тренерів збільшилася до 19 (15- тренерів “Рівний — рівному”, 3- “Діалог”. і 1 - “Школа проти СНІДУ”).

100% проводиться адаптація учнів 1-х , 5-х ,9-х класів , обдарованих дітей, дітей “групи ризику”, психологічний супровід допрофільного і профільного навчання, психологічний супровід вчителів, які підлягають атестації, 12 тренінгів щодо підготовки учнів 11 -х класів до ЗНО і ДПА, здійснюється супровід дітей з особливими потребами , дітей – сиріт , позбавлених батьківського піклування і дітей із прийомних сімей, психологічний супровід дітей у пришкольніх оздоровчих таборах.

У районі працює М/О практичних психологів, психологи приймають участь в семінарах для класних керівників, педагогів – організаторів та заступників директорів з виховної роботи, приймають участь у М/О усіх категорій педпрацівників, де виступали з доповідями з питань практичної психології.

Психологічна служба району працює над забезпеченням методичної теми району: “Психологічний супровід підвищення якості освіти шляхом упровадження ефективних традиційних та інноваційних освітніх технологій” і вирішує наступні проблеми:

1. Психологічний супровід навчально – виховного процесу.
2. Психологічне забезпечення нових педагогічних технологій.
3. Підвищення кваліфікації практичних психологів.
4. Впровадження інтерактивних форм у роботу психолога.
5. Профілактика адиктивної поведінки. Сприяння просвітницькій роботі за програмами “Рівний – рівному” та “Діалог” серед молоді України щодо здорового способу життя.
6. Підвищення психологічної культури батьків і школярів та управлінської культури освітніх закладів.
7. Шляхи підвищення психологічної компетентності педагогів.
8. Запобігання торгівлі дітьми.
9. Робота з дітьми трудових мігрантів.

Висновок

Досвід роботи психологічної служби відділу освіти сільського району (з малою чисельністю учнів) впроваджується в життя, а саме:

- введені посади практичних психологів у навчальні заклади згідно з нормативами їх чисельності;
- підвищується кваліфікація працівників психологічної служби;
- забезпечено практичним психологам навчальних закладів належні умови праці: виділені окремі кабінети з відповідним обладнанням та навчально-методичним забезпеченням;
- запроваджене системне проведення психологічних досліджень з питань допрофільного і профільного навчання;
- оптимізовано участь фахівців психологічної служби у реалізації програм “Рівний — рівному”, “Діалог” і “Школа проти СНІДУ”;
- створено соціально — психологічні умови рівного доступу до здобуття якісної освіти дітей з особливими потребами;
- створено районну психолого-медико-педагогічну консультацію (на громадських засадах);
- створено районну базу даних дітей з особливими потребами , соціально незахищених категорій дітей і дітей які навчаються за індивідуальною формою навчання;
- здійснюється психологічний патронаж сімей, де виховуються приїомні діти;

- здійснюються заходи з профілактики порушень соціально-психологічної адаптації учнівської молоді до гострого і хронічного стресу під час ДПА і ЗНО;
- забезпечено психологічний супровід атестації педагогів, психологів, навчальних закладів;
- здійснюється психологічний супровід шкіл сприяння здоров'ю;
- постійно висвітчуються питання діяльності психологічної служби у ЗМІ.

Література

1. Анотований каталог інноваційного педагогічного досвіду працівників психологічної служби системи освіти України /за заг. ред. В.Г.Панка /упорядники: Н.В. Лунченко, Ю.А. Луценко – К.: Шкільний світ, 2008. – 70 с.
2. Городнова Н.М. Кабінет психолога в системі освіти. – К.: Шк.. світ, 2009. – 128 с. (Бібліотека "Шкільного світу").
3. Гриценко Л.І. З досвіду роботи регіональних психологічних служб із формування здорового способу життя в учнівській молоді: Методичний посібник / О.М.Сироватко, Н.М.Городнова та ін.; За наук. ред. І.І.Цушка. – К.: Ніка-Центр, 2008. – 384 с.
4. З досвіду роботи психолого-медико-педагогічних консультацій України. Посібник. / Упорядники: А.Г. Обухівська, Т.Д. Ілляшенко. / Кам'янець-Подільський; ПП Мошак М.І., 2008. – 208 с.
5. Збірник нормативно-правових документів психологічної служби та ПМПК системи освіти України./ Упоряд. В.Г.Панок, І.І.Цушко, А.Г. Обухівська – К.: Шк. світ. 2008. – 256 с.
6. Науково-методичні засади діяльності психологічної служби: Навчально-методичний посібник; В 2 т. / За ред.. В.Г.Панка, І.І.Цушка. – К.: Ніка-Центр, 2005. – Т.1. – 328 с.; Т.2. – 284 с.
7. Основи практичної психології /В.Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.: Підручник. К.: Либідь. Третє стереотипне видання – 2006. – 536 с.
8. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів: Навч.-метод. посібник. / За редакцією Левченко К.Б., Трубавіної І.М., Цушка І.І. – К.: ФОП "Чальцев", 2008. – 124 с.
9. Стадненко Н.М., Ілляшенко Т.Д., Обухівська А.Г. Психологічна готовність до навчання дітей шестилітнього віку. Методика діагностики та корекційно-розвиткові заняття. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2006. – 52 с.: + Картки.
- 10.Формування життєвих навичок у випускників шкіл-інтернатів: методичний посібник для практичних психологів і соціальних педагогів/

[упор. С.Ф. Гордійчук, В.В. Дьомкіна, Н.В. Лунченко, Т.О. Міненко, О.Л. Москаенко, О.А. Собченко; за заг. ред. В.Г.Панка]; Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи. – Донецьк: вид-во "Вебер" (Донецька філія), 2009. – 161 с.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

Марухина І.В., Кепканова О.І., Антоненко О.М та ін.

**Кращий досвід роботи регіональних центрів
практичної психології і соціальної роботи
за 2011 р.**

За редакцією В.Г. Панка, І.І. Цушка

Підписано до друку 15.12.2011. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Умовн. Друк.арк. 9,53

Тираж 300 пр. Зам. № 512

ТОВ НВП «Ніка-Центр». 01135, Київ-135, а/с 192;

т./ф. (044) 242-61-56; e-mail:psyhea@uprotel.net.ua,

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК № 1399 від 18.06.2003

Віддруковано у ТОВ «Політехніка». 69063, Запоріжжя, а/с 220